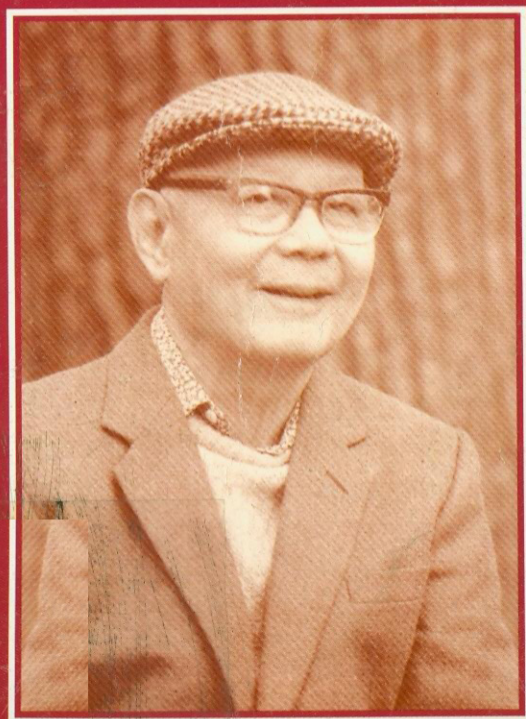

ศึกษาบทบาทและความคิด

อาจารย์ป๋วย

อินทภากรณ์

วิท ย า ก ร เชี ย ง กู ล

ศึกษาบทบาทและความคิด

อาจารย์ป๋วย

อิงภากรณ์

สำนักพิมพ์มิ่งมิตร

สนับสนุนการจัดทำ E-Book โดย โครงการ Open School Thailand

ChangeFusion

สสส.

เครือข่ายวิทยากร
WATTAJISIT KHAH

ศึกษานิทานและความคิด อาจารย์ป๋วย อึ้งภากรณ์

ผู้จัดพิมพ์

พิมพ์ครั้งแรก : สนพ. ผลึก, 2531

พิมพ์ครั้งที่สอง : สนพ. มิ่งมิตร, 2539

พิมพ์ครั้งที่สาม : สนพ. มิ่งมิตร, 2542

บรรณาธิการบริหาร

ปรีดา ข้าวป่อ

กองบรรณาธิการ

ยุพดี ดันตวิไชยค,

อัครง รัตนสุภา,

วิลาศินี อัมยงค์

ผู้จัดการ

นวลจันทร์ หน่วยสกุล

ฝ่ายกฎหมาย

อุดม ตะนังสูงเนิน

ภาพปกถ่ายโดย

ไมตรี อึ้งภากรณ์

คณะที่ปรึกษา

สุวัฒน์ วรดิลก, คำสิงห์ ศรีนอก,

วินัย บุญช่วย, ประยงค์ มูลสาร,

วัฒน์ วรลยปางกูร, รุ่งโรจน์ กำจรจรุงวิทย์,

เฉลิมศักดิ์ แห่งมงาม, สุนันท์ พันธุ์ศรี

เรียงพิมพ์

'ชนนิยม' โทรศัพท์ 552-4070

พิมพ์ที่

ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์ โทร. 433-0026

จัดจำหน่ายทั่วประเทศ

บริษัทชนนิยม จำกัด

244/539 หมู่บ้านเอ็รสวน อ.รามอินทรา

บางเขน กรุงเทพฯ 10220

โทรศัพท์-โทรสาร 970-5759, 970-6586

E-mail : chonniyom@yahoo.com

ราคา 85 บาท

สารบัญ

☐	คำกล่าวนำของผู้เขียน	7
☐	จะสานต่อเจตนารมณ์ อาจารย์ป๋วย อึ้งภากรณ์ ได้อย่างไร	10
■	อารัมภบท	14
■	ภูมิหลังและชีวิตในวัยต้น	17
■	บทบาทของอาจารย์ป๋วยในฐานะข้าราชการ นักวิชาชีพ	25
■	ความคิดของอาจารย์ป๋วยในช่วงปี 2492-2501 ...	29
■	บทบาทและความคิดของอาจารย์ป๋วยในยุคสฤษดิ์ และถนอม ช่วงแรก	39
■	ความคิดและการสื่อสารแสดงออกของอาจารย์ ป๋วย ในช่วงปี 2492-2514	47
■	ความคิดเรื่องการศึกษาและศาสนาของ อาจารย์ป๋วย	59
■	บทบาทของอาจารย์ป๋วยในฐานะนักการศึกษา ผู้ห่วงใย และปัญญาชนผู้วิพากษ์วิจารณ์	65
■	บทบาทและความคิดของอาจารย์ป๋วย หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516	79
■	สรุปและประเมินบทบาทของอาจารย์ป๋วย	97
■	80 ปีของอาจารย์ป๋วย อึ้งภากรณ์	107
☐	บรรณานุกรม	113
☐	ประวัติโดยสังเขปของอาจารย์ป๋วย อึ้งภากรณ์ ..	116

ศ.ดร.สุจิตต์ ธีระกุล

เกิดและเติบโตที่อำเภอบ้านหมอ
สระบุรี เรียนชั้นมัธยมปลายที่โรงเรียน
สวนกุหลาบ ชั้นอุดมศึกษาที่คณะเศรษฐ-
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และสถา-
บันศึกษาสังคม ที่เมืองเฮกเนเธอร์แลนด์

เคยทำงานประจำกองบรรณา-
ธิการสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช เป็นนัก
เศรษฐศาสตร์ฝ่ายวิจัยวางแผนที่ธนาคาร
กรุงเทพ และธนาคารกรุงเทพฯ พาณิชย-
การ เป็นอาจารย์คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นผู้ชำนาญการคณะกรรมการการคลังฯ ประจำรัฐสภา
เคยทำงานหนังสือพิมพ์ และเป็นนักเขียนบทความให้หนังสือพิมพ์หลายฉบับ

ปัจจุบัน ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการศูนย์วิจัยทางด้านสังคมศาสตร์ มหา
วิทยาลัยรังสิต

ผลงานเขียนและแปลเรียบเรียง ที่พิมพ์เป็นเล่มแล้วในรอบ 28 ปี จนถึงเดือน
มิถุนายน 2542 มีรวมทั้งหมด 60 เล่ม เล่มที่เป็นที่รู้จักดีและยังพิมพ์เผยแพร่ผู้มีอาทิเช่น
ฉันทน์มหาความหมาย, เราจะไปทางไหนกัน, ปัญหาพื้นฐานของประเทศด้อยพัฒนา,
แนวคิดใหม่ทางการศึกษา, ปัญหาพื้นฐานชาวนาไทย, เศรษฐศาสตร์ทั่วไป, เศรษฐศาสตร์
ชาวบ้าน, ศัพท์เศรษฐกิจ, ธุรกิจ, การเงิน, การธนาคาร, การพัฒนาทุนนิยมในประเทศ
ไทย: การศึกษากรณีสังคมเกษตรกรรมภาคกลาง, การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมไทย: บท
วิเคราะห์, ทางเลือกสังคมไทย, ปัญญาชนกับการเปลี่ยนแปลงสังคม, ทางออกการเมือง
ไทย, ศึกษาบทบาทและความคิดของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, ศึกษาบทบาทและความคิด
ของกุหลาบ สายประดิษฐ์, ศึกษาบทบาทและความคิดของ ส. ตีรวีรักษ์, การ
เปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม กับผลกระทบต่อเด็กและเยาวชนไทย, ศัพท์เศรษฐกิจ
การเมือง, ศัพท์การบริหารจัดการ, เพื่อศตวรรษที่ 21: วิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยน
แปลงสังคมไทย, วิเคราะห์ 4 ปัญญาชนสยาม, ปัญญาชน: ชนชั้นนำในโลกยุคข้อมูลข่าวสาร,
วิชั่น 2020, ปฏิรูปการเมือง, การกอบกู้และฟื้นฟูชาติจากพันธนาการของ IMF, ปฏิวัติ
กฎหมายใหม่ ด้านภัยวิกฤติ IMF, หนังสือดีในรอบศตวรรษ, วิกฤติระบบทุนนิยมใน
ทัศนะ จอร์จ โซรอส, ทางออกประชาชน ฯลฯ

คำกล่าวนำของผู้เขียน

งานชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานศึกษาค้นคว้าเรื่อง “บทบาทของปัญญาชนไทย” ที่ผู้เขียนได้เริ่มทำมานับตั้งแต่กลางปี 2528 ในงานศึกษาดังกล่าว ผู้เขียนกะว่าจะศึกษาปัญญาชนสมัยใหม่ที่สำคัญของไทย 4 คน เป็นกรณีศึกษา เพื่อจะเป็นตัวละครในการอธิบายบทบาทของปัญญาชนในการพยายามเปลี่ยนแปลง หรือคงไว้ซึ่งสภาพบางอย่างของสังคมไทย ตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา ปัญญาชน 4 คนที่ผู้เขียนเลือกไว้ คือ กุหลาบ สายประดิษฐ์, ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช , อาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ และ ส. ติวรักษ์ งานชิ้นนี้ยังคงอยู่ระหว่างการทำและส่วนที่นำมาเสนอนี้ ก็ไม่ใช่เป็นบทหนึ่งของงานชิ้นใหญ่ หากเป็นบททดลองเสนอที่ผู้เขียนอยากเขียนมาเผยแพร่ เพื่อจะได้แสดงการศึกษาและแลกเปลี่ยนถกเถียงกันมากกว่า

ผู้เขียนเขียนเรื่องนี้สำหรับผู้อ่านทั่วไป มากกว่าสำหรับนักวิชาการ หรือปัญญาชนชั้นสูง โดยได้พิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกในนิตยสารมติชนสุดสัปดาห์ ฉบับที่นำมาพิมพ์รวมเล่มนี้ เป็นฉบับ

เดียวกันโดยที่ยังไม่มีการแก้ไข เพียงแต่มีคำนำส่วนนี้เพิ่มขึ้นมา

สำหรับแนวคิดทฤษฎีที่ผู้เขียนใช้ในการศึกษาและเขียนเรื่องนี้ ผู้เขียนได้เขียนและพิมพ์ไว้แล้ว ทั้งในวารสารธรรมศาสตร์และหนังสือชื่อ “ปัญญาชนกับการเปลี่ยนแปลงสังคม” จัดพิมพ์โดยโครงการวิจัยชุมชนเพื่อการการพัฒนา 2529

ในงานเรื่อง “ศึกษาบทบาทและความคิดอาจารย์ป๋วย” ขึ้นนี้ ผู้เขียนได้ใช้ทำนองการเขียนเชิงวิเคราะห์ แบบผู้สังเกตการณ์ภายนอก โดยไม่ได้บอกผู้อ่านเกี่ยวกับตัวผู้เขียน และลงความสัมพันธ์ระหว่างผู้เขียนกับผู้ที่ถูกเขียนถึงโดยชัดแจ้งมากนัก ผู้เขียนจึงเห็นสมควรที่จะบอกเล่าเพิ่มเติมในที่นี้ เพื่อเป็นภูมิหลังให้ผู้อ่านเข้าใจ ตีความและตัดสินสิ่งที่ผู้เขียนได้เขียนไปได้กระจ่างแจ่มยิ่งขึ้น

ผู้เขียนรู้จักอาจารย์ป๋วย ในฐานะของคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์ ตั้งแต่ผู้เขียนเข้าไปศึกษาที่คณะนั้นในปี 2509 หลังจากเรียนคณะศิลปศาสตร์ 1 ปี ช่วงที่ผู้เขียนเรียนอยู่ที่คณะนั้น ในปี 2509-2512 อาจารย์ป๋วยยังเป็นผู้ว่าราชการนาคราชาติอยู่ จึงมาทำงานในตำแหน่งคณบดีเพียงบางเวลา แต่ท่านก็ให้ความเอาใจใส่กับนักศึกษาและกิจกรรมนักศึกษาอยู่มาก เมื่อผู้เขียนเป็นบรรณาธิการหนังสือประจำปีของคณะ ก็ได้มีโอกาสไปพบและขอเรื่องจากท่าน รวมทั้งการที่ผู้เขียนเป็นคนเขียนเรื่องให้วารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ และไปเข้าร่วมกิจกรรมสัมมนาที่มีท่านเข้าร่วมด้วย ก็คงทำให้ท่านพอจำผู้เขียนได้ แม้จริง ๆ แล้วเราจะคุยกันเพียงครั้งสองครั้งและเพียงไม่กี่ประโยค

เมื่อผู้เขียนออกจากธรรมศาสตร์ โดยไม่กลับไปรับปริญญา ได้มีผู้หลักผู้ใหญ่บางคนวิจารณ์กับอาจารย์ป๋วยว่า ทำไมลูกศิษย์

อาจารย์ถึงได้ทำอย่างนี้ เหมือนไม่ให้เกิดริตมมหาวิทยาลัยและพิธี
รับพระราชทานปริญญาบัตร อาจารย์ป่วยได้ตอบแก้ต่างให้ ทั้งที่
ไม่ได้เคยคุยกับผู้เขียนในเรื่องนี้ ว่าคงไม่ใช่อย่างนั้น คงเป็นเพราะ
เขามีความคิด ความเชื่อ เป็นตัวของตัวเอง ไม่ถือว่าปริญญาเป็น
เรื่องสำคัญเท่านี้เอง เรื่องเล็กๆ เช่นนี้สะท้อนให้เห็นว่าอาจารย์
ป่วยเป็นคนที่ใจกว้าง เข้าใจคนรุ่นใหม่และพร้อมที่จะปกป้องสิทธิ
เสรีภาพของคนมาตั้งแต่สมัยนั้น ปี 2512 แล้ว

เมื่อผู้เขียนออกจากธรรมศาสตร์ไปทำงานนิตยสารชัยพฤกษ์
ฉบับนักศึกษาประชาชน ผู้เขียนได้โทร. ไปหาอาจารย์ป่วย เพื่อขอ
สัมภาษณ์ท่านลงนิตยสาร ท่านได้ถามข่าวคราวผู้เขียนด้วยความ
สนใจแบบอาจารย์ที่ห่วงใยลูกศิษย์ ว่าเป็นอย่างไรมาก่อนที่นั่น
สภาพการทำงานดีไหม เขาให้เงินเดือนเท่าไร ที่ท่านถามเรื่องเงิน
เดือนนั้น เพราะท่านจำได้ว่า ผู้เขียนเป็นนักศึกษาในโครงการ
ศึกษาบางวิชาเป็นภาษาอังกฤษที่ท่านก่อตั้งขึ้น และพยายามเจรจากับ
ก.พ. ให้ยอมรับว่า ผู้ที่จบจากโครงการนี้ควรจะได้เงินเดือนเท่า
กับหรือใกล้เคียงกับผู้จบจากเมืองนอก แต่นั่นไม่ใช่ประเด็นสำคัญ
ที่นำเรื่องนี้มาเล่า ก็เพียงเพื่อจะบอกว่าท่านเป็นคนปรารถนาดีต่อ
ลูกศิษย์ เป็นคนกันเองง่าย ๆ มารับโทรศัพท์พูดคุยด้วย และยินดี
ให้สัมภาษณ์อย่างไม่มีพิธีรีตองอะไร ทั้ง ๆ ที่เวลานั้นท่านก็มี
ตำแหน่งใหญ่โต และมีภาระหน้าที่รับผิดชอบมาก

หลังจากนั้นผู้เขียนก็ได้พบอาจารย์ป่วยในที่สัมมนา หรือ
ชุมนุมของนักวิชาการ ปัญญาชนบ้าง แต่ก็เรียกได้ว่าเป็นการรู้จัก
ท่านเพียงห่าง ๆ เท่านั้น แม้กระนั้นเมื่อผู้เขียนขอให้ท่านช่วยเขียน
รับรอง เพื่อสมัครชิงทุนไปศึกษาต่อต่างประเทศ หรือขอให้ท่าน
แนะนำให้รู้จักผู้จัดการใหญ่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การ

เกษตร เพราะผู้เขียนอยากจะออกจากธนาคารกรุงเทพเพื่อไปทำงานธนาคารเพื่อการเกษตรฯ ที่เชียงใหม่ ท่านก็ยินดีทำให้ แม้ผู้เขียนเองจะไม่ประสบความสำเร็จทั้งสองเรื่อง แต่ก็รู้สึกว่าคุณครูป๋วยเป็นผู้ใหญ่ที่มีน้ำใจแบบไทยๆ คนหนึ่ง ดังนั้นการที่มีผู้วิจารณ์ว่า อาจารย์ป๋วยคิดแบบฝรั่ง ทำอะไรแบบฝรั่ง จึงคงไม่ใช่ความจริงทั้งหมด ท่านอาจเป็นคนยึดในหลักการและเหตุผลแบบชาวตะวันตกหรือแบบสากลมากอยู่สักหน่อย แต่ความสัมพันธ์กับบุคคลเรื่องน้ำใจ ก็เป็นแบบไทย ๆ นี้เอง

ช่วงหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ผู้เขียนได้มีโอกาสพบอาจารย์ป๋วยที่อังกฤษ 2-3 ครั้ง ตอนนั้นผู้เขียนเป็นตัวแทนของสหภาพแรงงานธนาคาร ไปฝึกอบรมที่สถาบันขององค์การแรงงานระหว่างประเทศที่อิตาลี หลังจากการฝึกอบรมจบ ยังไม่แน่ใจว่าควรจะไปเมืองไทยดีหรือไม่ จึงได้พจนานุกรมภาษาอังกฤษพยายามที่จะหาทุนเรียนต่อหรือหางานทำ เพราะเห็นว่าสภาพการเมืองไทยเวลานั้น มีการคุกคามเสรีภาพของปัญญาชนกันมาก อาจารย์ป๋วยเองได้เดินทางออกนอกประเทศมาลี้ภัยในอังกฤษอย่างฉุกเฉินทุก ๆ เดือนจะถูกล้อมล้อมลูกเสือชาวบ้านเล่นงานเอา ถูกโจมตีว่าสารพัด เพื่อนฝูง ลูกศิษย์ลูกหาที่ถูกฆ่า ถูกจับ แต่ท่านก็ไม่ท้อแท้หมดอาลัยตายอยาก ยังมานัดพูดคุยกับอาจารย์สุลักษณ์และคนไทยบางคนในอังกฤษว่าจะหาทางเผยแพร่ข้อเท็จจริงและช่วยเหลือผู้ถูกคุกคามเสรีภาพได้อย่างไรบ้าง ในส่วนของผู้เขียนเอง อาจารย์ป๋วยก็พยายามจะช่วยให้อยู่ในต่างประเทศ แต่ในช่วงนั้นเป็นช่วงที่หาทุนศึกษาต่อและหางานได้ยาก และอาจารย์ป๋วยปรกติก็น่าจะไม่ใช้คนที่จะไปเอ่ยปากขอความช่วยเหลือจากใคร ถ้าเจ้าของแหล่งทุน หรือแหล่งงาน ไม่แสดงท่าทีว่าจะช่วยเหลือ ผู้เขียนจึง

เคว้จ้วจ้วอยู่อังกฤษแบบคนไม่มีงานอยู่ จนอาจารย์ป่วยเอ่ยปากว่าถ้าจำเป็นจริง ๆ จะไปอยู่ด้วยกันกับท่านที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ซึ่งท่านกำลังจะไต้งานสอนก็ได้ โดยท่านจะเจียดเงินเดือนของท่านให้ผู้เขียน ซึ่งอาจช่วยท่านในการค้นคว้าหรือเตรียมสอนได้บ้าง ที่จริงแล้วท่านก็ไม่มีควมจำเป็นต้องจ้างผู้ช่วย เพียงแต่คิดจะช่วยเหลือผู้เขียนให้อยู่ได้ โดยไม่ต้องกลับไปเผชิญกับอนาคตที่ไม่อาจทายได้ในเมืองไทยเท่านั้น พอดีหลังจากนั้นเหตุการณ์ในเมืองไทยค่อยคลี่คลายไปในทางที่ดีขึ้น ผู้เขียนจึงได้ตัดสินใจกลับเมืองไทยและเลยไม่ได้ติดต่อกับอาจารย์ป่วยอีก นอกจากติดตามอ่านข้อเขียนของท่านและถามข่าวคราวท่านจากคนอื่นที่ได้พบท่าน

ทั้งหมดนั้น คือเรื่องราวความสัมพันธ์แบบกึ่งห่าง ๆ ไม่ต่อเนื่องและไม่ได้มีความสลักสำคัญนัก แต่ผู้เขียนก็คิดว่าการบอกเล่าเรื่องนี้ น่าจะมีส่วนช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจบางด้านของอาจารย์ป่วยและความรู้สึกส่วนตัวที่ผู้เขียนมีต่ออาจารย์ป่วยได้มากขึ้น เพราะว่างานเขียนที่ท่านจะได้อ่านต่อไปนี้ จะเป็นการเขียนวิเคราะห์แบบนักวิชาการ ที่มองปัจเจกชนเป็นเพียงส่วนเล็ก ๆ ส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ โดยไม่ใช่ท่วงทำนองที่แสดงถึงอารมณ์ ความรู้สึกส่วนตัวแต่อย่างใด ซึ่งคงจะเป็นงานเขียนที่มีท่วงทำนองที่แตกต่างออกไปจากงานเขียนที่มีผู้เขียนถึงอาจารย์ป่วยจำนวนมาก

วิทยากร เชียงกุล

จะสานต่อเจตนารมณ์ อาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ได้อย่างไร

ในฐานะลูกศิษย์ (คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2508-2512) และผู้เขียนหนังสือวิเคราะห์ 'ศึกษาบทบาทและความคิดอาจารย์ป๋วย' (2531) ผมเชื่อว่า เราจะสามารถแปรเปลี่ยนความเศร้าโศกจากการจากไปของอาจารย์ป๋วย ให้เป็นพลังในการระดมความคิดการกอบกู้ประเทศไทยจากวิกฤติได้ ถ้าเรากลับไปศึกษาหาบทเรียนจากบทบาทและแนวความคิดของท่าน และช่วยกันสานต่อเจตนารมณ์ของท่านอย่างจริงจัง การทำเพียงแต่การกล่าวคำสดุดีท่าน หรือทำพิธีกรรมต่างๆ ให้กับท่าน เสร็จแล้วก็ลืมท่านไป และหันกลับไปดิ้นรนแข่งขันเพื่อตัวเองกันต่อไปนั้น เป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับเจตนารมณ์ของอาจารย์ป๋วย โดยสิ้นเชิง

สังคมไทยจะเรียนรู้ และมีภูมิปัญญาในการหาทางแก้ไขวิกฤติเศรษฐกิจสังคมได้ดีกว่าเดิมตาม IMF และฝรั่งที่ปรึกษา ถ้าเรากลับไปศึกษาบทบาท และความคิดอาจารย์ป๋วย อย่างวิเคราะห์ และพยายามที่จะเดินรอยตามอาจารย์ป๋วย ในประเด็นต่อไปนี้

1. การเป็นผู้ใฝ่ใจในการเรียนรู้และแสวงหาความเป็นจริง

อาจารย์ป่วยเป็นผู้ที่เรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นคนรับฟังคนอื่นรับฟังแนวคิดและข้อมูลใหม่ๆ และพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงความคิดความเชื่อเดิมเพื่อรับสิ่งใหม่ๆ ที่ดีกว่า ท่านไม่ใช่คนยึดความคิดตัวเองหรือดีอีร์น เหมือนชนชั้นนำของไทยส่วนใหญ่ในปัจจุบันถึงท่านจะประสบความสำเร็จในการทำงานเป็นผู้ว่าการธนาคารชาติและนักเศรษฐศาสตร์คนสำคัญของภาครัฐ ผู้ทำให้เศรษฐกิจไทยเจริญเติบโตอย่างมั่นคง แต่ท่านก็ไม่พอใจที่ความเจริญทางเศรษฐกิจไม่กระจายสู่คนส่วนใหญ่อย่างยุติธรรม ช่วงหลังในชีวิตท่านจึงเบนเข็มมาทำงานด้านการพัฒนาการศึกษา พัฒนาชนบทและเผยแพร่แนวคิดในการปฏิรูปการเมืองและสังคม ซึ่งผมคิดว่าเป็นบทบาทที่สำคัญมากกว่าการเป็นนักเศรษฐศาสตร์ภาครัฐบาลในช่วงแรกมาก แต่นักเศรษฐศาสตร์รุ่นหลังส่วนใหญ่ ไม่ได้เรียนรู้ส่วนสำคัญส่วนนี้จากท่านเลย จึงได้นำประเทศชาติไปสู่วิกฤติจนกระทั่งอาจารย์เสน่ห์ จามริก ผู้เคยร่วมงานที่ใกล้ชิดกับอาจารย์ป่วย ถึงขั้นเอ่ยปากว่า ทางออกจากวิกฤติคือ น่าจะจับพวกนักเศรษฐศาสตร์ไปถ่วงน้ำเสียให้หมด

2. การเป็นนักอุดมคติ อย่างจริงจังและคงเส้นคงวา

คนรุ่นปัจจุบันผู้ถูกสภาพแวดล้อมครอบงำให้บูชาเงินเป็นพระเจ้า อาจจะมองอาจารย์ป่วยว่า เป็นนักอุดมคตินุ่นโบราณที่แปลกประหลาดไม่เหมือนใคร และคงจะไม่มีใครทำได้ หรือคิดเดินรอยตามอีกแล้ว แต่ผมมองว่าท่านเป็นคนธรรมดาที่ทันสมัย และไม่ได้ทำตามความเชื่อทางศาสนา หรือลัทธิความเชื่อแบบฝังหัวอุดมคติของท่านในเรื่องความซื่อตรง ใช้ชีวิตเรียบง่าย ไม่สะสม

ไม่โลก ทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เกิดจากจิตสำนึกความเข้าใจของท่านว่า นั่นคือสิ่งที่มนุษย์ที่แท้จริงจะทำเพื่อ 'สันติประชาธรรม' หรือชีวิตที่มีคุณภาพ มีเสรีภาพประชาธิปไตย ของประชาชนส่วนใหญ่ ในระยะยาว จิตสำนึกแบบคนธรรมดา แต่ฉลาด เห็นการณ์ไกลแบบอาจารย์ป๋วย คือสิ่งที่สังคมไทยขาดมาก และเป็นเรื่องสำคัญที่สุด เราต้องสร้างอุดมคติขึ้นมาใหม่ ไม่อย่างนั้นคนไทยจะยิ่งเห็นแก่ตัว เห็นผลประโยชน์ระยะสั้น ต่างคนต่างเอาตัวรอด และทำให้สังคมที่มีวิกฤติหลายด้านเลวร้ายมากยิ่งขึ้น เทียบกับเกาหลีใต้ เมื่อเกิดวิกฤติ คนของเขามีวินัย ร่วมมือกันแก้ไขปัญหาของประเทศชาติมากขึ้น แต่วิกฤติกลับทำให้คนไทยฉ้อฉล ขาหยาบ ขาขมขบัตของชาติ ขาขจิตวิญญาณ ขาศักดิ์ศรี และแก่งแย่งกันเอาตัวรอดมากขึ้น

3. การเป็นผู้รักชาติ เป็นผู้เห็นการณ์ไกล และกล้าหาญทางจริยธรรม

เป็นเรื่องที่ IRONY (น่าแปลก, เย้ยหยัน) ที่อาจารย์ป๋วยเป็นทุกอย่างที่ตรงข้ามกับนักการเมือง และผู้นำไทยส่วนใหญ่ในปัจจุบัน ที่หลายคนคุยว่าเป็นศิษย์หรือผู้นิยมอาจารย์ป๋วย อาจารย์ป๋วยปกป้องผลประโยชน์ของคนในชาติอย่างมีเหตุผล แม้ว่าแนวคิดหลักด้านเศรษฐกิจของท่านจะสนับสนุนระบบตลาดเสรี แต่ท่านก็ตระหนักว่า ไม่ควรให้คนมีอี่ยวเอาเปรียบคนที่มือสั้นกว่า ท่านปกป้องไม่ให้นักรบต่างชาติ เข้ามายึดครองธุรกิจธนาคารได้อย่างเหนียวแน่นเป็นเวลายาวนาน ปกป้องไม่ให้นักการเมืองฉ้อฉลในเรื่องระบบการเงิน และไม่หวั่นเกรงแม้แต่ทรราชอย่างจอมพลสฤษดิ์ ท่านเสนอให้กระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นมาตั้งแต่ 50 ปี

ที่แล้ว ในช่วงหลังท่านก็เสนอให้ปฏิรูปสังคมด้านต่างๆ อีกมากมาย แต่ชนชั้นนำไทยไม่สนใจในแนวคิดของท่าน เพราะชนชั้นนำไทยส่วนใหญ่โง่ และเห็นแก่ตัว ปี 2519 ปีแห่งการทำลายล้าง คนหนุ่มสาวนักอุดมคติของไทย พวกเขาชนชั้นนำพยายามทำลายและขับไล่ให้อาจารย์ป่วยต้องลี้ภัยออกนอกประเทศ อีก 20 ปีต่อมาคือปี 2540 พวกเขาทำลายระบบเศรษฐกิจที่อาจารย์ป่วยสร้างไว้ ถึงวันนี้ชนชั้นนำจะเลือกยกย่องอาจารย์ป่วยว่าเป็นคนดี คนที่สร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจให้ประเทศชาติเท่านั้น แต่ไม่ได้สนใจอุดมคติของชีวิต และความคิดในเชิงปฏิรูปเปลี่ยนแปลงสังคมของอาจารย์ป่วย พวกเขาไม่เพียงแต่ไม่รู้จักอาจารย์ป่วยอย่างแท้จริง พวกเขาหลายคนยังทรยศต่อแนวคิดอุดมคติของอาจารย์ป่วยโดยสิ้นเชิง

อาจารย์ป่วย อาจจะจากเราไปตามสภาพของธรรมชาติ แต่แนวคิดและบทเรียนจากบทบาทของอาจารย์ป่วย จะยังคงอยู่ และมีบทบาทได้ต่อไป ถ้าประชาชนโดยเฉพาะลูกศิษย์ลูกหา หรือผู้ที่นิยมนับถืออาจารย์ป่วย ที่นับถืออย่างเข้าใจความคิดและเจตนารมณ์ของอาจารย์จริงๆ จะกลับไปศึกษาและวิเคราะห์สังคมไทยกันใหม่อย่างวิพากษ์วิจารณ์ รวมพลังกันใหม่ ช่วยหาแนวทางใหม่แก้ไขวิกฤติสังคมไทย เพื่อประโยชน์ของคนไทยส่วนใหญ่ในระยะยาวอย่างแท้จริง

วิทยากร เชียงกุล

อาร์มภบท

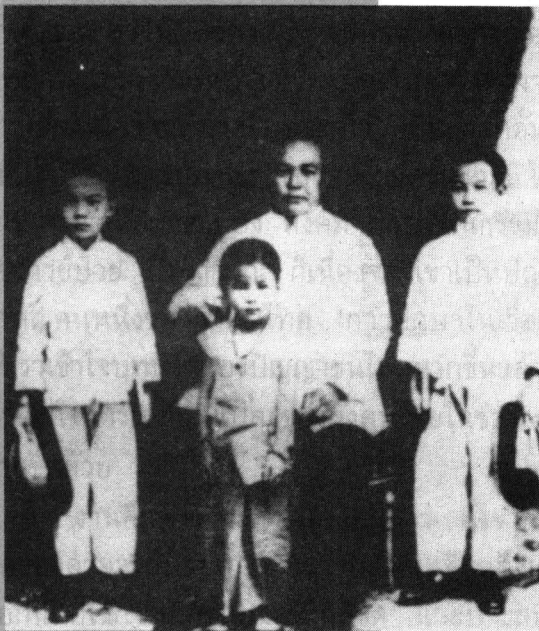
บทความขนาดยาวชิ้นนี้ เป็นการศึกษาในเชิงวิเคราะห์ถึงชีวิตงาน และความคิดของอาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ โดยจะเน้นถึงบทบาทและความคิดทางการเมืองในความหมายกว้าง นั่นก็คือการเมืองในความหมายของการมีส่วนร่วมที่จะผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือการคงสภาพของสังคมโดยส่วนรวม ไม่ว่าจะเป็นในทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม หรือวัฒนธรรม การเลือกศึกษาอาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ก็เนื่องจากเขาเป็นปัญญาชนที่มีบทบาทสำคัญคนหนึ่งของสังคมไทย การศึกษาในเรื่องนี้นอกจากจะทำให้เราเข้าใจบทบาทของปัญญาชนไทยมากขึ้นแล้ว ยังน่าที่จะทำให้เราเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในช่วง 40-50 ปีที่แล้วไว้มากขึ้นด้วย

งานศึกษาชิ้นนี้ใช้ข้อมูลเอกสาร ทั้งจากงานเขียนและงานพูดของอาจารย์ป๋วยเอง และที่คนอื่นเขียนถึงเขาเป็นข้อมูลหลัก นอกนั้นก็ใช้การสัมภาษณ์คนใกล้ชิด และประสบการณ์ของผู้เขียนเองเป็นส่วนประกอบ งานศึกษาชิ้นนี้เป็นงานวิเคราะห์ตีความ

ของผู้เขียน ในฐานะของนักศึกษาและวิเคราะห์สังคม ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดความรู้ เกิดความคิด ในเชิงวิพากษ์วิจารณ์ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาทางสติปัญญา และการแสวงหาความรู้ความจริงที่จะเป็นประโยชน์กับคนส่วนใหญ่ ไม่ใช่งานในเชิงชีวิตประวัติแบบพรรณนา ไม่ใช่งานที่เขียนขึ้นในวาระเพื่อยกย่องสรรเสริญ และก็ไม่ใช่งานวิจัยประเภทที่อ้างความเป็นกลาง ความเป็นภาววิสัย ความถูกต้องด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ ซึ่งเป็นเพียงข้ออ้างของนักวิชาการประเภทหนึ่ง มากกว่าที่จะเป็นสิ่งที่มีความอยู่ในโลกของความเป็นจริงทางสังคม

อาจารย์ป๋วย เมื่อครั้ง
บวชเป็นสามเณร

เด็กชายป๋วย (ซ้ายสุด)
กับพ่อ (นายชา)
พี่ชาย (กำพล)
และน้องสาว (ระเบียบ)

ภูมิหลังและชีวิตในวัยต้น

อาจารย์ป๋วย เกิดที่กรุงเทพฯ ในปี 2459 ในครอบครัวของพ่อค้าแพปลา ซึ่งเป็นชาวจีนอพยพ ทางด้านแม่เป็นคนเชื้อสายจีนไทย อาจารย์ป๋วยเป็นลูกชายคนที่ 4 ในครอบครัวที่มีพี่น้อง 7 คน พ่อเสียชีวิตตั้งแต่ตอนที่อาจารย์ป๋วยอายุได้ 9 ขวบ ครอบครัวจึงอยู่ในฐานะลำบาก แต่เนื่องจากแม่ของอาจารย์ป๋วยเป็นคนเข้มแข็ง และเห็นความสำคัญของการส่งลูกให้ได้รับการศึกษา อาจารย์ป๋วยจึงมีโอกาสได้รับการศึกษาจากโรงเรียนอัสสัมชัญ ซึ่งเป็นโรงเรียนเอกชนที่มีชื่อเสียง ภูมิหลังเช่นนี้นับว่ามีส่วนสำคัญในพัฒนาการของอาจารย์ป๋วยในเวลาต่อมา ไม่แต่เพียงในเรื่องโอกาสได้รับการศึกษาและประสบการณ์ชีวิตที่ต้องต่อสู้ดิ้นรนเท่านั้น ในด้านบุคลิกของแม่ ซึ่งอาจารย์ป๋วยเล่าว่า เป็นคนมีมานะเด็ดเดี่ยว รักอิสรภาพ และเสรีภาพ ชื่อสัตย์สุจริต ใจกว้าง เมตตากรุณา (ป๋วย “ผู้หญิงในชีวิตของผม-แม่” **ธ.ป.ธ. ปริทรรศน์**, 2515) ก็คงจะมีอิทธิพลต่อพัฒนาการของอาจารย์ป๋วยอย่างสำคัญ

เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ในวันที่ 24 มิถุนายน

2475 อาจารย์ป่วยกำลังเรียนอยู่ชั้นมัธยมแปด และครุ่นคิดอยู่แต่เรื่องอยากเรียนจบ เพื่อหางานทำช่วยครอบครัว การศึกษาในโรงเรียนได้แยกปัญหาการเมืองการปกครองออกไป จนเหมือนอยู่คนละโลก แต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองก็ได้ทำให้ความรู้สึกในเสถียรภาพแห่งชีวิตของคนที่มาจากชนชั้นกลางค่อนข้างไปทางยากจนอย่างอาจารย์ป่วย เกิดการสั่นคลอนด้วยเหมือนกัน และอาจารย์ป่วยก็ได้แสวงหาคำตอบข้อสงสัยของเขาร่วมกับเพื่อนสองสามคน ด้วยการชักชวนกันอ่านหนังสือปรัชญาการเมืองของรูสโซ วอลแตร์ โซลล่า จอน สจ๊วต มิล ฯลฯ แต่อาจารย์ป่วยก็ยอมรับว่า แม้ว่าขณะนั้นเขาจะเริ่มสนใจเสาะแสวงหาวิชาเกี่ยวกับการบ้านเมืองบ้าง แต่ก็ยังคงแค่สังกัตไทยมุง เพราะต้องหมกมุ่นกับการประกอบอาชีพ (ป่วย “แตกเนื้อหนุ่มเมื่อ 2475” สังคมศาสตร์ปริทัศน์, มิถุนายน 2515) อย่างไรก็ตาม ความสนใจของเด็กหนุ่มวัย 17 ปีที่จะอ่านหนังสือดังกล่าวจากฉบับภาษาฝรั่งเศสและอังกฤษ ก็สะท้อนให้เห็นแนวที่คงจะมีส่วนในการพัฒนาความคิดความอ่านของอาจารย์ป่วยในเวลาต่อมาอยู่ไม่น้อย

ความที่อาจารย์ป่วยเป็นคนเก่งในวิชาภาษาฝรั่งเศสและคณิตศาสตร์ ทำให้ทางโรงเรียนอัสสัมชัญจ้างเขาเป็นครู เมื่อเขาจบชั้นมัธยมแปด แม้ว่าขณะนั้นเขาจะมีอายุเพียง 17 ปี อาจารย์ป่วยจึงได้เป็นกำลังหลักในการหาเลี้ยงครอบครัวมาตั้งแต่เป็นเด็กหนุ่ม ซึ่งนับว่าต่างจากเด็กวัยรุ่นสมัยนี้กันอย่างเทียบไม่ติด ในสมัยนั้นคนแบบอาจารย์ป่วยที่จบชั้นมัธยมแปดหรือไม่จบก็ตาม ที่ออกมาประกอบอาชีพตั้งแต่วัยรุ่น และสามารถพัฒนาความรู้ในวิชาชีพได้อย่างดีก็คงมีอีกไม่น้อย อย่างพวกนักเขียนนักหนังสือพิมพ์รุ่นกุหลาบ สายประดิษฐ์ และคณะสุภาพบุรุษ ส่วนใหญ่ก็ตั้งต้นทำงานกันหลัง

จากจบชั้นมัธยม ส่วนหนึ่งอาจจะเป็นเพราะว่าการศึกษาชั้นสูงในสมัยนั้นมีน้อย จบชั้นมัธยมก็ถือว่ามีความรู้สูงมากพอสมควรที่จะทำอะไรได้แล้ว อย่างไรก็ตาม เราคงต้องยอมรับว่ามาตรฐานการศึกษาชั้นมัธยมในสมัยนั้น คงสูงพอสมควร และคนสมัยนั้นก็คงจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่กันเร็ว เมื่อเทียบกับเด็กหนุ่มสาวในเมืองสมัยนี้

การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ยังมีความหมายสำหรับคนรุ่นอาจารย์ป่วยอีกประการหนึ่งคือ การทำให้เขามีโอกาสได้เรียนที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ซึ่งสมาชิกคณะราษฎรกลุ่มหนึ่งสนับสนุน **ปรีดี พนมยงค์** ให้ตั้งขึ้นในปี 2477 ก่อนที่จะมีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง มีมหาวิทยาลัยเพียงแห่งเดียว คือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งปัญญาชนอย่างเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีเป็นผู้ผลักดันให้มีการตั้งขึ้นได้ ในสมัยรัชกาลที่ 6 แต่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปี 2477 ก็ยังคงเป็นมหาวิทยาลัยปิดขนาดเล็ก ที่รับคนชั้นสูงหรือคนที่มีสตางค์พอที่จะไปเรียนเต็มเวลาได้เพียงปีละไม่มากนัก เพราะขณะนั้นมีนิสิตทั้งมหาวิทยาลัยเพียงราว 500 คนเท่านั้น (รายงานประจำปีของกระทรวงศึกษาธิการ อ้างไว้ใน **สองร้อยปีของการศึกษาไทย 2525**, หน้า 67)

ดังนั้น ก่อนปี 2477 คนที่ฐานะจนหน่อยหรือต้องทำงานเลี้ยงชีพด้วย จึงไม่มีโอกาสได้เรียนถึงชั้นมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองได้ทำลายการผูกขาดความรู้ไว้ในหมู่ชนชั้นสูงไปได้ในระดับหนึ่ง เพราะตั้งขึ้นมาในลักษณะมหาวิทยาลัยเปิดแบบตลาดวิชาที่รับนักศึกษาไม่จำกัดจำนวน (เปิดปีแรกมีคนสมัครเรียนถึง 7,094 คน) เสียค่าใช้จ่ายต่ำ และไม่จำเป็นต้องไปเรียนเต็มเวลา ดังนั้นคนอย่างอาจารย์ป่วย อย่างกุหลาบและคนชั้นกลางค่อนข้างยากจนอีกจำนวนมาก จึงมีโอกาสดูเรียนชั้นมหา-

วิทยาลัยเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ไทย

อาจารย์ป้วย จบธรรมศาสตร์บัณฑิตในปี 2480 ทำงานเป็นล่ามให้กับอาจารย์ฝรั่งเศสที่สอนอยู่ที่ธรรมศาสตร์อยู่ไม่ถึงปี ก็สอบชิงทุนรัฐบาลไปศึกษาต่อทางเศรษฐศาสตร์และการคลังที่ London School of Economics and Political Science ที่อังกฤษ อาจารย์ป้วยเล่าในภายหลังว่าที่เลือกไปเรียนที่วิทยาลัยนี้ เพราะเห็นว่าได้รับอิทธิพลมาจากสำนักศึกษา Three Schools of Political Science ที่ฝรั่งเศส แบบเดียวกับธรรมศาสตร์ (ป้วย “ธรรมศาสตร์และการเมือง” ใน **เศรษฐกิจทรรศน์**, 2523) ดังนั้น อาจารย์ป้วยจึงมีโอกาสดำเนินการศึกษาจากวิทยาลัย ที่มีแนวคิดไปทางเสรีนิยมค่อนข้างก้าวหน้ามากกว่าวิทยาลัยอื่นๆ ในอังกฤษ ซึ่งโดยทั่วไปแล้วมีแนวคิดออกไปในทางอนุรักษนิยม

อาจารย์ป้วยเรียนจบปริญญาตรีในปี 2484 โดยได้เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง และได้รับทุนจากมหาวิทยาลัยให้ศึกษาต่อชั้นปริญญาเอก ในช่วงที่ศึกษาอยู่ที่อังกฤษ อาจารย์ป้วยคงจะสนใจวิชาการและปรัชญาสังคมแบบทั่วๆ ไป มากกว่าสนใจการเมือง ดังจะเห็นได้จากการที่เขาเล่าให้ฟังภายหลังว่า คนที่มีส่วนทำให้เขาสนใจการเมืองในเมืองไทย คือ **พร้อม วัชระคุปต์** เพื่อนนักเรียนไทยที่เรียนทางด้านโลหกรรม ซึ่งมีภูมิลำเนามาจากภาคอีสาน (ป้วย “แตกเนื้อหนุ่ม” **สังคมศาสตร์ปริทัศน์**, มิ.ย. 2515) อาจารย์ป้วยไม่ได้เอย่ถึงเพื่อนอีกคนหนึ่ง คือ **มาร์กาเรต สมิต** นักศึกษาสังคมวิทยา ซึ่งต่อมาได้แต่งงานกับอาจารย์ป้วย และใช้ชีวิตครอบครัวร่วมกันมาจนถึงปัจจุบัน แต่จากการที่ผู้เขียนได้รับรู้ว่า มาร์กาเรต สมิต เป็นนักกิจกรรมที่มีแนวคิดในเชิงก้าวหน้า รักความเป็นธรรมมาตั้งแต่สมัยเป็นนักศึกษา (สัมภาษณ์ **จอห์น อิงภากรณ์**, 14

ต.ค. 2530) ทำให้ผู้เขียนคิดว่า อาจารย์ป่วยน่าจะได้รับอิทธิพลจากเพื่อนผู้นี้ด้วยเช่นกัน

เมื่อญี่ปุ่นบุกไทย และรัฐบาลจอมพล ป. ตัดสินใจเข้าร่วมกับญี่ปุ่น ประกาศสงครามกับสหรัฐและอังกฤษในเดือนมกราคม 2485 อาจารย์ป่วยและนักศึกษาไทยในอังกฤษจำนวนหนึ่งได้ตัดสินใจเข้าร่วมขบวนการเสรีไทย ซึ่งไม่ยอมรับรองการประกาศสงครามของรัฐบาลจอมพล ป. อาจารย์ป่วยและเพื่อนเสรีไทยในอังกฤษอีก 2 คนได้รับการคัดเลือกให้ถูกส่งเข้าไทยอย่างลับ เพื่อทำงานติดต่อระหว่างไทยกับสัมพันธมิตร อาจารย์ป่วยและเพื่อนโดตรัมมาลงที่ชัยนาทและถูกจับกุมตัว โชคดีที่อาจารย์ป่วยไม่ตัดสินใจกินยาพิษที่มีติดตัวไว้ยามจำเป็น และไม่ได้ถูกกลุ่มคนที่จับกุมเขาทำร้ายจนเสียชีวิต แต่เขาก็ถูกตบตี ต่ำว่า และประจานว่าเป็นพวกทรยศต่อชาติที่เข้ามาทำจารกรรม (ป่วย “ทหารชั่วคราว” งานศพพันเอกสรรค์ ยุทธวงศ์, ก.ค. 2496)

เนื่องจากตอนนั้นในเมืองไทยเอง **ปรีดี พนมยงค์** ซึ่งถูกรัฐบาลจอมพล ป. เตะโด่งให้ไปดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน และคนไทยกลุ่มหนึ่ง ซึ่งรวมทั้ง **หลวงอดุลเดชจรัส** อธิบดีกรมตำรวจต่างก็ทำงานใต้ดินแบบเสรีไทยอยู่ ดังนั้นอาจารย์ป่วยและเพื่อนเสรีไทยที่ถูกจับกุมอยู่ภายใต้การควบคุมของตำรวจไทยจึงสามารถติดต่อและทำงานร่วมกันได้อย่างลับๆ หลังจากที่อาจารย์ป่วยทำงานติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตรได้ราวปีเศษ ก็ได้รับอนุญาตให้กลับไปศึกษาต่อที่อังกฤษได้ในเดือนพฤษภาคม 2488 ซึ่งเป็นช่วงปลายสงครามแล้ว (รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ **ป่วย อังภากรณ์ ชีวิตงาน และความหลัง** 2529, หน้า 11)

ในช่วงนี้แม้ว่าอาจารย์ป่วยจะเริ่มสนใจการเมืองบ้างแล้ว แต่

ดูเหมือนว่าเขากียังมีทัศนคติต่อการเมืองแบบคนไทยทั่วไปอีกหลายคนที่ถูกทำให้มองว่า การเมืองเป็นเรื่องของการแสวงหาอำนาจ การแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว ดังจะเห็นได้จากการที่อาจารย์ป่วยได้สาบานไว้เมื่อตอนเข้าเป็นเสรีไทยว่า จะไม่รับตำแหน่งทางการเมืองใดๆ จนกว่าจะเกษียณอายุราชการ เพื่อแสดงว่าการเข้าไปเป็นเสรีไทยนั้น ไม่ใช่เพื่อผลประโยชน์ส่วนตน และเขาก็ได้รักษาคำสาบานนั้นมาโดยตลอด

จริงอยู่ที่เสรีไทยคนอื่นๆ ก็ได้สาบานในลักษณะคล้ายๆ กันนี้เหมือนกัน คือสาบานว่าจะไม่ใช้องค์กรเสรีไทยเพื่อประโยชน์ทางการเมืองส่วนตน เพราะถือว่าการเป็นเสรีไทยเป็นภาระเฉพาะกิจเพื่อผู้ชาติบ้านเมือง เมื่อเสร็จภารกิจก็ยุบองค์กรเสรีไทยไป แต่เสรีไทยหลายคนก็เห็นว่าการเมืองเป็นวิถีทางหนึ่งที่จะช่วยแก้ปัญหาพัฒนาบ้านเมือง ในขณะที่อาจารย์ป่วยให้คำนิยามที่ดีกับการรับใช้ราชการมากกว่าการเมือง ซึ่งตอนนั้นอาจารย์ป่วยคงเข้าใจหรือหมายถึงการเมืองในความหมายที่แคบ ต่อมาอีกนานพอสมควร อาจารย์ป่วยก็ยังคิดแบบแยกว่าตนเป็นเพียงข้าราชการ ไม่ใช่ นักการเมืองหรือคนที่มืบทบาททางการเมือง แม้ว่าจริง ๆ แล้ว สิ่งที่อาจารย์ป่วยทำในฐานะข้าราชการผู้เชื่อฟังรัฐบาล ก็คือส่วนหนึ่งของการเมืองในความหมายกว้างนั่นเอง

การที่อาจารย์ป่วยกลับไปศึกษาต่อที่อังกฤษ ทำให้อาจารย์ป่วยอยู่ไกลออกไปจากความยุ่งยากของการเมืองไทย หลังการหมดอำนาจของจอมพล ป. ตอนปลายสงคราม การพ่ายแพ้ของฝ่ายอักษะ ซึ่งนำไปสู่การหมดอำนาจของกลุ่มทหารที่นิยมอำนาจเบ็ดเสร็จในไทย ทำให้มีการจัดตั้งรัฐบาลพลเรือนที่มีนโยบายเสรีประชาธิปไตย มีการให้สิทธิเสรีภาพประชาชนมากขึ้น รวมทั้งมีการ

เลือกตั้งทั่วไปด้วย ดูเผินๆ ก็เหมือนกับว่าเมืองไทยน่าจะตั้งต้นพัฒนาการเมืองให้เป็นประชาธิปไตยได้อย่างจริงจังอีกครั้งหนึ่ง แต่ในทางความจริง กลับเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อที่มีความขัดแย้งทางการเมืองสูงมาก

ความขัดแย้งของการเมืองไทยภายหลังสงคราม เป็นความขัดแย้งสามเส้าระหว่างกลุ่มปรีดี พนมยงค์ กลุ่มจารีตนิยมที่สูญเสียอำนาจไปหลังจาก 2475 และรวมตัวกันได้ใหม่ภายใต้ธงของพรรคชาติปัตย์และกลุ่มนายทหาร ซึ่งยกเว้นจอมพล ป. แล้วก็เป็นนายทหารที่ไม่ใช่ผู้ก่อการ 2475 หากเป็นนายทหารที่มีความคิดไปในทางอำนาจนิยมและจารีตนิยม ช่วงแรกกลุ่มปรีดี พนมยงค์ได้รับเลือกตั้งเป็นรัฐบาลเสียงข้างมาก แต่เนื่องจากไม่สามารถแก้ปัญหาข้าวยากหามาแจก และปัญหาคอร์รัปชันของนักการเมืองและข้าราชการ อันเป็นผลพวงมาจากสงครามได้ จึงถูกกลุ่มการเมืองอื่นรวมทั้งหนังสือพิมพ์ ประชาชนทั่วไปวิจารณ์หนัก อำนาจความชอบธรรมของรัฐบาลลดลงตามลำดับ

หลังจากเกิดกรณีสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ในวันที่ 6 มิถุนายน 2489 โดยที่รัฐบาลไม่แถลงเรื่องราวให้กระจ่างแจ้ง ฝ่ายค้ำรัฐบาลปรีดีได้วิพากษ์วิจารณ์และปล่อยข่าวลืออย่างเสียๆ หายๆ จนในที่สุด กลุ่มทหารซึ่งมีสถานภาพตกต่ำไปหลังสงคราม ฉวยโอกาสทำรัฐประหารโค่นล้มรัฐบาลกลุ่มปรีดี พนมยงค์ได้สำเร็จในเดือนพฤศจิกายน 2490 ปรีดีต้องลี้ภัยไปต่างประเทศ และกลุ่มที่สนับสนุนหรือทำงานร่วมกับปรีดีซึ่งมีฐานจากกลุ่มเสรีไทยในประเทศต้องถูกปราบปรามทำลายล้างอย่างขนานใหญ่

ในท่ามกลางความยุ่งยากวุ่นวายนี้ อาจเป็นโชคดีที่อาจารย์

ป่วย ซึ่งอาจถูกจัดเข้าอยู่ในกลุ่มปรีดี เพราะความที่เคยทำงานเสรีไทยมาด้วยกัน ยังคงศึกษาต่ออยู่ในอังกฤษ เขาได้แต่งงานกับ มาร์กาเรต สมิธ บุตรสาวของเสมียนตลาดหุ้นในลอนดอน ซึ่งจบทางด้านสังคมวิทยา และทำงานเป็นนักสังคมสงเคราะห์อาชีพ มีบุตรชายคนแรกด้วยกัน ขณะที่อาจารย์ป่วยยังทำปริญญาเอกอยู่ อาจารย์ป่วยเขียนวิทยานิพนธ์เรื่องเกี่ยวกับการควบคุมดีบุกระหว่างประเทศในช่วงสงครามสองครั้ง เสร็จในปลายปี 2491 แต่อาจารย์ป่วยได้ไปขอให้อาจารย์ถ่วงการประกาศผลสอบไว้ก่อน จะได้ไม่ต้องรีบกลับเมืองไทย เพราะขณะนั้นเกิดการสร้างข่าวลือว่าอาจารย์ป่วยโดนมืดเข้ากรุงเทพฯ เพื่อร่วมปฏิวัติซ้อน และญาติพี่น้องในกรุงเทพฯ ได้เขียนจดหมายไปบอกอาจารย์ป่วยว่าอย่าเพิ่งกลับ จะเป็นอันตราย เพราะขณะนั้นเพื่อนฝูงถูกจับไปหลายคน (ป่วย **สันติประชาธรรม**, 2516, หน้า 128) อีกหลายเดือนต่อมาอาจารย์ป่วยถึงได้กลับเมืองไทย

เราจะเห็นได้ว่า ขณะที่อาจารย์ป่วยดูเหมือนจะแยกการเมืองออกจากการทำงานรับใช้ชาติในฐานะเสรีไทย และต่อมาในฐานะของข้าราชการ แต่การเมืองก็เล่นงานอาจารย์ป่วยตั้งแต่เขายังไม่ได้ตั้งต้นกลับมาทำงานที่เมืองไทยด้วยซ้ำ อาจารย์ป่วยตัดสินใจกลับมาทำงานรับราชการในเมืองไทย โดยไม่เอาใจใส่ต่อกระแสการเมืองในกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นยุคที่ทหารกำลังมีอำนาจและเสรีไทยกำลังตกต่ำ และโดยไม่เอาใจใส่ต่อข้อเสนอให้ทำงานรายได้สูงจากบริษัทเอกชนทั้งในต่างประเทศและในประเทศ (รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ **เล่มเต็ม**, หน้า 31) เพราะเขามีความคิดผูกพันแบบผู้รักชาติที่รู้สึกในบุญคุณของชาวนาซึ่งเสียภาษีให้เขาได้ไปเรียนต่างประเทศ ที่จะต้องกลับมาทำงานเพื่อรับใช้ประเทศชาติโดยส่วนรวม

บทบาทของอาจารย์ป่วย ในฐานะข้าราชการนักวิชาชีพ

อาจารย์ป่วย เริ่มรับราชการในตำแหน่งเศรษฐกร กรมบัญชีกลาง กระทรวงการคลัง ในปี 2492 ภรรยาของเขาก็ได้เดินทางมาใช้ชีวิตครอบครัวร่วมกันที่เมืองไทย โดยทำงานบางเวลาเป็นนักสังคมสงเคราะห์อาชีพ (social worker) ที่ศูนย์อนามัยแม่และเด็ก เศรษฐกิจของไทยสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่สองกำลังปั่นป่วนระุนวายจากภาวะเงินเฟ้อช่วยยากมากแพง การคอร์รัปชั่นและการบริหารงานที่ไม่มีประสิทธิภาพของนักการเมืองและข้าราชการ ข้าราชการที่ได้รับการศึกษาอบรมในวิชาเศรษฐศาสตร์หรือมีความรู้ทางด้านเศรษฐกิจมีน้อยมาก จนอาจถือได้ว่า อาจารย์ป่วยเป็นนักเศรษฐศาสตร์ไทยที่ได้รับการอบรมมาจากตะวันตกรุ่นแรกๆ และเป็นผู้บุกเบิกคนสำคัญในการจัดระบบวางรากฐาน สำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจไทย

นับตั้งแต่เค้าโครงการเศรษฐกิจของปรีดี พนมยงค์ ที่เสนอหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ถูกพวกหัวเก่าคัดค้านตกรไปแล้วก็ไม่ได้มีการวางแผน มีการจัดระบบ หรือความพยายามที่

จะพัฒนาเศรษฐกิจไทยอย่างจริงจัง จัง ๆ จนกระทั่งยุคที่นักเรียน เศรษฐศาสตร์จากเมืองนอกรุ่นอาจารย์ป่วยเข้ามารับราชการกัน

งานชิ้นแรก ๆ ของอาจารย์ป่วยคือการทำงานเกี่ยวกับโครงการเงินกู้ธนาคารโลกเพื่อมาพัฒนาเศรษฐกิจประเทศไทย และเขายังได้ถูกส่งไปฝึกอบรมที่สหรัฐเพื่อการนี้ด้วย งานแบบที่อาจารย์ป่วยทำ เป็นงานชนิดเดียวกับที่ข้าราชการนักวิชาชีพในประเทศ ด้อยพัฒนาทั้งหลายในสมัยนั้น ได้รับการจูงใจและแรงผลักดันจาก ธนาคารโลกให้ทำกัน ธนาคารโลกนั้นจริง ๆ แล้วเป็นเพียงธนาคารที่ สหรัฐและประเทศทุนนิยมตะวันตกตั้งขึ้น เพื่อฟื้นฟูบูรณะเศรษฐกิจโลกภายหลังสงคราม ซึ่งกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือเพื่อขยายการพัฒนาทุนนิยมโลก และสกัดกั้นการเติบโตของลัทธิสังคมนิยมหรือคอมมิวนิสต์ แต่ในสมัยนั้นชนชั้นนำและปัญญาชนในประเทศด้อยพัฒนาส่วนใหญ่ซึ่งรวมทั้งอาจารย์ป่วยยัง (ถูกรอปรำโดยไม่รู้ตัวให้) มองธนาคารโลกและการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยแบบตะวันตกในแง่ดี จึงพร้อมที่จะพัฒนาประเทศตามแนวตะวันตกอยู่แล้ว โดยไม่ได้มีใครคิดว่า นี่เป็นการถูกชักนำมาจากทุนนิยมโลกแต่อย่างใด

ในสมัยนั้น แนวคิดในการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยแบบทุนนิยมตะวันตก เป็นแนวคิดกระแสหลักที่ประเทศทุนนิยมตะวันตกเผยแพร่ และได้รับการยอมรับอย่างดีจากนักการเมือง และข้าราชการนักวิชาชีพไทยที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตก หรือมีฐานะทางเศรษฐกิจที่สะดวกสบาย หรือได้รับประโยชน์จากการพัฒนาในแนวนี้ แต่ก็ไม่ใช่ว่าจะไม่มีแนวคิดอื่นที่เป็นกระแสคัดค้านต่อต้านเลย ในเมืองไทยเอง ในช่วงตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สองจนถึงเมื่อจอมพลสฤษดิ์ทำรัฐประหารครั้งที่สองในปี 2501 ได้มีปัญหาชนบางกลุ่มซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักเขียน นักหนังสือพิมพ์ นักเคลื่อนไหว

ทางการเมืองซึ่งอยู่นอกระบบราชการ พยายามคัดค้านการพัฒนา
แนวนี้ และเสนอแนวการพัฒนาที่มีลักษณะชาตินิยม เป็นกลาง
ไม่ฝักใฝ่เฉพาะค่ายตะวันตก ไปจนถึงแนวทางสหกรณ์และแนวทาง
สังคมนิยม แต่พวกเขามักถูกกีดกัน ถูกเซ็นเซอร์ ตลอดจนถูกปราบ
ปรามจับกุมคุมขังและทำร้ายถึงชีวิต ทำให้ไม่สามารถเผยแพร่แนว
ความคิดแข่งกับแนวคิดการพัฒนาแบบทุนนิยมตะวันตกได้

ในสภาพแวดล้อมทางการเมืองและภูมิปัญญาเช่นนี้ อาจารย์
ป่วยในฐานะของนักวิชาชีพผู้มีความสามารถ ก็ได้ประสบความสำเร็จ
หน้าในวิชาชีพอย่างรวดเร็ว เริ่มจากเศรษฐกิจ กินเงินเดือนเพียง
1,600 บาท ใน 3 ปีต่อมาคือในปี 2495 อาจารย์ป่วย ก็ได้รับ
การแต่งตั้งให้เป็นผู้ช่วยฝ่ายวิชาการของปลัดกระทรวงการคลัง
ปี 2496 ได้รับการแต่งตั้งเป็นรองผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย
และเป็นกรรมการบริหารของสภาเศรษฐกิจแห่งชาติด้วย ดังนั้น
อาจารย์ป่วย ในฐานะข้าราชการนักวิชาชีพระดับสูง จึงเป็นผู้ที่มี
บทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบายการเงินและนโยบายการคลัง
ของประเทศในสมัยนั้น ซึ่งมีส่วนอย่างมากในการฟื้นฟูเศรษฐกิจ
ไทยภายหลังสงคราม และเป็นการวางรากฐานที่ดีสำหรับการพัฒนา
เศรษฐกิจแบบทุนนิยมตะวันตกในสมัยต่อมา

ทั้ง ๆ ที่อาจารย์ป่วยต้องทำงานในตำแหน่งหน้าที่รับผิดชอบ
สูง แต่เขาก็ยังปลีกเวลาไปเป็นผู้บรรยายพิเศษวิชาเศรษฐศาสตร์
ทั้งที่ธรรมศาสตร์และจุฬาฯ ในสมัยนั้นอาจารย์มหาวิทยาลัยที่มี
ความรู้ชั้นสูงยังมีไม่เพียงพอ ดังนั้นทางมหาวิทยาลัยจึงมักต้องเชิญ
นักวิชาการที่จบการศึกษาชั้นสูงจากประเทศตะวันตกและกลับมา
ทำงานราชการหรือเอกชนก็ตาม มาเป็นอาจารย์พิเศษอยู่เสมอ ๆ
แต่สำหรับอาจารย์ป่วยนั้นต้องกล่าวได้ว่า เขาเป็นผู้ที่สนใจและตั้ง

ใจจะเผยแพร่วิชาความรู้ที่ได้เรียนมาอยู่แล้ว เพราะเขาเห็นว่า
ให้การศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาประเทศ นั่นก็คือ
จะต้องสร้างคนที่มีคุณภาพขึ้นมา

ความคิดของอาจารย์ป๋วย ในช่วงปี 2492-2501

ในช่วงที่อาจารย์ป๋วยมีบทบาทหลักในฐานะเป็นนักเศรษฐศาสตร์และนักบริหารของรัฐบาล เขาไม่ได้เขียนหนังสือมากนัก นอกจากตำราซึ่งเรียบเรียงมาจากคำบรรยาย 2 เล่มด้วยกัน คือ “เศรษฐกิจแห่งประเทศไทย” และ “การคลัง” ดังนั้นในการวิเคราะห์ความคิดของอาจารย์ป๋วยในช่วงนี้จึงจะดูจากหนังสือ 2 เล่มนี้ โดยเฉพาะเล่มแรกเป็นหลัก

หนังสือ “เศรษฐกิจแห่งประเทศไทย” มาจากคำบรรยายวิชาเศรษฐศาสตร์ประยุกต์สำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 4 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นเล่มครั้งแรกในปี 2498 โดยได้รับการปรับปรุงและขัดเกลาสำนวนโดยสุภาพ ยศสุนทร ผู้ร่วมงานของอาจารย์ป๋วยที่ธนาคารชาติ และอาจารย์ป๋วยได้ขอใ้ชื่อให้เป็นผู้เขียนร่วม หนังสือเล่มนี้พิมพ์ครั้งที่ 2 ในปี 2499 และครั้งที่ 3 ในปี 2504 โดยไม่มีกรแก้ไขมากนัก นอกจากการเพิ่มสถิติและดัชนี (ป๋วยและสุภาพ เศรษฐกิจแห่งประเทศไทย, 2504)

หนังสือเล่มนี้เป็นการพรรณนาถึงโครงสร้างและภาวะของ

อาจารย์ป๊อว ไนวัยหนุ่ม
ได้เข้าร่วมขบวนการเสรีไทย
ใช้ชื่อรหัสว่า "นายเข้ม เย็นยิ่ง"

เศรษฐกิจประเทศไทยในขณะนั้น โดยใช้หลักทฤษฎีเศรษฐศาสตร์
ทุนนิยมตะวันตกเป็นแนวในการพิจารณา โดยได้กล่าวถึงหลัก
เศรษฐศาสตร์อย่างย่อ ๆ เช่น อะไรคือการผลิต ปัจจัยการผลิตคือ
อะไร ก่อนที่จะบรรยายต่อไปว่าปัจจัยการผลิตของประเทศไทย
เป็นอย่างไรบ้าง เนื้อหาของหนังสือแบ่งเป็น 3 ภาค คือภาคหนึ่ง
ลักษณะเศรษฐกิจแห่งประเทศไทย กล่าวถึงเรื่องการทำนา ยาง
และตึก และเศรษฐกิจสาขาต่าง ๆ ภาคสอง วิธีพิจารณาปัญหา
เศรษฐกิจ กล่าวถึงจุดหมายทางเศรษฐกิจ วิธีไปสู่จุดหมายและ
หลักทฤษฎี ภาคสาม ปัญหาเศรษฐกิจแห่งประเทศไทย กล่าวถึง
ปัญหาเรื่องข้าว ยาง ตึก การค้าต่างประเทศ คนต่างด้าวและคน
กลาง การจำเริญทางเศรษฐกิจ ปัญหาค่าครองชีพ เงินเฟ้อ ฯลฯ

หนังสือเล่มนี้สะท้อนให้เห็นว่าอาจารย์ป๋วยมีทัศนะสนับสนุน
นโยบายธุรกิจเสรีและการค้าเสรี และคัดค้านนโยบายการแทรกแซง
โดยรัฐ โดยเฉพาะในเรื่องการให้สิทธิพิเศษแก่รัฐวิสาหกิจหรือธุรกิจ
เอกชนบางแห่ง เช่น อาจารย์ป๋วยไม่เห็นด้วยกับการที่รัฐช่วยเหลือ
ร้านค้าของคนไทย โดยวิธีให้ความอุปการะหรือให้สิทธิผูกขาด โดย
ให้เหตุผลว่า ไม่ได้ผลในแง่ที่ประชาชนจะได้ซื้อของถูกลงหรือลดค่า
ครองชีพตามความมุ่งหมาย และว่าตามหลักทั่วไปแล้ว การแข่งขัน
ระหว่างร้านค้าต่าง ๆ จะทำให้ราคาสินค้าลดลงสู่ระดับต่ำ และว่า
วิธีลดค่าครองชีพทางหนึ่ง คือ ควรสนับสนุนให้มีสินค้าเข้ามาอย่าง
เพียงพอ และให้มีการแข่งขันเสรี ราคาสินค้าก็จะลดลง (ป๋วยและ
สุภาพ เล่มเดิม, หน้า 108-109)

สำหรับทัศนะของอาจารย์ป๋วยในเรื่องปัญหาของชาวนานั้น
อาจารย์ป๋วยมองเห็นว่าชาวนาขายข้าวได้ราคาถูกลงกว่าราคาตลาดมาก
เพราะว่า “ชาวนาไม่สามารถนำข้าวมาขายยังท้องตลาดโดยตนเอง

ได้ประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่ง ชาวนาารู้ถึงการเคลื่อนไหวของราคาข้าวซ้ากว่าพ่อค้าคนกลาง ถ้าไรจากการค้าข้าวส่วนใหญ่จึงตกอยู่ที่พ่อค้าคนกลางเหล่านี้”

ทัศนะต่อปัญหาชาวนาข้างต้นนี้ยืนยันว่า อาจารย์ป๋วยเชื่อมั่นในระบบการค้าเสรีอย่างเหนียวแน่น และคิดว่าปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นเพียงปัญหาทางเทคนิค หรือความบกพร่องของกลไกตลาด ซึ่งอาจารย์ป๋วยเสนอให้แก้โดยการจัดตั้งสหกรณ์ขายข้าวและพืชผล โดยการเรียกหุ้นจากชาวนามาจัดตั้งนางข้าวในที่เหมาะแก่การคมนาคม เพื่อรับข้าวจากสมาชิกและนำออกขายเมื่อราคาดี ส่วนท้องถิ่นที่ไม่มีสหกรณ์ดังกล่าว ก็ให้รัฐบาลคอยแจ้งข่าวการเคลื่อนไหวของราคาข้าวให้ชาวนารู้ โดยส่งข่าวให้กำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน ทางไปรษณีย์เป็นระยะๆ (ป๋วยและสุภาพ เล่มเดิม, หน้า 265-266)

จากทัศนะที่สะท้อนออกมา ได้แสดงให้เห็นว่า แม้อาจารย์ป๋วยจะเริ่มเห็นถึงปัญหาความยากจนของชาวนามาตั้งแต่สมัยนั้น (2497-2498) แต่เขาก็ยังดูเหมือนจะไม่ได้เห็นความสำคัญของปัญหานี้มากนัก วิธีการมองสาเหตุของปัญหาและการเสนอทางแก้ปัญหาของเขา ยังเป็นการมองในกรอบของนักเศรษฐศาสตร์เสรีนิยมที่มองปัญหาเศรษฐกิจทุกอย่างเหมือนกับเป็นแค่ปัญหาทางเทคนิค ซึ่งอาจแก้ได้ไม่ยากเย็นอะไร ปัญหาการขายข้าวได้ราคาต่ำของชาวนา จึงดูเหมือนไม่ใช่ปัญหาใหญ่โตอะไร ถ้าเพียงแต่แก้ปัญหาทางเทคนิค 2 ข้อ คือ ให้ชาวนาส่งข้าวไปขายในตลาดเองได้ และให้ชาวนาได้รู้ข่าวการเคลื่อนไหวของราคาข้าวทันพ่อค้าปัญหานี้ก็น่าจะหมดไป

เราต้องยอมรับว่า สำหรับคนที่มีพื้นฐานสภาพแวดล้อม

ทางครอบครัว การศึกษา และชีวิตการทำงาน แบบคนชั้นกลางในเมืองอย่างอาจารย์ป่วยหรือใครก็ตาม ย่อมเป็นการยากสำหรับเขาที่จะรู้จักและเข้าใจปัญหาของชาวบ้านอย่างลึกซึ้งได้ ถึงแม้ว่าอาจารย์ป่วยจะมาจากครอบครัวที่ค่อนข้างอึดอัด แต่ก็ยังเป็นครอบครัวคนเชื้อสายจีนในเมือง ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องแปลกนัก ที่ในหนังสือเล่มเดียวกันนี้ เมื่อเขากล่าวถึง “คนและวิชาความรู้” ซึ่งเป็นหัวข้อย่อยในเรื่อง “ปัจจัยการผลิตของประเทศไทย” เขาได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า “คนไทยยังขยันและอดทนไม่เพียงพอ คนไทยมีนิสัยเหมาะสำหรับการทำนา” (ป่วยและสุภาพ เล่มเดิม, หน้า 14)

ประโยคดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า อาจารย์ป่วยในปี 2497-98 ยังคงมองชาวบ้านส่วนใหญ่ด้วยสายตาของชนชั้นนำในเมือง ถึงแม้ว่าประโยคนี้จะเป็นเพียงคำอธิบายทั่วไปแบบผ่านๆ ไม่ใช่ความคิดหลักของอาจารย์ป่วย และความคิดของอาจารย์ป่วยในเวลาต่อมาจะได้พัฒนาไปในทางที่มองชาวบ้านอย่างเป็นจริงและอย่างนับถือมากกว่าสมัยแรกๆ แต่นี่ก็เป็นตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นว่าระบบเศรษฐกิจ การเมือง สังคมนั้น เป็นตัวกำหนดความรู้และความคิดอ่านของคนที่มีอิทธิพลมากเพียงไร

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าทัศนะของอาจารย์ป่วยที่ปรากฏในหนังสือ “เศรษฐกิจแห่งประเทศไทย” เล่มนี้ จะเป็นทัศนะในแนวเศรษฐศาสตร์ทุนนิยมที่เป็นกระแสหลักในเวลานั้น แต่อาจารย์ป่วยก็ได้แสดงให้เห็นว่าเขาเป็นนักเศรษฐศาสตร์ทุนนิยม ที่สนใจในเรื่องจริยธรรมทางเศรษฐกิจ และความเป็นธรรมทางสังคมอย่างถือเป็นเรื่องสำคัญจริงจัง ในหนังสือเล่มนี้ เขาได้เขียนถึง “ธรรมะในด้านเศรษฐกิจ” เป็นบทหนึ่งโดยเฉพาะ และแม้ว่าเขาจะไม่ได้เห็นด้วยกับแนวคิดสังคมนิยม แต่เขาก็เป็นคนที่สนับสนุนการเก็บภาษีใน

อัตราก้าวหน้า คือเก็บคนรวยในอัตราสูงกว่าเก็บจากคนจน เพราะเขามองเห็นว่านี่เป็นสิ่งที่เป็นการธรรมทางเศรษฐกิจ ในหนังสือตำราอีกเล่มหนึ่งของเขาที่เขียนขึ้นในระยะเดียวกัน คือ “การคลัง” อาจารย์ปวยก็ได้เสนอให้มีการเก็บภาษีในอัตราก้าวหน้าและให้เก็บภาษีมรดกในเมืองไทยเช่นเดียวกัน (ปวย การคลัง 2498, หน้า 238)

มองในแง่โลกทัศน์หรือทัศนคติที่อาจารย์ปวยมีต่อโลกและสังคมแล้ว อาจารย์ปวยก็เป็นข้าราชการนักวิชาชีพที่มีแนวคิดเรื่องการพัฒนาตามแนวกระแสหลัก เช่นเดียวกับข้าราชการนักวิชาชีพคนอื่น ๆ แต่มองในแง่ชีวทัศน์หรือทัศนคติที่อาจารย์ปวยมีต่อชีวิตและการใช้ชีวิตแล้ว อาจารย์ปวยแตกต่างจากข้าราชการนักวิชาชีพคนอื่น ๆ ตรงที่เขาไม่ได้แสวงหาความร่ำรวยและอำนาจ ไม่ว่าจะโดยการคอร์รัปชัน หรือโดยการไต่เต้าแข่งขันชิงดีชิงเด่นในระบบการที่เขามุ่งทำงานพัฒนาในฐานะข้าราชการที่ดี เป็นเพราะเขาเชื่อว่าสิ่งที่เขาทำเป็นประโยชน์กับส่วนรวมจริง ๆ ดังนั้น แม้ว่าเมืองไทยในสมัยนั้นจะนำโดยนักการเมืองที่ฉ้อฉล และเป็นเผด็จการปราบปรามฝ่ายค้านอย่างเหี้ยมโหด อาจารย์ปวยก็คงทำหน้าที่ของตนในฐานะข้าราชการนักวิชาชีพหรือนักเศรษฐศาสตร์ไปอย่างเงียบ ๆ

เนื่องจากนักเศรษฐศาสตร์ในสมัยนั้นมีน้อย แถมอาจารย์ปวยยังเป็นคนเก่ง คนขยัน และคนดีอีก เขาจึงได้รับมอบหมายให้ทำงานในตำแหน่งหน้าที่ที่สูงขึ้นอย่างรวดเร็ว เขาทำงานได้เพียง 3-4 ปี ก็ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งระดับสูงเป็นทั้งผู้ช่วยฝ่ายวิชาการของปลัดกระทรวงการคลัง และรองผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย รวมทั้งยังเป็นกรรมการอำนวยการในสภาเศรษฐกิจแห่งชาติด้วย ในวัยเพียง 37 ปี อาจารย์ปวยก็ได้เป็นข้าราชการนักวิชาชีพที่มีบทบาทรับผิดชอบอย่างสำคัญในเรื่องการปรับปรุง

นโยบายด้านการค้า การปริวรรตเงินตรา การเงินการคลังของประเทศ ซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมสมัยใหม่ในเวลาต่อมา (มูลนิธิโกมล คีมทอง Puey Unkphakorn **A Siamese For All Seasons** 2524, หน้า 37)

ถ้ามองแบบคนทั่วไป ความสำเร็จของอาจารย์ป๋วยก็ดูเป็นเรื่องไม่น่าแปลก สำหรับคนที่มีความสามารถคนหนึ่งในสังคมประเทศด้อยพัฒนาที่ขาดแคลนนักวิชาการ นักวิชาชีพเก่งๆ แต่ถ้าเรามองการเติบโตและพัฒนาการของปัญญาชนคนหนึ่งในสังคมสมัยนั้นอย่างเชื่อมโยงกับปัญญาชนและประชาชนคนอื่นๆ และกลุ่มอื่นๆ เป็นต้นว่า พวกนักเขียน นักหนังสือพิมพ์ที่มีความคิดแบบเสรีนิยมก้าวหน้าและมีบทบาทในการวิจารณ์นโยบายรัฐบาล และเสนอทางเลือกของการพัฒนาสังคมแนวอื่นอย่างแข็งขันในช่วงปี 2487-2495 เราก็คงพบว่า เป็นเรื่องที่น่าสนใจไม่น้อย ที่ระบบราชการหรืออาจกล่าวได้ว่าระบบสังคมทั้งหมด สามารถดึงปัญญาชน นักเรียนนอกอย่างอาจารย์ป๋วยเข้าเป็นพวกได้อย่างสนิทแนบแน่น จนดูเหมือนกับว่าอาจารย์ป๋วยจะไม่ได้รับผลสะท้อนหรือไม่ได้รับรู้กิจกรรมของพวกปัญญาชนฝ่ายก้าวหน้าหรือฝ่ายซ้ายในสมัยนั้นเลย

ดังนั้น ในขณะที่ปัญญาชนก้าวหน้าอย่างกุหลาบ สายประดิษฐ์, สุภา ศิริมานนท์ และคนอื่นๆ กำลังต่อสู้อย่างหนักกับรัฐบาลทหารที่อนุรักษ์นิยม เพื่อเผยแพร่ความคิดสังคมนิยม และนโยบายต่างประเทศแบบไม่ฝักใฝ่กับค่ายใด จนกระทั่งหลายคนต้องถูกจับกุมคุมขัง ถูกคุกคามเสรีภาพ อาจารย์ป๋วยและเพื่อนร่วมงานของเขาก็ยังอยู่กับการทำงานในฐานะผู้เชี่ยวชาญทางเทคนิค ในการสร้างความมั่นคงและการพัฒนาเศรษฐกิจไทยให้ทันสมัย

ตามแนวทางของประเทศทุนนิยมตะวันตก

แต่อาจารย์ป๋วยก็ไม่ได้ทำงานให้กับรัฐบาลที่เผด็จการและฉ้อฉลอย่างมีความสุขมากนัก เพราะถึงอย่างไรเขาก็ยังแตกต่างจากพวกข้าราชการนักวิชาชีพคนอื่น ๆ อยู่มาก ตรงที่เขาเป็นนักอุดมคติที่มีหลักการของตนเอง เป็นคนซื่อสัตย์สุจริต และใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย ไม่ใช่คนประเภทที่พร้อมที่จะทำอะไรก็ได้เพียงเพื่อแสวงหาอำนาจและความร่ำรวยให้กับตนเอง อาจารย์ป๋วยอดทนที่จะทำงานในระบบราชการ เป็นเพราะเขาเป็นนักวิชาชีพที่มองโลกตามสภาพที่เป็นอยู่ คือมองเห็นว่าแม้สังคมไทย การเมืองจะยังไม่พัฒนามากนัก นักการเมืองจะยังฉ้อฉล ไม่เป็นประชาธิปไตยอยู่ แต่เขาก็มีบทบาทที่จำเป็นในฐานะนักเศรษฐศาสตร์อาชีพ ผู้สามารถที่จะทำประโยชน์ให้กับสังคมในฐานะข้าราชการได้ แม้ว่าผู้นำทางการเมืองจะเป็นเผด็จการก็ตาม

การที่อาจารย์ป๋วยทนทำงานรับราชการได้นาน ส่วนหนึ่งคงเป็นเพราะเขาเป็นคนมองโลกในแง่ดี แม้ว่าแนวความคิดที่ก้าวหน้าของเขาอย่างในเรื่องการเก็บภาษีในอัตราก้าวหน้า จะไม่ได้รับความสนใจจากรัฐบาลที่อนุรักษ์นิยมแต่อย่างใด แต่อาจารย์ป๋วยก็ยังคงมีความหวังว่า เมื่อคนมีความรู้มากขึ้นว่าอะไรเป็นสิ่งที่ถูกต้อง และเราควรจะทำอะไร ในที่สุดคนก็จะต้องทำในสิ่งที่ถูกที่ควรจนได้ นี่คือเหตุผลหนึ่งที่เขาสนใจเรื่องการให้การศึกษาคนด้วยการสอนการแสดงปาฐกถา และเขียนหนังสือมาโดยตลอด

แต่อาจารย์ป๋วยก็ไม่ใช่คนที่มองโลกในแง่ดี หรือเป็นคนประนีประนอมกับระบบจนไม่มีหลักการของตนเอง เขาได้พิสูจน์ให้เห็นว่า แม้เขาจะเป็นข้าราชการที่ดีและไม่มีความคิดรุนแรงทางการเมือง แต่เขาก็ไม่ได้ล้มเลิกที่จะคัดค้านการใช้อำนาจของ

นักการเมืองในทางที่ผิด หากว่าการใช้อำนาจนั้นเข้ามาเกี่ยวข้องกับงานในหน้าที่ความรับผิดชอบของเขาโดยตรง ในปี 2496 อาจารย์ป่วยในฐานะรองผู้ว่าการธนาคารชาติปฏิเสธคำขอรับรองของ พลเอกสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และเผ่า ศรียานนท์ ที่ให้ระงับการปรับธนาคารพาณิชย์แห่งหนึ่งที่ทำผิดระเบียบธนาคารชาติ เป็นผลให้อาจารย์ป่วยถูกปลดจากตำแหน่งรองผู้ว่าการธนาคารชาติ แต่เขาก็ยังคงดำรงตำแหน่งผู้เชี่ยวชาญกระทรวงการคลัง ซึ่งเป็นตำแหน่งเดิมอยู่ (ป่วย “เหลียวหลังแลหน้า” ใน รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ เล่มเดิม, หน้า 164-165)

ต่อมาอาจารย์ป่วยก็มีเรื่องขัดแย้งกับพลเอกเผ่าอีก กรณีอาจารย์ป่วยไม่เห็นด้วยกับความพยายามของพลเอกเผ่า รัฐมนตรีช่วยว่ากระทรวงการคลัง ที่จะให้ว่าจ้างบริษัทอเมริกันแห่งหนึ่งพิมพ์ธนบัตรไทย แทนบริษัททอมมัส เดอลารูของอังกฤษ เพราะอาจารย์ป่วยเห็นว่าบริษัทอเมริกันดังกล่าวฝีมือไม่ดี ปลอดภัย และผู้จัดการก็มีชื่อเสียงไม่ดี แม้ทางรัฐบาลจะยอมจำนนกับเหตุผลของอาจารย์ป่วย แต่ก็ทำให้พลเอกเผ่า ซึ่งขณะนั้นเป็นที่รู้จักกันไปทั่ว เป็นอธิบดีกรมตำรวจที่เหี้ยมเกรียมที่สุด ไม่พอใจอาจารย์ป่วยอย่างมาก ประกอบกับจอมพล ป. ในระยะหลังก็ไม่ค่อยชอบอาจารย์ป่วยมากนัก สภาพเช่นนี้ทำให้อาจารย์ป่วยคิดและติดต่อที่จะไปหางานทำที่อังกฤษสักพักหนึ่ง เพื่อ “ให้ไม่ต้องทะเลาะกันต่อไป” (รังสรรค์ เล่มเดิม, หน้า 166-167) พอดีคุณพระบริภัณฑ์ยุทธกิจ รัฐมนตรีคลังในสมัยนั้นทราบเรื่อง จึงได้ขอไม่ให้อาจารย์ป่วยลาออก และจัดส่งอาจารย์ป่วยไปทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาเศรษฐกิจการคลังที่สถานทูตไทยในลอนดอน และเลยได้เป็นผู้แทนไทยในคณะมนตรีตีบุกด้วย

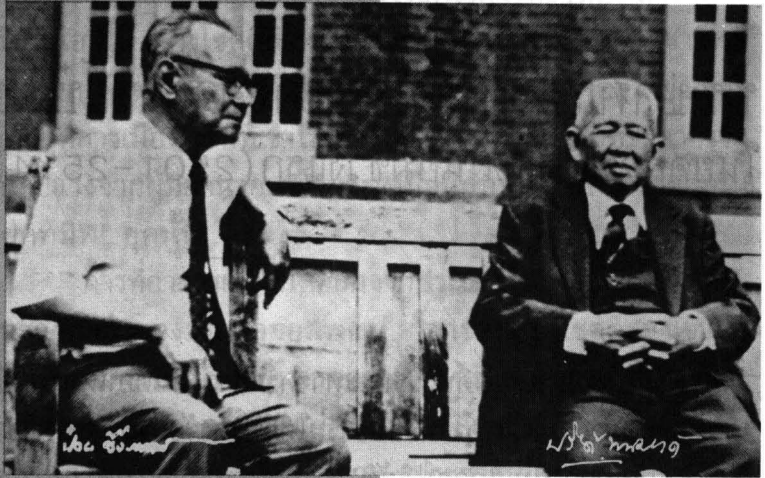
ชีวิตของอาจารย์ป่วยในช่วงนี้สะท้อนให้เห็นภาพการเมืองไทยในสมัยนั้นว่า แม้คนที่ไม่มีความคิดรุนแรงทางการเมือง เพียงแต่เป็นข้าราชการที่ซื่อสัตย์สุจริตตรงไปตรงมา ก็ยังไม่สามารถที่จะทำงานอยู่ได้ ยังโชคดีสำหรับอาจารย์ป่วยที่เขาเป็นนักวิชาชีพที่สามารถ และเป็นคนที่ทำงานอุทิศตัวแบบเงียบ ๆ โดยไม่ยุ่งเกี่ยวกับกลุ่มการเมือง ทำให้เขาไม่ถูกรบปรามหรือประสบชะตากรรมที่ร้ายแรงจากผู้มีอำนาจเผด็จการเหมือนกับปัญญาชนหลายคนใน “ยุคทมิฬ” ยุคนั้น

การที่อาจารย์ป่วยได้ออกจากประเทศไปประจำอยู่ที่อังกฤษ ในช่วงปลายของรัฐบาลจอมพล ป. ก็อาจจะเป็นโชคดีของเขาอีกอย่างหนึ่ง ที่ทำให้เขาพ้นจากความยุ่งเหยิงทางการเมืองของการแบ่งเป็นฝักเป็นฝ่าย การแย่งชิงอำนาจกันระหว่างกลุ่มสฤษดิ์กับกลุ่มเผ่า และการต่อสู้เพื่อเสรีภาพ ประชาธิปไตย และความเป็นธรรมของปัญญาชนก้าวหน้า ซึ่งลงเอยด้วยการที่สฤษดิ์ทำรัฐประหารโค่นล้มจอมพล ป. และกลุ่มเผ่าลงได้ในปี 2500 และปีต่อมาหลังจากสฤษดิ์ทำรัฐประหารครั้งที่สอง ก็ได้ปราบปรามจับกุมปัญญาชนก้าวหน้าอย่างขนานใหญ่

บทบาทและความคิดของอาจารย์ป่วย ในยุคสฤษดิ์และถนอมช่วงแรก (2501-2514)

เมื่อจอมพลสฤษดิ์ทำรัฐประหารครั้งที่ 2 ในเดือนตุลาคมปี 2501 และพยายามสร้างภาพชอบธรรมให้กับการรัฐประหารของเขา ด้วยการเรียกว่าเป็น “การปฏิวัติ” เพื่อพัฒนาประเทศไทยไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง เขาพยายามชักจูงผู้มีความรู้ความสามารถให้มาช่วยงานปฏิวัติของเขา และอาจารย์ป่วยก็เป็นคนหนึ่งในกลุ่มนั้น แม้ว่าสฤษดิ์จะเคยไม่พอใจอาจารย์ป่วยที่ไม่ช่วยเลียงกฎหมายตามที่เขาเคยขอร้อง แต่สฤษดิ์ก็ฉลาดพอที่จะรู้ว่า อาจารย์ป่วยเป็นคนดี และเป็นคนเก่งที่จะเป็นประโยชน์สำหรับเขา และสำหรับการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยแบบตะวันตก เขาจึงทำเป็นลืมข้อบาดหมางนั้นเสีย

ส่วนอาจารย์ป่วยเองนั้น แม้เขาจะเคยมีประสบการณ์ที่ไม่ดีกับสฤษดิ์มาแล้ว แต่เขาก็ไม่รู้จะปฏิเสธคำเชื้อเชิญของผู้มีอำนาจสูงสุดในประเทศในขณะนั้นได้อย่างไร แม้เขาจะปฏิเสธตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังที่สฤษดิ์เสนอให้ได้ โดยอ้างว่าเพื่อไม่ให้ผิดคำสาบานสมัยเป็นเสรีไทย แต่ก็เป็นการยากที่จะ

กับอาจารย์ปรีดี พนมยงค์
ที่มหาวิทยาลัยลอนดอน ประเทศอังกฤษ

ปฏิเสธตำแหน่งทางราชการธรรมดาที่ไม่ใช่ตำแหน่งทางการเมือง ในที่สุดอาจารย์ป่วยก็ตัดสินใจกลับมาทำงานที่เมืองไทยโดยให้เหตุผล ภายหลังว่า “ผมเห็นมีผู้หลักผู้ใหญ่ร่วมอยู่เป็นอันมาก เช่น หม่อมหลวงเดช สนิทวงศ์, คุณเลี้ยง ศรีสมวงศ์, คุณทวี บุญยเกตุ, คุณพระเวชยันต์รังสฤษดิ์ เป็นต้น ซึ่งเป็นผู้ที่ผมเคารพนับถือทั้งนั้น จึงได้ตัดสินใจเข้ามาทำงานให้” (รังสรรค์ เล่มเดิม, หน้า 167)

ดังนั้น อาจารย์ป่วยจึงกลับจากอังกฤษมาทำงานในเมืองไทย โดยครั้งแรกเป็นผู้อำนวยการสำนักงบประมาณ ซึ่งจัดตั้งขึ้นใหม่ ต่อมาอีกเพียงปีสองปีก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้อำนวยการสำนักงานเศรษฐกิจการคลัง ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษารัฐมนตรีคลังและผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย ทำให้เขากลายเป็นคนคนเดียวที่คุมทั้งนโยบายการเงิน การคลัง และนโยบายงบประมาณ ซึ่งอาจารย์ป่วยเองก็รู้สึกว่ามันเกินไปและไม่ถูกต้อง ดังนั้น เขาจึงได้ลาออก จากตำแหน่งผู้อำนวยการสำนักงบประมาณหลังจากอยู่ในตำแหน่ง นั้นมาได้ราว 3 ปี อาจารย์ป่วยเล่าในภายหลังว่า ตอนนั้นสฤษดิ์ ตั้งใจทำนุบำรุงบ้านเมืองจริงๆ และเป็นงานที่ “ผมเองรู้สึกสนุกมือ และสนใจมาก ๆ และเข้าใจว่าเป็นราชการที่มีประโยชน์แก่ส่วนรวมจริงๆ” (ป่วย “เหลียวหลังแลหน้า” ใน รังสรรค์ เล่มเดิม, หน้า 167) ข้อสังเกตดังกล่าวชี้ให้เราเห็นว่า สฤษดิ์เป็นคนฉลาดในการใช้คน เขารู้ว่าอาจารย์ป่วยเป็นคนเก่งที่จะช่วยเขาพัฒนาเศรษฐกิจไทยให้ทันสมัยแบบตะวันตก อย่างที่เขาเห็นสอดคล้องกับธนาคารโลกได้ และเขาก็รู้ด้วยว่าวิธีที่จะทำให้คนที่ชื่อตรงและมีหลักการอย่างอาจารย์ป่วยอยู่ร่วมงานได้ คือ ต้องปล่อยให้อาจารย์ป่วยทำงานอย่างที่เขาอยากทำ โดยไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับมากนัก

สฤษดิ์และที่ปรึกษาทางการเมืองของเขาคงจะรู้ด้วยว่า

การปล่อยให้สถาบันการเงินที่สำคัญอย่างธนาคารแห่งประเทศไทย อยู่ในมือของคนที่ซื่อสัตย์และเก่งอย่างอาจารย์ป๋วย จะเป็นประโยชน์ สำหรับคณะปฏิวัติของเขา และการพัฒนาเศรษฐกิจประเทศไทยในระยะยาว ดังนั้นเขาจึงไม่เข้าไปใช้อิทธิพลในเรื่องการเงินการคลังที่ อาจารย์ป๋วยรับผิดชอบอยู่ เหตุผลอื่นก็คงจะอยู่ที่ว่าสฤณีและพรรคพวกตอนนี้มีอำนาจมากอยู่กลุ่มเดียว ไม่ใช่คนที่เพิ่งก่อร่างสร้างตัวเหมือนสมัยที่เป็นรองจอมพล ป. อยู่ ดังนั้นเขาจึงสามารถหาทางนอกราชการบังหลวงจากที่อื่น ๆ ได้มากมาย โดยไม่จำเป็นต้องไปรบกวนการทำงานของอาจารย์ป๋วยและข้าราชการนักวิชาชีพ อย่างอาจารย์ป๋วย ซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศในสมัย สฤณี และเป็นกลุ่มคนที่สร้างชื่อเสียงที่เกินความจริงให้กับสฤณี ว่าเป็นนักพัฒนาคนสำคัญ ทั้งที่โดยเนื้อแท้แล้วสฤณีเป็นเพียงนักการเมืองที่เผด็จการและฉ้อฉลคนหนึ่งเท่านั้น

ทั้ง ๆ ที่โดยเนื้อแท้ อาจารย์ป๋วยเป็นมนุษย์คนละประเภท หรือแทบจะเป็นคนละเผ่าพันธุ์กับสฤณีเลยด้วยซ้ำ แต่แนวคิดในการพัฒนาประเทศของอาจารย์ป๋วยในตอนนั้นก็สอดคล้องกับสฤณี และธนาคารโลก ซึ่งเป็นแนวความคิดกระแสหลักที่ครอบคลุมประเทศด้อยพัฒนาทั่วไป ไม่ใช่เฉพาะในประเทศไทยในเวลานั้น เท่านั้น ในฐานะของผู้สนับสนุนเศรษฐกิจแบบเปิด และการค้าระหว่างประเทศโดยเสรี ธนาคารชาติภายใต้การนำของอาจารย์ป๋วยได้มีบทบาทอย่างสำคัญในการสนับสนุนการพัฒนากิจการธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทย ซึ่งนำไปสู่การขยายตัวของการค้า ทั้งระหว่างประเทศและภายในประเทศ การสะสมทุน การลงทุน และการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจในอัตราที่สูง โดยเฉพาะในช่วง 10 ปีแรก หลังการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและ

สังคมแห่งชาติ (2504-2514)

นอกจากบทบาทในฐานะผู้ว่าการธนาคารชาติ อาจารย์ป๋วยยังมีบทบาทสำคัญในการปฏิรูประบบราชการและการวางแผนจากส่วนกลาง ซึ่งนำไปสู่การจัดตั้งสภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติและคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนในปี 2502 และการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่หนึ่ง ในปี 2504 เนื่องจากข้าราชการนักวิชาชีพที่มีความสามารถในสมัยนั้นยังมีน้อย อาจารย์ป๋วยจึงต้องรับผิดชอบงานมากมาย นอกจากนี้จะเป็นผู้ว่าการธนาคารชาติ เป็นผู้อำนวยการสำนักงานเศรษฐกิจการคลังแล้ว เขายังเป็นกรรมการบริหารของสภานาพัฒนา และเป็นกรรมการสภาการศึกษาแห่งชาติอีกด้วย กล่าวโดยสรุปก็คือเขาเป็น-เหมือนอย่างที่เราจะร่วมงานกับนักเศรษฐศาสตร์ชาวอเมริกันที่ถูกส่งมาช่วยพัฒนาประเทศไทยคนหนึ่ง กล่าวไว้อย่างเหมาะสมว่า “สถาปนิกใหญ่ของยุทธศาสตร์การพัฒนา ที่กระตุ้นให้เกิดการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจของประเทศในอัตราที่น่าประทับใจมาก” (Laurence D. Stifel “Recollection of Dr. Puey” in Komol Keemthong **A Siamese For All Seasons** 1984, p. 18)

ดังนั้น คนที่มีบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมในประเทศไทยจริง ๆ แล้ว จึงเป็นคนอย่างอาจารย์ป๋วยและเพื่อนร่วมงานข้าราชการนักวิชาชีพในกระทรวงทบวงกรมในเวลานั้นมากกว่าสฤงค์ ซึ่งนักวิชาการบางคนให้เครดิตเขามากกว่าที่เขาควรได้รับ สฤงค์ ซึ่งเป็นผู้นำแบบเผด็จการ เพียงแต่เอื้ออำนวยสนับสนุนให้การพัฒนาแบบนี้ ซึ่งเป็นประโยชน์ในการสร้างความร่ำรวยมั่งคั่งให้เขาด้วยเกิดขึ้นเท่านั้น แต่ถึงจะมีสฤงค์หรือไม่ การพัฒนาแนวนี้ ซึ่งถูกผลักดันมาจากธนาคารโลกและระบบเศรษฐกิจ

ทุนนิยมก็ต้องเกิดขึ้นอยู่ดี

แนวคิดการพัฒนาระยะหลัก ที่ครอบงำความรู้และความคิดของนักเศรษฐศาสตร์และข้าราชการประเทศด้อยพัฒนาทั่วโลก ในเวลานั้น คือแนวคิดของนักเศรษฐศาสตร์อเมริกันชื่อ W. W. Rostow ผู้เสนอแนวคิดไว้ในหนังสือที่ขายดีและมีชื่อเสียงของเขา เรื่อง “Stages of Economic Growth” ว่า ประเทศกำลังพัฒนาสามารถและจำเป็นต้องเร่งรัดพัฒนาให้เศรษฐกิจโดยรวมเจริญเติบโตในอัตราที่สูง โดยในตอนแรกไม่ต้องคำนึงการกระจายรายได้ที่เป็นธรรม เพื่อที่จะหาทาง “ทะยานขึ้นฟ้า” สู่ระดับการพัฒนาในแนวทางที่ประเทศพัฒนาอุตสาหกรรมตะวันตกได้ผ่านมาแล้ว หนังสือเล่มนี้มีชื่อรองว่า Non-Communist Manifesto ซึ่งเป็นการจ้องล้อเลียนและท้าทาย หนังสือ Communist Manifesto ของมาร์กซ์ หนังสือเล่มนี้ได้กลายเป็นคัมภีร์ของประเทศด้อยพัฒนานอกค่ายสังคมนิยมอยู่ราว 20 ปี ก่อนที่จะถูกพิสูจน์และถูกโจมตีว่าเป็นแนวคิดที่ผิดพลาด ในเมืองไทยพวกนักเศรษฐศาสตร์และข้าราชการ นักเรียนนอกในสมัยนั้นก็คงอ่านกันอยู่ ก่อนที่สภาวิจัยแห่งชาติได้จัดการแปลเป็นภาษาไทยและพิมพ์ขึ้นในปี 2508 โดยมีอาจารย์ป๋วยเป็นผู้ตรวจทาน (จันทร์แรม ศิริโชติ (แปล) ความเจริญทางเศรษฐกิจตามลำดับขั้น, 2508)

การที่อาจารย์ป๋วย ซึ่งเป็นปัญญาชนนักวิชาชีพที่ฉลาดและมีอุดมคติ สามารถที่จะทำงานอย่างอุทิศตนภายใต้รัฐบาลทหารที่เป็นเผด็จการและฉ้อฉล มานานกว่าครึ่งหนึ่งของชีวิตการทำงานของเขา นับเป็นเรื่องที่น่าสนใจสำหรับนักศึกษาพัฒนาการทางการเมืองและภูมิปัญญาของไทย ที่จะทำความเข้าใจและอธิบายปรากฏการณ์นี้ออกมา การจะทำเช่นนั้นได้ เราคงต้อง

ศึกษาพัฒนาการทางการรับรู้และทางความคิดของอาจารย์ป่วย ในช่วงที่เขามีบทบาท ในฐานะนักวิชาชีพของรัฐบาลอย่างละเอียด สักหน่อย

คหฺมฺวณฺโณ
กหฺมฺวณฺโณ
อหฺมฺวณฺโณ
คหฺมฺวณฺโณ

คหฺมฺวณฺโณ
คหฺมฺวณฺโณ
คหฺมฺวณฺโณ
คหฺมฺวณฺโณ

คหฺมฺวณฺโณ
คหฺมฺวณฺโณ
คหฺมฺวณฺโณ
คหฺมฺวณฺโณ

คหฺมฺวณฺโณ
คหฺมฺวณฺโณ
คหฺมฺวณฺโณ
คหฺมฺวณฺโณ

คหฺมฺวณฺโณ
คหฺมฺวณฺโณ
คหฺมฺวณฺโณ
คหฺมฺวณฺโณ

คหฺมฺวณฺโณ
คหฺมฺวณฺโณ
คหฺมฺวณฺโณ
คหฺมฺวณฺโณ

คหฺมฺวณฺโณ

ความคิดและการสื่อสารแสดงออก ของอาจารย์ป่วย ในช่วงปี 2492-2514

ในช่วงทศวรรษแรกของการทำงานรับราชการของอาจารย์ป่วย เขามีผลงานเขียนไม่มากนัก นอกจากรวมคำบรรยาย 2 เล่มที่ผู้เขียนได้กล่าวมาแล้ว ก็มีบทความ ปาฐกถาเกี่ยวกับการศึกษาวิชา เศรษฐศาสตร์และเศรษฐกิจทั่วไปอยู่ 2-3 ชิ้น งานเหล่านี้ก็เป็น การนำหลักวิชาความรู้เศรษฐศาสตร์ที่เขาได้เล่าเรียนจากอังกฤษ มาเผยแพร่ต่อ โดยที่อาจารย์ป่วยไม่ได้แสดงทัศนะของตนเองต่อ ปัญหาบ้านเมืองอย่างวิพากษ์วิจารณ์มากนัก นอกจากการกล่าว ตามหลักวิชาด้วยทัศนะของนักเศรษฐศาสตร์การเมืองแบบคลาสสิก ที่มองว่าการศึกษาเศรษฐศาสตร์ ย่อมเกี่ยวพันกับการเมืองและสังคม ดังนั้น นักเศรษฐศาสตร์นอกจากจะต้องสนใจปัญหาสังคมแล้ว ยัง จะต้องคำนึงถึงจุดมุ่งหมายทางเศรษฐกิจ ในการที่จะยกระดับ ความเป็นอยู่ของมนุษย์ให้ดีขึ้นโดยทั่วถึงกันด้วย (ป่วย คำพูดและ ข้อเขียน, 2511)

กล่าวโดยรวมแล้ว งานเขียนของอาจารย์ป่วยในช่วงแรก คือช่วง 2492-2501 ส่วนใหญ่เป็นงานประเภทผลิตทดแทนขึ้น

ใหม่ของความรู้ทางเศรษฐศาสตร์แบบทุนนิยมตะวันตก ขณะเดียวกันก็ได้สะท้อนให้เห็นถึงทัศนะเสรีนิยมและมนุษยธรรมนิยมที่มีอยู่ในตัวเขาปรากฏออกมาบ้าง แต่เป็นการเสนอแบบลอยๆ มากกว่าที่จะวิพากษ์วิจารณ์สภาพสังคมที่เป็นอยู่อย่างจริงจัง

อาจารย์ป่วยมีงานปาฐกถา คำบรรยาย และงานเขียนมากขึ้นในช่วงทศวรรษ 2501 เป็นต้นไป งานเด่นในช่วงแรกๆ คือสุนทรพจน์ในงานเลี้ยงอาหารค่ำประจำปี ที่สมาคมนายธนาคารเชิญเขาไปพูดในฐานะของผู้ว่าการธนาคารชาติ จนกลายเป็นธรรมเนียมติดต่อกันมาหลายปี ในฐานะของผู้ว่าการธนาคารชาติซึ่งต้องคอยควบคุมดูแลธนาคารพาณิชย์ให้ทำตามกฎระเบียบ เพื่อสร้างสถาบันธนาคารให้มีความมั่นคงเป็นที่น่าเชื่อถือ เป็นผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ อาจารย์ป่วยได้ใช้โอกาสนี้ในการพูดจาชักจูงหัวานลือมนายธนาคารให้ปฏิบัติตนในทางที่ถูกที่ควร เพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวมในระยะยาว มากกว่าที่จะคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตัวในระยะสั้น และบางครั้งก็วิจารณ์นักการเมืองและข้าราชการด้วย

ในยุคที่อาจารย์ป่วยเป็นผู้ว่าการธนาคารชาติ (2502-2514) เป็นยุคที่ธนาคารพาณิชย์กำลังอยู่ในระหว่างการสร้างเนื้อสร้างตัวเพื่อแสวงหาผลกำไรเป็นเป้าหมายระยะสั้น ไม่ต่างไปจากธุรกิจอื่นๆ ขณะเดียวกันพวกทหาร นักการเมือง ซึ่งมีอำนาจเผด็จการในสมัยนั้น ก็พยายามเข้าไปแสวงหาผลประโยชน์จากธนาคารพาณิชย์ และธนาคารพาณิชย์ก็ต้องเกรงใจ หรือร่วมมือด้วย เพื่อที่ตนจะได้ประโยชน์จากการคุ้มครองของผู้มีอำนาจสภาพเช่นนี้คงทำความลำบากใจให้กับอาจารย์ป่วยไม่ใช่น้อย ดังนั้นนอกจากการพยายามจะใช้กฎระเบียบในการควบคุมดูแลธนาคาร

พาณิชย์เหล่านี้แล้ว อาจารย์ป่วยยังใช้สุนทรพจน์ประจำปีที่สมาคม
นายธนาคาร เป็นเครื่องมือในการชักจูงใจ การตักเตือน และการ
วิจารณ์ ทั้งนายธนาคารและนักการเมืองด้วย

เมื่อเรากลับไปอ่านสุนทรพจน์เหล่านี้ของอาจารย์ป่วย เรา
จะพบว่า ส่วนใหญ่แล้วเป็นการกล่าวถึงปัญหาและการขอความ
ร่วมมือด้วยท่าทีที่นุ่มนวล มากกว่าการตักเตือนอย่างตรงไปตรงมา
ส่วนที่มีลักษณะเป็นการวิจารณ์ ก็จะเป็นการวิจารณ์แบบอ้อมๆ
ด้วยท่าทีที่สุภาพมีอารมณ์ขันแบบที่เล่นทีจริง มากกว่าการวิจารณ์
แบบเอาจริงเอาจัง ลักษณะดังกล่าว ส่วนหนึ่งคงเป็นบุคลิกของ
อาจารย์ป่วย ซึ่งเป็นสุภาพบุรุษที่ไม่ได้มีความคิดรุนแรงก้าวร้าว
อีกส่วนหนึ่งคงจะเนื่องมาจากบรรยากาศทางการเมืองและภูมิ-
ปัญญาในสมัยนั้น ซึ่งเป็นสมัยเผด็จการ ผู้คนไม่มีเสรีภาพในการ
แสดงความคิดเห็น ทำให้คนต้องใช้ความระมัดระวังในการวิพากษ์
วิจารณ์ โดยเฉพาะคนที่อยู่ในตำแหน่งทางราชการระดับสูงอย่าง
อาจารย์ป่วยด้วยแล้ว ก็คงจะต้องระมัดระวังมากพอสมควรทีเดียว

อย่างไรก็ดี ถ้าเราเข้าใจบรรยากาศของการเมืองแบบเผด็จ
การในยุคนั้น และตระหนักว่าสุนทรพจน์ของอาจารย์ป่วยในที่ประชุม
ประจำปีของนายธนาคารนั้น มีหนังสือพิมพ์และผู้คนนำไปเผยแพร่
ต่อในวงกว้าง เราก็จะพบว่าอาจารย์ป่วยเป็นปัญญาชนที่กล้า
วิจารณ์คนหนึ่งในยุคนั้น ที่แม้แต่ปัญญาชนที่อยู่นอกวงราชการ
เองและเคยได้ชื่อว่าเป็นปัญญาชนปากกล้า อย่าง **ม.ร.ว. คึกฤทธิ์
ปราโมช** ก็ค่อนข้างสงบเสงี่ยม ไม่วิพากษ์วิจารณ์มากเหมือนที่เขา
เคยทำในสมัยรัฐบาลปรีดี และจอมพล ป.

สุนทรพจน์ของอาจารย์ป่วย ขึ้นที่สร้างความฮือฮาขึ้นหนึ่ง
คือ สุนทรพจน์ในปี 2507 ซึ่งเขากล่าวเป็นกลอน ส่วนหนึ่งเป็น

เพราะอาจารย์ป่วยขอบรรณกรรมรวมทั้งการแต่งกลอน แต่อีกส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะเขาต้องการผลให้การวิจารณ์ มีลักษณะนุ่มนวลกว่าที่จะใช้ภาษาร้อยแก้วโดยปกติ เพราะในสมัยนั้นยังเป็นสมัยเผด็จการอยู่ แม้จอมพลสฤษดิ์จะตายไปแล้ว แต่จอมพลถนอมก็ยังมีอำนาจเผด็จการต่อมา

ในสุนทรพจน์นี้ อาจารย์ป่วยได้อ้างถึงคำปรารภของจอมพลถนอมที่เคยกล่าวว่า ไม่เห็นด้วยที่ข้าราชการใหญ่โตเช่นรัฐมนตรีจะไปยุ่งเกี่ยวกับการค้า แต่สิ่งที่อาจารย์ป่วยไม่แน่ใจ คือ คำว่าการค้าจะหมายความรวมถึงธนาคารด้วยหรือไม่ (ป่วย **คำพูดและข้อเขียน**, หน้า 109)

เพียงการตั้งข้อสังเกตเช่นนี้ คนก็รู้กันว่าอาจารย์ป่วยวิจารณ์นักการเมือง ซึ่งเวลานั้นเข้ามาเป็นประธาน เป็นกรรมการและยุ่งเกี่ยวกับธนาคารพาณิชย์อยู่มาก กล่าวกันว่า สุนทรพจน์ดังกล่าวมีผลให้จอมพลถนอม ซึ่งยอมรับนับถือและเกรงใจอาจารย์ป่วยอยู่ ลาออกจากการเป็นกรรมการธนาคารพาณิชย์ 2 แห่ง ยกเว้นธนาคารทหารไทย (รังสรรค์ **เล่มเดิม**, หน้า 17) แต่ไม่ได้มีผลต่อนักการเมืองคนอื่น ๆ เช่น **ประภาส จารุเสถียร** ซึ่งไม่ได้ชอบอาจารย์ป่วยมากนัก ด้วยเหตุผลที่เป็นที่เข้าใจได้ เพราะประภาสเป็นนักการเมืองที่มีหุ้นและธุรกิจมากที่สุดในเวลานั้น

ในปี 2507 ต่อกับ 2508 เป็นช่วงที่มีการกล่าวขวัญถึงการฉ้อราษฎร์บังหลวงของจอมพลสฤษดิ์กันมาก เพราะหลังจกสฤษดิ์ตาย ลูกเมียก็ฟ้องร้องแย่งมรดกที่มีเกือบสามพันล้านบาททำให้นักหนังสือพิมพ์พากันขุดคุ้ยเรื่องมรดกและการมีเมียน้อยนับร้อยของสฤษดิ์กันอย่างขนานใหญ่ และรัฐบาลก็ต้องทำเป็นยื่นมือเข้ามาสอบสวนว่า สฤษดิ์ฉ้อโกงรัฐส่วนไหนบ้าง อาจารย์ป่วยได้

เอ่ยถึงกรณีนี้ในสุนทรพจน์ปี 2508 โดยไม่ได้เอ่ยชื่อบุคคล เขาได้ยกภาษิต “วัวหายแล้วจึงล้อมคอก” ขึ้นมาอ้าง และเสนอให้รัฐบาลสร้างคอกหรือล้อมคอกให้ดี เพื่อที่วัวจะได้ไม่หายอีก และยังได้วิจารณ์นักการเมืองและชนชั้นสูงอื่นๆ ในสมัยนั้นโดยใช้รูปแบบของการเล่าถึงฝันร้ายของเขา เพื่อสื่อความหมายให้คนเห็นว่า ถ้าหากพวกเราซึ่งอาจารย์ป่วยคงหมายถึง นายธนาคร พ่อคำ ข้าราชการนักการเมือง ไม่พยายามกำจัดปิศาจร้าย 3 ตัว คือ โลภะ โทสะ โมหะ (ความโลภ โกรธ หลง) ก็อาจเป็นไปได้ว่าเราอาจจะเจอกับปิศาจที่ร้ายกว่า คือปิศาจของ **เมา เซ ตุง** (คอมมิวนิสต์) (ป่วย คำพูดและข้อเขียน, หน้า 415)

ลักษณะการวิจารณ์สังคมในคำพูดและข้อเขียนของอาจารย์ป่วยในช่วง 2507-2514 ส่วนใหญ่จะมีพื้นฐานอยู่ที่ความถูกต้องทางศีลธรรม และความมีประสิทธิภาพในการบริหารและพัฒนาประเทศ แนวความคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองของอาจารย์ป่วยในช่วงนี้ยังคงสนับสนุนนโยบายการค้าเสรี และคัดค้านนโยบายการควบคุมและกีดกันทางการค้า อาจารย์ป่วยอ้างเสมอ ๆ ว่า เขาและเพื่อนร่วมงานได้इनนโยบายการค้าเสรี แก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของไทยภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง จนทำให้เศรษฐกิจกระเตื้องและรุ่งเรืองขึ้นมาครั้งหนึ่งแล้ว และเขาคิดว่า เราสามารถใช้นโยบายนี้แก้ปัญหาเศรษฐกิจในยุคนี้ (2511-2512) ได้ในทำนองเดียวกัน

เพื่อที่จะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจ แนวความคิด อารมณ์ และการใช้ภาษาในการสื่อสารแสดงออกของอาจารย์ป่วย ในเรื่องนี้ได้อย่างแจ่มชัด ผู้เขียนขอคัดคำพูดของอาจารย์ป่วย ซึ่งได้กล่าวไว้ในที่ประชุมของสมาคมวิเทศสัมพันธ์และกฎหมายระหว่างประเทศ

เมื่อปี 2512 มาให้อ่านกันอย่างค่อนข้างยาวดังนี้

“ในการเสนอวิธีแก้ไข ผมใคร่จะขอเชิญท่านทั้งหลายหวนระลึกถึงสถานการณ์ในปี 2496 ซึ่งเป็นระยะที่เลิกสงครามเกาหลี ไทยเราประสบปัญหาทำนองนี้หลายประการ คือ สินค้าขาออกของเราก็ตกต่ำลง ทั้งข้าว ยาง ดีบุก ซึ่งเราเคยขายดิบขายดีและเป็นเจ้าตลาดอยู่แต่เดิมนั้น ตลาดวายไปหมดราคาตกต่ำ ผู้ผลิตคู่แข่งชั้นของเราก็เกิดผลิตได้ดีขึ้นดุลการค้าและการชำระเงินของไทยก็เผชิญความยุ่งยากอย่างนี้ ผิดกันแต่ว่าในครั้งนั้น เรามีเงินสำรองระหว่างประเทศต่ำ ไม่ถึงกึ่งหนึ่งของปัจจุบัน เมื่อครั้งนั้นเราแก้ปัญหาได้สำเร็จจนมีผลสะท้อนมาถึงความรู้เรื่องในระยะตั้งแต่ว่าปี 2500 เป็นต้นมา ด้วยวิธีใดบ้าง ผมขอเตือนความทรงจำท่านดังนี้

(1) เราใช้วิธีกล้ำหาญ เลิกควบคุม เลิกสำนักงานข้าวของรัฐบาล เลิกควบคุมการส่งยางและดีบุก เลิกควบคุมการส่งรถยนต์เข้ามา เลิกการใช้อัตราแลกเปลี่ยนเงินหลายอัตรา เลิกแบ่งประเภทสินค้าขาเข้าต่าง ๆ

(2) เราปรับปรุงการคลัง การงบประมาณ การภาษีอากร ตลอดจนการบริหารราชการแผ่นดินให้ทะมัดทะแมงขึ้น และให้มีประสิทธิภาพดีขึ้น

(3) เราทำนุบำรุงประชากรด้วยการสร้างถนน สร้างการชลประทาน บูรณะการรถไฟและการ

ท่าเรือ บำรุงการเกษตร และปราบปรามโจรผู้ร้ายให้
ราษฎรมั่นใจอยู่ในความสงบ

(4) เราเปิดประตูค้ากับต่างประเทศ และเข้า
เป็นสมาชิกในองค์การระหว่างประเทศต่าง ๆ เช่น
ธนาคารโลกและกองทุนการเงินระหว่างประเทศ
รับความช่วยเหลือจากต่างประเทศอย่างสมบูรณ์

สำหรับในกรณีปัญหาปัจจุบัน ผมก็ยังเชื่อว่าวิธ
ิการที่เคยใช้มานั้น ยังคงจะใช้เป็นประโยชน์ได้เช่นกัน
ที่ควรหลีกเลี่ยงแน่ก็คือ การควบคุมจำกัดการค้าโดย
ไม่จำเป็นจริง ๆ มาตรการที่ควรจะพึงเล็งเป็นพิเศษ
ในระยะนี้ ก็คือการบำรุงพลังทางเศรษฐกิจภายใน
ประเทศให้แข็งแรง เพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจต่าง
ประเทศ”

(ป่วย อังภาภรณ์ สุนทรพจน์และข้อเขียน 2513,
หน้า 163-164)

อาจารย์ป่วย เป็นคนที่มีมองการลงทุนและการค้าระหว่าง
ประเทศในแง่ดีมากเกินไปจนแม้เขาจะยอมรับว่า มีข้อบกพร่องหลาย
ประการในเศรษฐกิจไทย เช่น การกระจายประโยชน์ในความ
จำเรียมไม่ทั่วถึงกัน ข้อบกพร่องในการพัฒนาการศึกษา ความเสื่อม
ถอยในความสามารถด้านการผลิตทางการเกษตร ความแพงของ
อาหารประเภทเนื้อสัตว์ ความยุ่งยากในการสัญจรและสาธารณสุขภาค
ในเมืองหลวง แต่เขาก็ยังมองว่า “ข้อบกพร่องเหล่านี้มิใช่เกิดจาก
ความสัมพันธ์ของไทยกับต่างประเทศ เป็นความบกพร่องภายใน
ระบบของเราเอง” (ป่วย “ภาวะเศรษฐกิจของไทยด้านต่างประเทศ”

เล่มเดิม, หน้า 153)

การที่อาจารย์ป๋วยกล่าวว่า ปัญหาหรือ “ข้อบกพร่อง” ทางเศรษฐกิจเหล่านั้น เป็นความบกพร่องภายในระบบของเราเอง มีส่วนถูกอย่างไม่ต้องสงสัย แต่ข้อความก่อนหน้านั้นที่ว่าข้อบกพร่องเหล่านี้มิใช่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เป็นการกล่าวที่มองข้ามหรือไม่ให้ความสำคัญกับความเป็นจริงที่ว่า การที่ไทยเลือกเส้นทางการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมบริวารนั้น มีส่วนทำให้เศรษฐกิจไทยต้องพึ่งพาและถูกขูดรีดเอารัดเอาเปรียบจากประเทศทุนนิยมศูนย์กลางอยู่มากเช่นกัน แต่ในปี 2512 เมื่ออาจารย์ป๋วยแสดงทัศนะนี้ออกมา การค้าของโลกยังอยู่ในภาวะเฟื่องฟู ดังนั้น นักเศรษฐศาสตร์โดยทั่วไปจึงยังมองเศรษฐกิจและการค้าของโลกทุนนิยมในแง่ดีอยู่มาก

อาจารย์ป๋วยในปี 2512 ไม่เพียงแต่มองเศรษฐกิจทุนนิยมโลกในแง่ดีเท่านั้น สำหรับปัญหาสู่ทางการพัฒนาเศรษฐกิจในประเทศไทยเอง เขาก็มองในแง่ดีและมีความหวังมากเช่นกัน เมื่อผู้เขียนซึ่งตอนนั้นจบจากคณะเศรษฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์ ที่อาจารย์ป๋วยเป็นคนบดได้ไปสัมภาษณ์อาจารย์ป๋วย เพื่อพิมพ์ลงในวารสารชัยพฤกษ์ ฉบับนักศึกษาประชาชน อาจารย์ป๋วยได้แสดงความเชื่อมั่นว่า เราสามารถพัฒนาเศรษฐกิจประเทศไทยให้เจริญรุ่งเรืองได้แน่ ถ้าเราสามารถแก้ปัญหาที่ในทัศนะของเขาเห็นว่าเป็นปัญหาสำคัญและเร่งด่วน 3 ประการได้ คือ การเกษตร การศึกษา และการบริหารราชการ (สัมภาษณ์ป๋วย ชัยพฤกษ์ ฉบับนักศึกษาประชาชน, 8 สิงหาคม 2512)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าอาจารย์ป๋วยจะมองการพัฒนาเศรษฐกิจแบบตะวันตกในแง่ดี แต่เขาก็ไม่ได้ถึงกับเป็นคนที่สนใจ

แต่เรื่องการเร่งรัดให้เกิดการเติบโตทางวัตถุ เหมือนกับนักเศรษฐศาสตร์สำนักทุนนิยมคนอื่น ๆ เพราะเขายังเป็นคนที่มีความสนใจที่จะให้การพัฒนาเศรษฐกิจสังคม มีประโยชน์ต่อประชาชนส่วนใหญ่อย่างจริง ๆ จัง ๆ หลังจากที้อาจารย์ป๋วยได้มีส่วนในการทำงานพัฒนาเศรษฐกิจประเทศไทยในยุคศตวรรษที่ ๓๐ มานาน ๑๐ ปี เขาก็เริ่มตระหนักถึงปัญหาของการเจริญเติบโตที่ไม่สมดุล และความไม่เป็นธรรมทางสังคมที่เป็นผลมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจในขณะนี้ ในปี ๒๕๑๑ เขาเป็นนักเศรษฐศาสตร์ภาครัฐบาลคนแรก ๆ ที่ได้เสนอว่า

“ของบางอย่างที่แพงขึ้นนั้น ถ้ามูลค่าที่สูงขึ้นตกแก่ผู้ยากเข็ญมาแต่ก่อน เราควรจะยอมเสียสละบ้าง เพื่อประโยชน์ส่วนรวมตามนโยบายของรัฐบาล เช่น ค่าจ้างแรงงาน เดิมวันละ ๑๐ บาท เพิ่มขึ้นเป็น ๑๕ บาท คงจะไม่มีใครอีกจนกรรมกรนัก หรือถ้าชาวกรุงต้องบริโภคข้าวแพงขึ้น แต่ชาวนาได้รับผลประโยชน์ ซึ่งแต่เดิมต่ำกว่าควร ก็ควรยอมให้ชาวนาบ้าง ชาวนาจะได้ช่วยลงทุนปลูกข้าวให้ได้มากขึ้น แต่ขณะเดียวกันการช่วยสนับสนุนรายได้ของชาวกรุงที่ยากจน ก็ควรที่รัฐบาลจะพึงกระทำ” (ป๋วย สุนทรพจน์และข้อเขียน, หน้า ๓๘)

แต่ข้อเสนอที่มีลักษณะก้าวหน้า หรือกระจายความเป็นธรรมของอาจารย์ป๋วย ไม่ได้ได้รับความสนใจหรือเห็นชอบจากรัฐบาลและข้าราชการนักวิชาชีพส่วนใหญ่ เพราะจริง ๆ แล้วที่เศรษฐกิจในยุคศตวรรษที่ ๓๐ มานาน พัฒนาไปได้รวดเร็ว ก็ด้วยการเอาเปรียบทั้งชาวนาและกรรมกร กล่าวคือ กตราคาข้าวให้ต่ำกว่าราคาข้าวในตลาดโลกมาก ด้วยวิธีการทางภาษีอากรโควตาส่งออกและอื่นๆ เพื่อให้ข้าวราคาถูก ค่าครองชีพต่ำพอที่กรรมกรจะอยู่แบบพอ

ประทังชีวิตได้ด้วยค่าจ้างต่ำๆ แต่อาจารย์ป่วยในขณะนั้นยังมอง
ข้อบกพร่องของการพัฒนาเศรษฐกิจว่า เป็นปัญหาทางเทคนิควิธีการ
มากกว่าที่จะมองว่าเป็นปัญหาของตัวระบบเศรษฐกิจหรือการพัฒนา
แนวนี้เอง

ว่ากันว่าจริงแล้ว อาจารย์ป่วยเองก็เป็นนักเศรษฐศาสตร์
ของรัฐบาลคนหนึ่ง ที่สนับสนุนให้รัฐบาลใช้นโยบายเก็บค่าพรีเมียม
ข้าวส่งออก เพื่อใช้เป็นมาตรการในการควบคุมราคาข้าวในประเทศ
และดึงกำไรจากพ่อค้ามาเข้ารัฐ เพียงแต่อาจารย์ป่วยมองว่าเป็น
มาตรการชั่วคราว ที่นำมาใช้ภายหลังจากที่รัฐเลิกค้าข้าวเองและให้
พ่อค้าเอกชนค้าแทน และการเก็บค่าพรีเมียมข้าว ซึ่งจริงๆ แล้ว
พ่อค้าผลักราคาให้กับชาวนา น่าจะค่อยๆ ลดและเลิกไปในที่สุด
ในขณะที่รัฐบาลใช้พรีเมียมข้าวเป็นมาตรการสำคัญในการหารายได้
เข้ารัฐ และเอาเปรียบชาวนาเพื่อสนับสนุนการพัฒนาภาคอุตสาหกรรม
และภาคในเมืองเรื่อยมา โดยไม่เคยคิดที่จะเลิก

ดังนั้น แม้อาจารย์ป่วยจะเป็นนักเศรษฐศาสตร์ที่มีความคิด
ในเชิงเสรีนิยมที่ก้าวหน้ามากกว่านักเศรษฐศาสตร์ไทยส่วนใหญ่ใน
เวลานั้น แต่เขาก็ยังคงมองในปี 2514 ว่า อุปสรรคในการพัฒนา
ชนบทนั้นมีอยู่ 6 ประการ คือ 1. การมีลูกมากจนเกินกำลัง 2.
การพัฒนาแต่โดยฉาบฉวย 3. การทำลายสิ่งแวดล้อม 4. การใช้
วิทยาศาสตร์ในทางที่ผิด 5. การบริหารราชการโดยขาดสมรรถภาพ
และ 6. การละเลยต่อการศึกษา (ป่วย **เสียชีวิตอย่างเสียสิ้น** 2528,
หน้า 123) ทั้งนี้โดยที่เขาไม่ได้กล่าวถึงอุปสรรคที่สำคัญ เช่น การ
เอารัดเอาเปรียบโดยพ่อค้าคนกลาง เจ้าที่ดินและนายทุนเงินกู้
โครงสร้างการเก็บภาษีที่ไม่เป็นธรรม ฯลฯ แต่ประการใด จึงอาจ
กล่าวได้ว่าวิถีคิดของอาจารย์ป่วยในขณะนั้น ก็ยังไม่ต่างจากนัก

เศรษฐศาสตร์ทุนนิยมคนอื่น ๆ ที่มองสาเหตุของปัญหาความด้อยพัฒนาในแง่ของเทคนิควิธีการในการจัดการทางเศรษฐกิจ มากกว่าที่จะมองถึงโครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองและกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมบริวาร ที่เป็นสาเหตุหลักของความด้อยพัฒนาในชนบท

อาจเป็นไปได้ว่า โดยลึก ๆ แล้วอาจารย์ป่วยก็ตระหนกอยู่เหมือนกันว่า ปัญหาของชวานายากจนนั้น เกิดจากการที่พวกเขาถูกเอารัดเอาเปรียบจากมนุษย์ด้วยกันด้วย ไม่ใช่เกิดจากปัญหาทางเทคนิควิธีการในการจัดการทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่การที่อาจารย์ป่วยเป็นข้าราชการระดับสูงและเป็นนักปฏิบัตินิยมที่มุ่งให้เกิดผลสำเร็จมากกว่าเป็นนักวิจารณ์หัวรุนแรง อาจจะทำให้เขาละเว้นที่จะวิจารณ์ว่า ชวานาถูกเอารัดเอาเปรียบอย่างไร และเลือกจะวิจารณ์เฉพาะประเด็นปัญหาทางเทคนิควิธีการจัดการ ซึ่งอยู่ในวิสัยที่รัฐบาลและข้าราชการนักวิชาชีพในยุคนั้นจะรับฟัง และนำไปแก้ไขได้

อย่างไรก็ตาม การที่อาจารย์ป่วยกล่าวถึงอุปสรรคในการพัฒนาชนบทถึง 6 ข้อ โดยทุกข้อนั้นเป็นปัญหาเทคนิควิธีการจัดการล้วน ๆ และไม่เอ่ยถึงการที่ชวานาเป็นฝ่ายเสียเปรียบในกระบวนการผลิตและแลกเปลี่ยนเลย ทั้งที่สามารถกล่าวเป็นประโยคบอกเล่าธรรมดาได้โดยไม่จำเป็นต้องวิจารณ์รุนแรงนั้น ก็ได้สะท้อนให้เห็นว่าแม้อาจารย์ป่วยจะรู้อยู่บ้างว่า ชวานาเสียเปรียบอย่างไร แต่เขาก็อาจจะไม่ได้ตระหนกอย่างเต็มที่ถึงความสำคัญของมัน ความที่อาจารย์ป่วยได้รับการฝึกอบรมและทำงานในฐานะนักเศรษฐศาสตร์ทุนนิยมตะวันตกมาตลอด และประสบความสำเร็จในแง่ที่ว่าทำให้เศรษฐกิจไทยโดยส่วนรวมเจริญเติบโตในอัตราที่สูง ทำให้

เขายากที่จะมองเห็นได้ว่า สาเหตุที่แท้จริงของปัญหาความยากจนของชาวชนบทก็คือ ตัวโครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองและกระบวนการพัฒนาแบบที่เขากำลังสนับสนุนและส่งเสริมอยู่นั่นเอง

สรุปแล้ว ความคิดของอาจารย์ป๋วยเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจในช่วงปี 2501-2514 จึงเป็นความคิดที่ผสมผสานอยู่กลาง ๆ ระหว่างแนวคิดแบบอนุรักษนิยม และแบบก้าวหน้า เขาได้แสดงทัศนะไว้ในปี 2512 ว่า ทั้งลัทธินายทุนและลัทธิคอมมิวนิสต์ “สร้างความอยุติธรรมและมีผลร้ายทั้งสองฝ่าย เพราะฝ่ายคอมมิวนิสต์ย่อมเพิกเฉยในศักดิ์ศรีของมนุษย์ ส่วนลัทธินายทุนถ้าปล่อยให้ดำเนินไปโดยเสรี ย่อมทำให้เกิดการเบียดเบียนกันได้ง่าย และความยากจนจะรุนแรงแตกต่างกันไปยิ่งมากขึ้นในสังคม คนมีมีเสียเหลือหลาย คนจนยิ่งทรุดลง ฉะนั้น ผมเห็นว่าวิธีที่เหมาะสม คือ ทางสายกลาง รัฐบาลไม่แย่งราษฎรทำเสียทั้งหมด และก็ไม่ต้องปล่อยให้ทำกันโดยไม่มีขอบเขต รัฐบาลจะต้องใช้มาตรการการคลัง และการภาษีอากรกำกับการกระทำของเอกชน และพยายามส่งเสริมให้เกิดผลส่วนรวมขึ้น โดยช่วยวางพื้นฐานในการพัฒนาให้ราษฎร” (ป๋วย “ศีลธรรมและศาสนาในการพัฒนาชาติ” ใน **สุนทรพจน์และข้อเขียน 2513**, หน้า 128)

ความคิดเรื่องการศึกษา และศาสนา ของอาจารย์ป่วย

แม้ว่าทัศนะทางเศรษฐกิจของอาจารย์ป่วย จะมีลักษณะ
เอนไปตามความคิดกระแสหลัก หรือพิทักษ์ระบบเศรษฐกิจที่เป็น
อยู่ แต่ทัศนะทางสังคมของอาจารย์ป่วยโดยเฉพาะที่เห็นได้ชัด คือ
ในเรื่องการศึกษาและศาสนาจะมีลักษณะเสรีนิยมก้าวหน้ากว่า
ปัญญาชนไทยในยุคสมัยเดียวกันอยู่ไม่น้อย ในตอนแรกเริ่ม
อาจารย์ป่วยคงสนใจเรื่องการศึกษาแบบนักเศรษฐศาสตร์ ที่มองการ
ศึกษาที่เป็นเครื่องมือสำคัญอย่างหนึ่งในการพัฒนาเศรษฐกิจ
ประสบการณ์การทำงานของอาจารย์ป่วยเองในเวลาต่อมา ที่ได้
พบเห็นความไม่มีประสิทธิภาพและความฉ้อฉลของข้าราชการ
ก็ยิ่งทำให้เขามองเห็นว่า เป็นเพราะสถาบันการศึกษาไทยไม่ได้ฝึก
อบรมคน ให้มีความรู้ความสามารถและคุณธรรมพอที่จะเป็นผู้นำ
ทางวิชาชีพในอนาคตได้ ดังนั้นเขาจึงมองเห็นว่า การพัฒนาทาง
การศึกษาเป็นความจำเป็นอันดับต้นๆ (Thomas Silcock "Puey"
in **Proud and Serene Sketch from Thailand** 1968)

แต่อาจารย์ป่วยมีทัศนะที่กว้างกว่านักเศรษฐศาสตร์ทุน

นิยมคนอื่น ๆ ในแง่ที่ว่า เขาไม่ได้มองแค่การใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการเพิ่มความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยอมรับความสำคัญของการศึกษา ในแง่ที่เป็นจุดมุ่งหมายอย่างหนึ่งของการพัฒนาของมนุษย์ ซึ่งอาจารย์ป่วยมองเห็นตั้งแต่ปี 2508 แล้วว่า มีความหมายที่กว้างไกลกว่าการพัฒนาผลผลิตและรายได้ นั่นก็คือเขาเห็นว่า “การศึกษาต้องเริ่มต้นด้วยความสำคัญของนักเรียน และจบลงด้วยความสำคัญของนักเรียน นักเรียนไม่จำเป็นต้องเล่าเรียนเพื่อเห็นแก่ครูหรือแก่โรงเรียน ไม่ใช่หมั่นเรียนเพื่อชาติหรือแม้แต่ความรุ่งเรืองของวิชาการ วิชาการนั้นปล่อยให้ไปตามยถากรรมได้ ถ้านักเรียนสนใจในวิชาการเพื่อตนเองแล้ว วิชาการย่อมเจริญรุ่งเรืองได้เอง โดยมีนักเรียนเป็นผู้สืบสายวิชาการ” และ “ที่ผมกล่าวถึงนักเศรษฐศาสตร์ที่อ้างเรื่องแผนพัฒนาเศรษฐกิจและแผนการศึกษา โดยไม่คำนึงถึงนักเรียนว่ายังเข้าใจผิดอยู่ นั่นก็เพราะเขามีได้เฟื่องถึงคุณธรรมและศักดิ์ศรีของมนุษย์ที่เป็นนักเรียนแต่ละคน อาจจะหลงคำนึงบูชาแผนพัฒนาเศรษฐกิจว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์ไปก็ได้” (ป่วย “การศึกษา” ใน การศึกษาในทัศนะข้าพเจ้า 2530, หน้า 5-6)

ในขณะที่นักเศรษฐศาสตร์ทุนนิยมคนอื่น ๆ อาจจะไม่พอใจแค่การลงทุนทางการศึกษาในระบบแพ็คต้อออก เพื่อเลือกคนหัวกะทิจำนวนหนึ่งให้ขึ้นมาเรียนชั้นสูง และเป็นกำลังในการผลิตรับใช้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมให้เติบโตต่อไป อาจารย์ป่วยเป็นผู้ที่สนับสนุนอย่างแข็งขันที่จะให้เด็กนักเรียนที่ยากจนและเสียเปรียบ ได้มีโอกาสที่จะได้รับการศึกษาอย่างเป็นธรรมชั้นกว่าสภาพที่เป็นอยู่ เขายังได้เสนอให้มีการปฏิรูปการบริหารการศึกษา โดยเฉพาะในระดับมหาวิทยาลัยและโรงเรียนในท้องถิ่น ให้มีลักษณะเปิดกว้าง

และเป็นประชาธิปไตยมากขึ้นมาตั้งแต่ปี 2514 (ป่วย การศึกษาใน
ทัศนะข้าพเจ้า, หน้า 234-277)

แต่เนื่องจากอาจารย์ป่วย ไม่ได้มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวข้องกับ
การบริหารการศึกษามากนัก และไม่มีผู้สนับสนุนแนวคิดในเรื่อง
การปฏิรูปทางการศึกษาของเขามากพอ ทัศนะในเรื่องนี้ของเขาก็
เช่นเดียวกับทัศนะในการปฏิรูปทางเศรษฐกิจบางอย่าง จึงคงไม่ได้
รับความสนใจจากรัฐบาลเช่นเคย

ทัศนะในเรื่องศาสนาของอาจารย์ป่วย เป็นทัศนะที่มี
ลักษณะก้าวหน้าต่างไปจากปัญญาชนทั่วไปในสมัยนั้น นั่นก็คือ
อาจารย์ป่วยจัดตัวเองเป็นฆราวาสนอกสถานที่ มีความเชื่อแบบ
agnostic (ลัทธิของคนที่ไม่เชื่อศรัทธา) คือ พวกที่ไม่สามารถเชื่อได้ว่า
พระเจ้ามีอยู่หรือไม่ นิพพานเป็นจุดจบแท้จริงอย่างสมบูรณ์แน่ชัด
หรือไม่ และยอมรับเอาแต่สิ่งที่เห็นประจักษ์ สิ่งที่ได้ตรงต่อด้วย
เหตุผลเป็นสำคัญ ส่วนเรื่องที่พ้นไปจากชีวิตในโลกปัจจุบัน ถือเป็น
เรื่องนอกเหนือไปจากโลกมนุษย์ (ป่วย สุนทรพจน์และข้อเขียน, หน้า
111-112)

ดังนั้น อาจารย์ป่วยจึงให้ความสำคัญกับศีลธรรมมากกว่า
ศรัทธา ในปาฐกถาอนุสรณ์ชินแคลร์ทอมป์สัน เรื่อง “ศีลธรรมและ
ศาสนาในการพัฒนาชาติ” ที่อาจารย์ป่วยแสดงที่วิทยาลัยพระ
คริสต์ธรรมในปี 2512 อาจารย์ป่วยได้เสนออย่างกล้าหาญว่า การ
มีทั้งศรัทธาและศีลธรรมเป็นสิ่งที่ดี แต่การขาดศรัทธาโดยไม่
ละเมิดศีลธรรมนั้น ไม่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาชาติ ในทางตรง
กันข้าม ผู้ใดมีแต่ศรัทธาแต่ละเมิดศีลธรรม ผู้นั้นจะเป็นปรปักษ์แก่
การพัฒนาชาติอย่างแน่นอน โดยเขาได้อธิบายไว้ตอนหนึ่งว่า
“การที่ผมบังอาจมากล่าวในวิทยาลัยพระคริสต์ธรรมนี้ว่า ศรัทธา

ไม่ใช่เป็นปัจจัยสำคัญยิ่งยวดในการพัฒนานั้น จะได้ประสงค์ลบลู่
ท่านอาจารย์ทั้งหลายและวิทยาลัยนี้ก็หาไม่ ความมุ่งหมายของผม
ต้องการแก้ความเข้าใจผิดในวงการศึกษาในประเทศไทย ที่ย้ำเรื่อง
ศรัทธามากเกินไป ไม่ว่าจะเป็นการศรัทธาแบบฉาบฉวยหรือหน้า
ไหว้หลังหลอก ก็ยังรับกันว่าดี ส่วนศีลธรรมไม่ย้ำให้พอ คำ
โฆษณาชวนเชื่อในวิทยุกระจายเสียงของรัฐบาล ก็ยังพูดได้ว่า คนที่
ไม่เชื่อศาสนานั้นเป็นคอมมิวนิสต์หรือผู้ก่อการร้าย เด็ก ๆ ครูสอน
มาแบบนี้จะเข้าใจไขว่เขว คนที่ไม่มีศาสนาแต่ประพฤติธรรม ก็ควร
ได้รับการยกย่องนับถือ เพราะเป็นธรรมจารี” (ป่วย เล่มเดิม, หน้า
113)

ทัศนะเช่นนี้ค่อนข้างแตกต่างจากทัศนะที่แสดงออกของ
ปัญญาชนส่วนใหญ่ ซึ่งมักต้องแสดงออกว่า ตนเป็นผู้สนใจเลื่อมใส
ในศาสนาหรือเป็นศาสนิกชนที่ดี ปัญญาชนบางคนอาจมีความเชื่อ
มีศรัทธาจริง ๆ โดยบริสุทธิ์ใจก็ได้ แต่ถ้ามองอย่างวิเคราะห์ในแง่
สังคมวิทยาการเมืองแล้ว วิธีการแสดงออกดังกล่าวก็รับใช้จุดมุ่ง
หมายของปัญญาชน ในการที่จะแสดงให้ประชาชนมองเห็นว่าตน
เป็นพวกเดียวกัน คือ เป็นคนที่มีธาตุแท้แบบไทย ๆ เป็นคนมีศีลธรรม
ไม่ใช่คนหัวรุนแรงนอกคอก ดังนั้น แม้แต่คนที่โดยจริง ๆ แล้วไม่ได้
สนใจศาสนาหรือไม่สนใจแม้กระทั่งศีลธรรม ก็จะทำอ้างว่าตนเป็น
ศาสนิกชนที่ดีไว้ก่อนเสมอ เพราะนอกจากจะได้รับประโยชน์ในแง่
การยอมรับจากสาธารณชนแล้ว อย่างน้อยเป็นการปลอดภัยไว้ก่อน
มีแต่คนที่จริงใจ ตรงไปตรงมาอย่างอาจารย์ป่วยเท่านั้น ที่จะกล้า
พูดในสิ่งที่เขา รู้คิดและรู้สึก โดยไม่กลัวจะถูกกล่าวหาว่าเป็น
คอมมิวนิสต์ และโดยไม่คิดว่าจะต้องสร้างความชอบธรรมเพื่อ
แสดงตนว่าเป็นคนดี ด้วยวิธีการอ้างว่าตนเป็นศาสนิกชนที่แท้

แต่ทัศนะแบบ agnostic ของอาจารย์ป๋วย ก็ไม่ได้เป็นที่
สังเกตหรือกล่าวขวัญถึงมากนัก ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นความ
เป็นจริงทางสังคมอย่างหนึ่งว่า ผู้คนมักเลือกที่จะมองคน ติความ
คนตามความคิดความเชื่อของตนเอง มากกว่าที่จะมองคนคนนั้น
อย่างที่เขาเป็นอยู่จริง ๆ เนื่องจากคนมีความคิดความเชื่อว่า คนดี
คือคนที่เลื่อมใสศรัทธาในศาสนามากกว่าคนอื่น ๆ คนจึงมักมองว่า
อาจารย์ป๋วยซึ่งเป็นคนดี ซื่อสัตย์สุจริตเป็นพวกศาสนานิยมไว้
ก่อน แม้ปัญญาชนที่รู้เรื่องปรัชญาศาสนาและรู้จักอาจารย์ป๋วยมาก
อย่างสุลักษณ์ ศิวรักษ์ จะสังเกตว่าอาจารย์ป๋วยอ้างว่าตนเป็น ag-
nostic แต่สุลักษณ์ก็รีบเสริมตามว่า แต่อาจารย์ป๋วยก็ชอบอ่านงาน
ของพุทธทาส ซึ่งเหมือนกับจะดึงให้ผู้อ่านมองว่าอาจารย์ป๋วยก็อยู่
ในกลุ่มชาวพุทธที่ดีด้วยเหมือนกัน (ส. ศิวรักษ์ ป๋วย ผู้ใหญ่ที่ไม่
กะล่อน 2522, หน้า 109)

การที่ทัศนะแบบ agnostic ของอาจารย์ป๋วยไม่ค่อยเป็นที่
สังเกต ส่วนหนึ่งเป็นเพราะอาจารย์ป๋วยเองก็รู้ว่าเป็นแนวคิดที่
แปลกกว่าที่คนไทยทั่ว ๆ ไปจะเข้าใจและรับได้ ดังนั้น เขาจึงหลีกเลี่ยง
ไม่พูดถึงหรือไม่พยายามเสนอความคิดของตนในเรื่องนี้ นอก
จากเมื่อมีคนมาถามถึงหรือขอให้พูดในเรื่องนี้ อีกส่วนหนึ่งคงเป็น
เพราะว่า ทัศนะแบบ agnostic เป็นเรื่องยาก ลึกซึ้งเกินไปกว่าที่
คนไทยซึ่งถูกอบรมมาให้อยู่ในกรอบความคิดแบบศาสนานิยมจะ
เข้าใจด้วย คนจึงไม่สนใจว่าอาจารย์ป๋วยจะเป็น “คนที่ขาดศรัทธา”
หรือไม่

ประกอบกับทางด้านศีลธรรม โดยเฉพาะความซื่อสัตย์
สุจริตของอาจารย์ป๋วย ก็เป็นที่รู้จักเลื่องลือและยอมรับกันอย่าง
กว้างขวาง ทำให้ไม่มีใครจะมาตั้งข้อสงสัยหรือกล่าวโจมตีอาจารย์

ป่วย โดยใช้ความไม่ค่อยเชื่อไม่ค่อยศรัทธาในศาสนาเป็นข้ออ้าง จะเห็นได้ว่า แม้แต่ศัตรูที่โจมตีให้ร้ายอาจารย์ป่วยในยุคนี้ คือยุค ก่อน 14 ตุลาคม 2516 ก็มักใช้ข้ออ้างอื่นๆ เช่นว่าเป็นลูกเจ๊ก มี เมียฝรั่ง ว่าได้รับการศึกษาแบบอังกฤษเลยนิยมอังกฤษ ฯลฯ แต่ไม่ มีใครกล้าโจมตีเขาในเรื่องความซื่อสัตย์สุจริตแต่อย่างใด การที่เขา เป็นคนไทยคนแรกๆ ที่ได้รับรางวัลแมกไซไซ สาขาบริการสาธารณะ ในปี 2508 มีส่วนทำให้เขามีชื่อเสียง จนอาจจะกล่าวได้ว่า เป็น ข้าราชการที่มีชื่อเสียงเกียรติภูมิมากที่สุดในสมัยนั้น

บทบาทของอาจารย์ป่วย ในฐานะนักการศึกษาผู้ห่วงใย และปัญญาชนผู้วิพากษ์วิจารณ์

แม้ว่าบทบาทหลักของอาจารย์ป่วยในช่วงปี 2501-2514 จะเป็นบทบาทในฐานะนักเศรษฐศาสตร์คนสำคัญของรัฐบาล แต่ความสนใจในช่วงหลัง ๆ ของอาจารย์ป่วย ก็ได้เปลี่ยนจากปัญหาเศรษฐกิจล้วน ๆ มาสู่ปัญหาการศึกษาและการพัฒนาสังคมมากขึ้นตามลำดับ ทั้ง ๆ ที่เขามีภาระมากมาย ในฐานะผู้อำนวยการธนาคารชาติและตำแหน่งผู้วางแผน กำหนดนโยบาย ติดตามการดำเนินงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของรัฐ ตำแหน่งอื่น ๆ อีกหลายตำแหน่ง แต่เขาก็ยังแบ่งเวลาให้กับการบรรยาย เข้าร่วมสัมมนา และเขียนบทความลงในวารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ ที่เขามีส่วนสนับสนุนให้เกิดขึ้นอย่างขยันขันแข็ง

ในช่วงนี้อาจารย์ป่วยมีงานสอน พูด และเขียนมากขึ้น เพราะเขาเห็นว่าการศึกษาควรเป็นส่วนหนึ่งของการให้การศึกษาคณะใหม่ เพื่อเตรียมตัวพวกเขาสำหรับการไปช่วยทำงานพัฒนาชาติบ้านเมืองอย่างมีสติปัญญาต่อไป แม้ว่าในช่วงแรก ๆ เขายังไม่ได้เข้ามาในวงการศึกษาโดยตรง แต่เขาก็เป็นที่ยอมรับใน

ฐานะนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิ และเป็นผู้ที่ให้ความสนับสนุนอาจารย์รุ่นใหม่ ๆ และกิจกรรมทางวิชาการอย่างขยันขันแข็ง ซึ่งเป็นสิ่งที่หาไม่ค่อยได้ในหมู่ข้าราชการชั้นสูงในสมัยนั้น

ในปี 2507 อาจารย์ป่วยรับค่าเชิญของกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มาเป็นคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ โดยที่ยังคงดำรงตำแหน่งผู้ว่าการธนาคารชาติพร้อมกันไปด้วย อาจารย์ป่วยซึ่งเริ่มเห็นความสำคัญของการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยว่าจะเป็นเครื่องมือสำคัญของการสร้างปัญญาชนที่มีคุณภาพไปช่วยพัฒนาประเทศ พยายามที่จะขอลาออกจากตำแหน่งผู้ว่าการธนาคารชาติ เพื่อที่จะไปทำงานเป็นคณบดีเต็มเวลา แต่ถนอนมก็พูดจาขอร้องให้เขาคงอยู่ในตำแหน่งต่อไป กว่าอาจารย์ป่วยจะลาออกจากตำแหน่งผู้ว่าการธนาคารชาติได้ ก็เป็นปี 2514 ถึงแม้กระนั้นอาจารย์ป่วยก็พยายามแบ่งเวลาทำงานปรับปรุงคณะเศรษฐศาสตร์ ให้มีมาตรฐานทางการศึกษาสูงขึ้นมาตามลำดับ

การที่อาจารย์ป่วยลาออกจากตำแหน่งผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยไปดำรงตำแหน่งคณบดีนั้น ถ้ามองในสายตาของข้าราชการและชนชั้นสูงของไทยแล้ว ก็จะเห็นกันว่าตำแหน่งคณบดีเป็นตำแหน่งที่เล็กและมีเกียรติน้อยกว่าตำแหน่งผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยอย่างไม่มีทางเทียบกันได้เลย การตัดสินใจของอาจารย์ป่วยจึงสะท้อนให้เห็นว่าเขาเป็นนักอุดมคติ และคนที่ไม่มีความทะเยอทะยานส่วนตัว อาจารย์ป่วยได้ทำงานในตำแหน่งผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยมาเป็นเวลา 12 ปี และมีความรู้สึกที่ผู้ร่วมงานระดับรอง ๆ ของเขา สามารถทำงานได้ดีเท่ากับที่เขาทำได้ ในขณะที่คนมีความสามารถในสมัยนั้น ยังไม่นิยมไปเป็นผู้บริหาร

หรืออาจารย์มหาวิทยาลัยกัน เพราะสถานภาพการให้ผลตอบแทนและความก้าวหน้าทางวิชาชีพ สำหรับอาจารย์มหาวิทยาลัยในสมัยนั้นยังอยู่ในเกณฑ์ต่ำ อาจารย์ป่วยจึงต้องการเข้าไปบุกเบิกและพัฒนาการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย ซึ่งเขาเห็นว่าเป็นเรื่องสำคัญสำหรับการสร้างคนที่มีคุณภาพไปพัฒนาประเทศชาติ (Thomas Silcock เล่มเดิม, หน้า 26)

ผู้เขียนมองว่า ส่วนหนึ่งที่อาจารย์ป่วยตัดสินใจเช่นนั้น เป็นเพราะเขาเริ่มตระหนักว่า บทบาทของเขาในฐานะนักเศรษฐศาสตร์ของรัฐบาล เป็นประโยชน์กับประชาชนส่วนใหญ่มากกว่าที่เขาคเคยคาดคิดไว้ เขาคงจะเริ่มมองเห็นด้วยว่า การจะแก้ปัญหาคการกระจายผลของการพัฒนาที่ไม่เป็นธรรมนั้น จะต้องรวมไปถึงการพัฒนาระบอบการปกครองให้เป็นประชาธิปไตยด้วย และหนทางหนึ่งที่เขาน่าจะทำได้ดีที่สุด คือการให้การศึกษาคนหนุ่มสาว ทำให้เขามีความรับผิดชอบและห่วงใยต่อปัญหาของประเทศชาติมากขึ้น อาจารย์ป่วยไม่ได้แสดงความคิดเห็นความรู้สึกนี้ ออกมาตรงๆ แต่นี่เป็นสิ่งที่ผู้เขียนตีความจากการแสดงออกทางด้านการพูดและการเขียนของเขาในช่วงนี้

ในช่วงที่อาจารย์ป่วยเป็นคนบดคิดณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ระหว่างปี 2507-2515 เขาได้พัฒนาคุณภาพของการเรียนการสอนในคณะดังกล่าวอย่างสำคัญ ทั้งในด้าน การรับสมัครอาจารย์ใหม่ และหาทุนส่งอาจารย์ไปศึกษาต่อในระดับสูงในต่างประเทศ การปรับปรุงหลักสูตร การขอความช่วยเหลือจากองค์การต่างประเทศ ให้ส่งอาจารย์ชาวต่างประเทศ มาช่วยสอน การปรับปรุงห้องสมุด การสนับสนุนให้นักศึกษาทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ ในปี 2507 ทั้งคณะมีอาจารย์ประจำเพียง

4 คน นอกนั้นเป็นอาจารย์พิเศษ อีก 10 ปีต่อมาคือในปี 2518 อาจารย์ประจำได้เพิ่มเป็น 90 คน และส่วนใหญ่จบการศึกษา ระดับปริญญาโทหรือเอก (คณะกรรมการห้องสมุดเศรษฐศาสตร์ คิดถึงอาจารย์ป่วย 2527, หน้า 9)

นอกจากอาจารย์ป่วยจะหันมาสนใจในเรื่องการพัฒนา การศึกษา และบทบาทของปัญญาชนหนุ่มสาวแล้ว เขายังหันมา สนใจและเข้าร่วมมีบทบาทในการสนับสนุนโครงการพัฒนาชนบท มากขึ้น โดยเป็นผู้มีส่วนก่อตั้งและสนับสนุนโครงการพัฒนาชนบท ของมูลนิธิบูรณะชนบทที่ชยันตและอุทัยธานี ซึ่งเป็นโครงการพัฒนา ชนบท โดยองค์การพัฒนาเอกชนโครงการแรกๆ ถ้าไม่นับงานของ พวกหมอสอนศาสนา และต่อมาในปี 2512 อาจารย์ป่วยก็ได้ก่อ ตั้งโครงการบัณฑิตอาสาสมัคร ซึ่งรับผู้จบการศึกษาปริญญาตรีมา ฝึกอบรม เพื่อส่งออกไปทำงานในชนบทเป็นเวลา 1 ปี

โครงการแรกต่อมามีปัญหาและซบเซาไป ส่วนโครงการ หลังยังคงดำเนินสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน โครงการพัฒนาทั้งสอง อาจไม่ได้ส่งผลต่อการพัฒนาชนบทที่เห็นได้ชัด แต่ก็ได้เป็นเวทีใน การให้การศึกษาปัญญาชนหนุ่มสาวที่สำคัญ รวมทั้งก็ได้ดึงให้ อาจารย์ป่วยได้สนใจปัญหาของชาวนาชาวไร่ ได้ออกไปเยี่ยมเยียน สัมผัสชีวิตของชาวชนบทโดยตรง ซึ่งทำให้เขาตระหนักถึงปัญหา โครงสร้างพื้นฐานของประเทศมากขึ้นด้วย

ช่วงเดือนตุลาคม 2513 ถึงกุมภาพันธ์ 2514 อาจารย์ป่วย รับคำเชิญไปเป็นอาจารย์พิเศษที่มหาวิทยาลัยปรินซ์ตัน สหรัฐ และ ในเดือนสิงหาคม 2514 ไปเป็นอาจารย์พิเศษที่มหาวิทยาลัย เคมบริดจ์ เข้าใจว่าครั้งแรกจะไปอยู่ปีเดียว เพื่อใช้เป็นโอกาสใน การศึกษาค้นคว้า และดูงานด้านการศึกษาที่เขาตั้งใจจะพัฒนาใน

เมืองไทย แต่สถานการณ์ทางการเมือง ทำให้เขาต้องอยู่ต่อจนถึง
หลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง 14 ตุลาคม 2516 แล้วจึงได้
กลับประเทศ เรื่องนี้จะได้กล่าวละเอียดต่อไป

ในตอนนี้ ผู้เขียนเพียงแต่ต้องการลำดับเหตุการณ์ใน
ประวัติการณ์งานและความคิดของอาจารย์ป๋วย เพื่อชี้ให้เห็นว่า การ
ที่เขาได้ออกไปทำงานศึกษาค้นคว้าและสอนอยู่ที่ต่างประเทศในช่วงนี้
คงเป็นโอกาสที่ดีที่ทำให้เขาพ้นภาระจากงานบริหารและงานด้าน
เทคนิควิธีจัดการทางเศรษฐกิจ ในฐานะนักเศรษฐศาสตร์คนสำคัญของ
รัฐบาล ไปเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยธรรมดาๆ ที่มีเวลาสำหรับ
การค้นคว้าและคิดทบทวนถึงปัญหาและอนาคตของเมืองไทยมากขึ้น
ในเมืองไทยเอง ในช่วงปี 2513-2514 (ก่อนที่ถนอมจะทำ
รัฐประหารและยกเลิกรัฐธรรมนูญในเดือนพฤศจิกายน 2514)
ก็เป็นช่วงที่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไปในทางที่เป็น
ประชาธิปไตยขึ้น มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญในปี 2511 และการ
เลือกตั้งทั่วไปในปี 2512 สภาพดังกล่าวคงทำให้อาจารย์ป๋วยมอง
โลกในแง่ดีว่า แม้การพัฒนาประเทศที่ผ่านมายังคงมีปัญหาอยู่ใน
หลายด้าน แต่เมืองไทยก็คงจะพัฒนาไปสู่สังคมที่เป็นประชาธิปไตย
และเป็นธรรมอย่างสันติวิธีได้

ในช่วงที่อาจารย์ป๋วยเป็นอาจารย์พิเศษอยู่ในสหรัฐในปลายปี
2513 ถึงต้นปี 2514 เขาได้รับเชิญให้ไปพูดในหลายมหาวิทยาลัย
ในช่วงนั้นคนอเมริกันกำลังสนใจและวิตกเกี่ยวกับปัญหาสงครามใน
อินโดจีน และการขยายตัวของคอมมิวนิสต์ในเอเชียอาคเนย์ ทำให้
อาจารย์ป๋วยใช้เวลาครุ่นคิดถึงปัญหาสถานะของเมืองไทย ในท่าม
กลางความขัดแย้งนี้ รวมทั้งปัญหาการแทรกซึมของคอมมิวนิสต์ภายใน
ประเทศมากขึ้น อาจารย์ป๋วยยังมีโอกาสได้พบกับนักศึกษาไทย

ที่สหรัฐ ซึ่งแสดงความห่วงใยเกี่ยวกับปัญหาและอนาคตของเมืองไทย ทำให้อาจารย์ป่วยรู้สึกมีความหวังในคนรุ่นใหม่ และได้เขียนบทความมาลงวารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ เล่าสิ่งที่ได้พบเห็น ความคิด ความรู้สึก และจบลงด้วยการตั้งคำถามให้ปัญญาชนผู้ซึ่งอาจารย์ป่วยเห็นว่า ย่อมมีความรับผิดชอบในชะตากรรมของชาติ และสังคมไทยมากกว่าคนทั่วไปว่า

“ปัญหาที่อยู่ว่าเราจะถือเป็นฐานะหรือว่าฐานะไม่ใช่ เราจะใจเด็ด หรือจะใจเย็นในเอาตัวรอดแสวงสุขสบายตามยถากรรม?

เวียดนามเหนือต่อสู้แสนยานุภาพของสหรัฐอเมริกาได้ด้วยใจเด็ดเป็นสำคัญ (อาวุธเป็นรอง) คนไทยต้องต่อสู้คอมมิวนิสต์ และรักษาเอกราชและความชอบธรรมภายในชาติเราได้ด้วยใจเด็ด ด้วยการปกครองที่ถูกต้อง ด้วยการปกครองโดยกฎหมายและประชาธิปไตย” (ป่วย ข้อคิดจากสหรัฐอเมริกา ใน วารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ มีนาคม-พฤษภาคม 2514)

แต่ในขณะที่อาจารย์ป่วยกำลังสนใจ ห่วงใย และมีความหวังที่จะให้สังคมไทยพัฒนาไปอย่างเป็นประชาธิปไตยและเป็นธรรมมากขึ้น ในเดือนพฤศจิกายนปีเดียวกัน จอมพลถนอมก็ทำรัฐประหารรัฐบาลของตนเอง เพื่อที่จะยกเลิกการปกครองระบอบรัฐสภา กลับไปหาระบอบเผด็จการโดยทหารแบบเก่า อาจารย์ป่วย ซึ่งขณะนั้นเป็นอาจารย์พิเศษอยู่ที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ประเทศอังกฤษ ได้เขียนจดหมายส่งถึงถนอมเพื่อแสดงความไม่เห็นด้วยกับการกระทำดังกล่าว และเรียกร้องให้ถนอมคืนรัฐธรรมนูญให้กับประชาชน เพื่อประโยชน์สุขของคนส่วนใหญ่ โดยอาจารย์ป่วยได้ใช้วิธีเขียนเชิงสมมติ เป็นจดหมายของนายเข้ม ถึงนายทำนุ ผู้ใหญ่บ้านไทยเจริญ วิงวอนให้เร่งมีกติกามุ่บ้านเกิดขึ้นโดยเร็ว การ

เขียนเชิงสมมติดังกล่าว ก็คงจะเป็นบุคลิกท่วงทำนองของอาจารย์ป่วย ที่ไม่เอากให้เป็นข้อเรียกร้องแบบตรงไปตรงมา ซึ่งจะดูรุนแรงเกินไป เลยใช้ท่วงทำนองของการเขียนแบบวรรณกรรมเข้ามาช่วย

ถนนอมคงไม่ได้สนใจตอบจดหมายฉบับนี้ และต่อมาสำเนาของจดหมายฉบับนี้ ก็ได้แพร่ออกไปในหมู่ปัญญาชนผู้ใกล้ชิดอาจารย์ป่วย ตอนนั้นผู้เขียนใช้เวลาหลังเลิกงานไปช่วยทำหนังสือชาวบ้าน รายเดือน ของสมาคมเศรษฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์อยู่ และกมล กมลตระกูล ซึ่งเป็นหัวแรงของนิตยสารดังกล่าวได้นำเอาสำเนาจดหมายฉบับนี้มาให้ดู เราต่างเห็นพ้องกันว่าน่าที่จะตีพิมพ์จดหมายฉบับนี้ เพื่อให้คนรับรู้ในวงกว้าง และตัดสินใจนำลงตีพิมพ์โดยไม่ได้ขออนุญาตจากอาจารย์ป่วย โดยคาดการณ์เอาไว้ว่า อาจารย์ป่วยคงจะไม่ว่าอะไร

เราเองก็รู้ว่า การตีพิมพ์จดหมายดังกล่าวอย่างเปิดเผยในขณะนั้นเป็นเรื่องที่เสี่ยงพอสมควร เราจึงพยายามทำให้ดูเบาลง โดยการจำกัดเรื่องว่าเป็น “เรื่องสั้น” เพื่อให้แลดูเป็นนิยายมากกว่าเป็นเรื่องจริง เพราะถึงอย่างไรอาจารย์ป่วยก็เขียนแบบเป็นเรื่องสมมติอยู่แล้ว แต่เราใส่ชื่ออาจารย์ป่วยเป็นผู้เขียนด้วย โดยที่ในต้นฉบับอัดสำเนาลงแต่ชื่อเข้ม ซึ่งเป็นชื่อจัดตั้งสมัยเป็นเสรีไทยของอาจารย์ป่วย (ชาวบ้าน ปีที่ 1 เล่มที่ 2, มีนาคม 2515 และในป่วย **สันติประชาธรรม** 2516, หน้า 52-57)

ตอนนั้นวารสารชาวบ้าน เป็นวารสารที่แพร่หลายในหมู่นักศึกษาปัญญาชนมากพอ ๆ กับสังคมศาสตร์ปริทัศน์ คือขายได้ไม่ต่ำกว่า 5,000-6,000 ฉบับ ดังนั้นสิ่งที่อาจารย์ป่วยต้องการสื่อสารจึงแพร่ไปได้กว้าง นอกจากที่ลงในชาวบ้านแล้ว พวกนักศึกษาไทยในต่างประเทศก็ได้นำจดหมายฉบับนี้ของอาจารย์ป่วยไปตีพิมพ์

รวมทั้งยังมีการอัดสำเนาแจก มีคนเขียนถึง พูดัง ตามมาอีกเป็นกระบวน ทำให้ฝ่ายรัฐบาลและพวกอนุรักษนิยมต้องพยายามหาทางแก้ด้วยการแพร่ข่าวว่าอาจารย์ป๋วยไม่ได้เป็นผู้เขียน หากมีคนอื่นเขียนโดยอ้างชื่ออาจารย์ป๋วย เพื่อจุดมุ่งหมายทางการเมืองบางอย่าง

น่าแปลกก็ตรงที่คนแพร่ข่าวเท็จดังกล่าวคนหนึ่งคือ **ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช** เขาได้เขียนลงคอลัมน์ตอบปัญหาประจำวันใน **สยามรัฐ** ฉบับวันที่ 11 พฤษภาคม 2515 ว่า “ได้ทราบมาโดยมีหลักฐานอันแน่นนอนไม่มีสิ่งที่สงสัยได้ ว่าอาจารย์ป๋วยได้เขียนจดหมายถึงจอมพลถนอม ปฏิเสธว่าตนไม่ได้เป็นผู้เขียนจดหมายฉบับที่มีผู้กล่าวขวัญถึงกันอยู่นั้น” แต่อีกไม่กี่วันต่อมา **ม.ร.ว. คึกฤทธิ์** ก็ต้องลงจดหมายยืนยันจากอาจารย์ป๋วย ว่าเป็นผู้เขียนจดหมายฉบับนั้นส่งถึงถนอมจริง แต่อาจารย์ป๋วยออกตัวว่า ทั้งอาจารย์ป๋วยเองและอาจารย์คณะเศรษฐศาสตร์ ไม่ได้เป็นผู้ส่งไปลงหนังสือพิมพ์ (**สยามรัฐ**, 22 พฤษภาคม 2515)

จดหมายของนายเข้ม เป็นการคัดค้านการรัฐประหารปี 2514 ที่เปิดเผยมากที่สุด นอกเหนือไปจากการที่ ส.ส. 3 คน ยื่นฟ้องจอมพลถนอมต่อศาลอาญาในข้อหาเป็นกบฏ ในวันที่ 9 มีนาคม 2515 ส.ส. 3 คน ประกอบไปด้วย **อุทัย พิมพ์ใจชน อนันต์ ภักดี-ประไพ และบุญเกิด หิรัญคำ** ถูกจับทันทีหลังจากยื่นฟ้อง และต่อมาก็ถูกจอมพลถนอมใช้อำนาจเผด็จการสั่งจำคุกคนละ 7-10 ปี โดยที่รัฐบาลสั่งห้ามหนังสือพิมพ์ทำข่าว และไม่มีใครกล้าปริปากแสดงความคิดเห็น การประท้วงของอาจารย์ป๋วย แม้จะนุ่มนวลกว่า แต่ก็เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางมากกว่า แล้วส่งผลสะท้อนมากกว่าการฟ้องศาลของ ส.ส. 3 คน เพราะนอกจากอาจารย์ป๋วย

จะเป็นปัญญาชนอาวุโสที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับนับถืออย่างกว้างขวางแล้ว เขายังเขียนจดหมายฉบับนั้นได้อย่างงดงาม กินใจ และมีพลังด้วย ดังจะขอยกข้อความบางตอนมาให้เห็นดังต่อไปนี้

“สำหรับหมู่บ้านไทยเจริญของเรา ก็มีสิ่งแวดล้อม เป็นพิษอยู่เป็นอันมาก แต่ผมว่าอะไรก็ไม่ร้ายเท่าพิษของความเกรงกลัว ซึ่งเกิดจากการใช้อำนาจขู่เข็ญ และการใช้อำนาจโดยพลการ(แม้ว่าจะใช้ในทางที่ถูกต้อง) เพราะความเกรงกลัวย่อมมีผลสะท้อนเป็นพิษแก่ปัญญา เมื่อปัญญาเป็นพิษแล้ว ในบางกรณีก็กลายเป็นอัมพาตใช้อะไรไม่ได้ บางกรณียิ่งร้ายไปกว่านั้น ปัญญาเกิดผิดสำแดงอึดอันหนัก ๆ เข้า เกิดระเบิดขึ้น อย่างที่เกิดมีมาแล้วในหมู่บ้านอื่น ๆ หลายแห่ง ทุกวันนี้ อ่านหนังสือพิมพ์แต่ละวันก็พบโดยทั่วไป” (ป่วย สันติประชาธรรม 2516, หน้า 55)

นอกจากจะเขียนจดหมายนายเข้มแล้ว ในปลายเดือนเมษายนปีเดียวกัน อาจารย์ป่วยยังได้เขียน “บันทึกประชาธรรมไทยโดยสันติวิธี” และส่งสำเนาให้ผู้ใกล้ชิด ลูกศิษย์ลูกหาได้อ่านกัน บันทึกสั้น ๆ ชิ้นนี้ เป็นการขยายความคิดของอาจารย์ป่วยเกี่ยวกับว่าเราจะมีส่วนให้ได้มาซึ่งสังคมที่เป็นประชาธิปไตยและเป็นธรรมโดยสันติวิธีได้อย่างไร อาจารย์ป่วยได้เริ่มใช้คำว่า “ประชาธรรม” หรือสิทธิเสรีภาพของประชาชนทางการเมือง แทนคำว่า “ประชาธิปไตย” ที่อาจารย์ป่วยเห็นว่าใช้กันจนเพื่อความหมายไป และได้เสนอว่าการที่จะให้บรรลุถึงสังคมประชาธรรมถาวรโดยสันติวิธีนั้น

คนที่รักเสรีภาพทุกคนควรจะสัมพันธ์ติดต่อกันอยู่เสมอ เพื่อแลกเปลี่ยนทัศนะกัน ศึกษาภาวะข้อเท็จจริง ความเคลื่อนไหวภายในประเทศ เขียน พูด แสดงความเห็นและช่วยเหลือคนที่ถูกประทุษร้ายหรือถูกจำกัดเสรีภาพ เนื่องด้วยการกระทำเพื่อเสรีภาพประชาธรรม (ป่วย **สันติประชาธรรม** 2516, หน้า 58-64)

เดือนมิถุนายน 2515 อาจารย์ป่วยเขียนบทความเรื่อง “แตกเนื้อหนุ่ม เมื่อ 2475” ลงในสังคมนศาสตร์ปริทัศน์ ถึงแม้จะเป็นบทความเชิงประวัติศาสตร์ มองจากประวัติของตนเอง แต่อาจารย์ป่วยก็ได้สะท้อนให้เห็นว่า เขารู้สึกเสียตายหรือรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ที่ตอนหนุ่มนั้นเขาสนใจการเมืองน้อย และเป็นเพียงผู้มุงดู ในตอนท้ายของบทความเขาได้เรียกร้องว่า “ถ้ารักจะให้ดูแลแห่งชีวิตของประชาชนชาติไทยเคลื่อนสูงขึ้นไป โดยไม่ทิ้งเสถียรภาพ ไม่มีทางอื่น ต้องร่วมกันมากๆ เลิกลัทธิไทยมุง ไทยบ่น ไทยมุงบ่นเสีย ชวนกันย้ายสังกัดเป็นไทยสน ไทยร่วม ไทยเรียกร้อง แล้วไทยจะเจริญ” ทั้งเขายังได้เสนอให้อภิปรายกันด้วยว่า บ้านเมืองอันพึงปรารถนาของเรานั้นควรจะมีลักษณะประการใดบ้าง โดยเขาเห็นว่า ควรจะมีลักษณะ 4 ประการ คือ มีสมรรถภาพ เสรีภาพ ความยุติธรรม และแผ่เมตตากรุณา (สังคมนศาสตร์ปริทัศน์ ปีที่ 6 ฉบับที่ 10, มิถุนายน 2515)

ดังนั้น จะเห็นได้ว่านับตั้งแต่การรัฐประหาร 27 พฤศจิกายน 2514 เป็นต้นมา อาจารย์ป่วยได้เขียนเรียกร้องประชาธิปไตยอย่างต่อเนื่อง ในช่วงนี้เป็นช่วงที่เขาได้ลาออกจากตำแหน่งผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นผลสำเร็จแล้ว เขาจึงไม่ได้ผูกพันกับรัฐบาลในฐานะเป็นนักเศรษฐศาสตร์ของรัฐบาลอีกต่อไป แม้เขาจะยังคงดำรงตำแหน่งคณบดี คณะเศรษฐศาสตร์อยู่ แต่อาจารย์

มหาวิทยาลัยก็ต่างจากข้าราชการอื่นๆ ตรงที่มีความรู้สึกเป็นอิสระทางวิชาการที่จะออกความคิดเห็นได้ และโดยเฉพาะสำหรับอาจารย์ป่วย ซึ่งเป็นคนรักเสรีภาพด้วยแล้ว ยิ่งย่อมจะรู้สึกเป็นอิสระมากกว่าอาจารย์มหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ในเวลานั้น

การรณรงค์เพื่อสังคมประชากรมของอาจารย์ป่วย แม้จะเป็นการรณรงค์แบบปัญญาชน ด้วยการเขียนบทความไม่กี่ชิ้น แต่ก็ทำให้รัฐบาลของชนชั้นสูง ซึ่งหัวนเกรงต่อคำวิจารณ์ คำคัดค้าน ไม่สบายใจได้ การที่อาจารย์ป่วยเริ่มเปลี่ยนบทบาทจากนักวิชาชีพฝ่ายรัฐบาลมาเป็นปัญญาชนอิสระที่วิพากษ์วิจารณ์ มีผลทำให้เขาถูกเพ่งเล็ง ถูกระแวงสงสัย และปล่อยข่าวให้ร้ายต่าง ๆ นานา เพื่อเป็นการทำลายชื่อเสียงและภาพพจน์ของเขา

ก่อนหน้านี้ คือในปี 2513 เขาก็เริ่มตกเป็นเหยื่อของการปล่อยข่าวให้ร้ายมาครั้งหนึ่งแล้ว เมื่อเขาเดินทางไปดูระที่ยุโรปและแวะไปเยี่ยมคารวะปรีดี พนมยงค์ ซึ่งย้ายที่พำนักในฐานะผู้ลี้ภัยการเมืองจากจีนมาอยู่ที่ฝรั่งเศส โดยหนังสือพิมพ์สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ได้เขียนบทความในทำนองตั้งข้อสงสัยว่า สองคนนี้ไปพบเพื่อวางแผนทำอะไรที่ไม่ดีสักอย่าง (ส.ธ.น. “ป่วย ปรีดี?” สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์, 30 สิงหาคม 2513) การวิจารณ์ดังกล่าวนอกจากจะเขียนขึ้นเพื่อโจมตีปรีดีอย่างไม่เป็นธรรมแล้ว ยังเป็นการให้ร้ายอาจารย์ป่วยอย่างเกินความจริง เพราะอาจารย์ป่วยเพียงแต่ไปแวะเยี่ยมคารวะปรีดีในฐานะอาจารย์ และผู้เคยร่วมงานเสรีไทยกันมาเท่านั้น และโดยข้อเท็จจริงก็คือ อาจารย์ป่วยไม่เคยทำงานการเมืองร่วมกับกลุ่มปรีดี และไม่เคยแสดงว่าเห็นด้วยกับทัศนะแบบสังคมนิยมวิทยาศาสตร์ของปรีดีด้วยซ้ำ

ดังนั้น เมื่ออาจารย์ป่วยเริ่มมาเขียนหนังสือเรียกร้อง

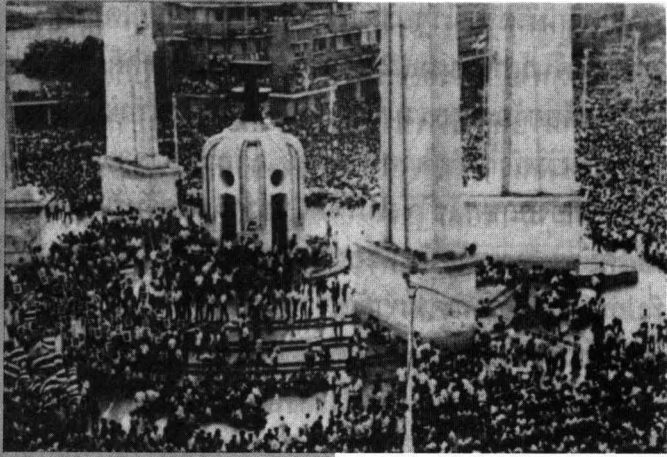
ประชาธิปไตยในปี 2515 เข้าอีก ก็ยิ่งทำให้คนชั้นสูงที่กลัวการเปลี่ยนแปลงหวาดระแวงเขามากยิ่งขึ้น

ขณะที่ฝ่ายผู้ปกครองไม่พอใจอาจารย์ป่วยมากยิ่งขึ้น ฝ่ายนักศึกษาปัญญาชนก็ยิ่งให้ความเคารพก้นับถือเขามากยิ่งขึ้น เพราะในสมัยนั้นแทบจะหาปัญญาชนอาวุโสที่ทั้งมีคุณธรรม มีความคิดอ่านก้าวหน้าแบบเสรีประชาธิปไตยแทบไม่ได้เลย คนรุ่นอาวุโสที่มีคุณธรรมก็พอมืออยู่ แต่ส่วนใหญ่จะถูกกลืนหรือประนีประนอมกับระบบ หรือถูกเซ็นเซอร์ จนไม่กล้าแสดงความคิดเห็นในเชิงวิพากษ์วิจารณ์ที่มีลักษณะก้าวหน้า ในราวปี 2515 ซึ่งเป็นวาระที่จะต้องมีการหาอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์คนใหม่ นักศึกษาและอาจารย์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ออกเสียงแสดงประชามติที่จะให้อาจารย์ป่วยได้เข้ามาเป็นอธิการบดี แต่อาจารย์ป่วยซึ่งแวะมาเยี่ยมเมืองไทยช่วงสั้นๆ ในเดือนกุมภาพันธ์ 2515 วิเคราะห์สถานการณ์ว่า

“ผู้มีอำนาจในรัฐบาลขณะนี้ ไม่ต้องการให้ผมเกี่ยวข้องกับ ‘ยูแหย’ นิสิตนักศึกษา ฉะนั้นก็หมายความว่าคงจะไม่เต็มใจให้ผมได้รับตำแหน่งอธิการบดีธรรมศาสตร์ น่าคิดต่อไปว่า แม้เป็นอาจารย์สอนหนังสือเฉยๆ ก็จะมีผลเสี่ยงต่อการเกี่ยวข้องกับนิสิตนักศึกษาได้อย่างไร? และคิดเลยไปถึงว่า แม้ไม่เป็นอาจารย์ แต่ไปทำงานอะไรก็ได้ในเมืองไทย ถ้าเผอิญนิสิตนักศึกษาเกิดการประท้วงอะไรขึ้น ผมจะพ้นข้อสงสัยและข้อกล่าวหาไปได้อย่างไรว่า เป็นผู้ยุยงส่งเสริมนิสิตนักศึกษา?” (ป่วย สันติประชาธรรม 2516, หน้า 80-81)

อาจารย์ป๋วยจึงตัดสินใจเป็นอาจารย์ที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ต่อ เพื่อหลีกเลี่ยงการที่ต้องกลับมาเผชิญหน้าและถูกระวางถูกกล่าวหาจากรัฐบาลเผด็จการในเวลานั้น ในช่วงนั้น (ต้นปี 2516) นักศึกษาปัญญาชนก็เริ่มแสดงความอึดอัดกับระบบเผด็จการแล้ว มีกระแสวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลและระบบที่ดำรงอยู่โดยทั่วไป รวมทั้งการรณรงค์ การชุมนุมประท้วงต่าง ๆ ซึ่งในที่สุดก็ได้นำไปสู่การเคลื่อนไหวเรียกร้องรัฐธรรมนูญและวิกฤติการณ์ที่นำไปสู่การโค่นล้มรัฐบาลในวันที่ 14 ตุลาคม 2516 ช่วงนี้อาจารย์ป๋วยยังเป็นอาจารย์อยู่ที่อังกฤษ เขาจึงไม่ได้มีส่วนร่วมหรือรับรู้เหตุการณ์ 14 ตุลาคมโดยตรง แต่ข้อเขียนของเขาในช่วงปี 2515-2516 ก็เป็นงานที่ปลุกจิตสำนึกและให้กำลังใจแก่ขบวนการ 14 ตุลาคมอย่างสำคัญทีเดียว

ที่เมืองลันเตอ์ในจังหวัดปัตตานี เมื่อวันอาทิตย์ที่ ๑๖
ตุลาคม ๒๕๐๖ ปรากฏว่าประชาชนนับพัน ๆ คน ได้มาชุมนุมกัน
(๑๖๐๐ คน) ที่บริเวณหน้าโรงเรียนสตรีเมืองปัตตานี เพื่อ
สนับสนุนการเรียกร้องให้ปล่อยตัวนักโทษการเมือง

ที่เมืองลันเตอ์ในจังหวัดปัตตานี เมื่อวันอาทิตย์ที่ ๑๖
ตุลาคม ๒๕๐๖ ปรากฏว่าประชาชนนับพัน ๆ คน ได้มาชุมนุมกัน
(๑๖๐๐ คน) ที่บริเวณหน้าโรงเรียนสตรีเมืองปัตตานี เพื่อ
สนับสนุนการเรียกร้องให้ปล่อยตัวนักโทษการเมือง

๑๖

บทบาทและความคิดของอาจารย์ป่วย หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516

การเรียกร้องรัฐธรรมนูญของนักศึกษาประชาชน ในเดือน ตุลาคม 2516 ได้นำไปสู่การชุมนุมประท้วงที่มีคนร่วมด้วยหลาย แสนคนในกรุงเทพฯ รวมทั้งการชุมนุมประท้วงในจังหวัดสำคัญๆ หลายจังหวัด เมื่อตำรวจเริ่มตึกนักศึกษาที่เดินทางไปชุมนุมที่หน้า วังสวนจิตรลดา (เพื่อหวังฟังพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว) การประท้วงโดยสันติวิธีก็ได้เปลี่ยนไป เป็นการจลาจลของมวลชน ที่โกรธแค้น และการปราบปรามโดยใช้อาวุธของกำลังตำรวจและ ทหารตามท้องถนนในกรุงเทพฯ ซึ่งทำให้นักศึกษาประชาชนถูกยิง เสียชีวิตไปหลายสิบคน และบาดเจ็บอีกนับร้อย

สถานการณ์สงบลงได้เมื่อชนชั้นสูงกลุ่มอื่นๆ แยกตัวออก จากกลุ่มถนน-ประภาส ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักในการถูกโจมตี และผลักดันให้ถนน-ประภาส ผนวก ลาออกและเดินทางไปต่างประเทศ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงแต่งตั้ง นายสัญญา ธรรมศักดิ์ องคมนตรีและอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นหัวหน้า คณะรัฐบาลชุดใหม่ และทรงแต่งตั้งสมาชิกสภามัชชา 2,347 คน ให้

เป็นผู้ออกเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภานิติบัญญัติ 299 คน เพื่อทำหน้าที่ร่างรัฐธรรมนูญและออกกฎหมาย จนกว่าจะมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญและการเลือกตั้งทั่วไป

อาจารย์ปวยได้เดินทางกลับเมืองไทยในช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม และได้รับแต่งตั้งให้เป็นสมาชิกสมัชชาแห่งชาติ และต่อมาได้รับเลือกให้เป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติ โดยได้คะแนนเสียงมากเป็นอันดับสองรองจาก ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เนื่องจาก ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ มีส่วนในการเสนอชื่อคนใกล้ชิดลูกศิษย์ลูกหาของตนเป็นสมาชิกสมัชชาแห่งชาติอยู่จำนวนมาก การที่เขาได้รับคะแนนสูงสุดจึงไม่ใช่เรื่องแปลกนัก แต่การที่อาจารย์ปวยได้คะแนนนิยมจากสมาชิกสมัชชาแห่งชาติ ซึ่งมาจากชนชั้นนำในสังคมไทยคู่คี่กับ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ย่อมแสดงให้เห็นว่าอาจารย์ปวยได้รับความนิยมนอกย่อนับถือจากปัญญาชนและชนชั้นนำมากทีเดียว

แม้ว่าอาจารย์ปวย เมื่อก่อนหน้านี้จะเป็นคนมองโลกในแง่ดี และเป็นคนที่ไม่ค่อยวิพากษ์วิจารณ์อะไรอย่างรุนแรง แต่ทัศนคติของเขาที่แสดงออกหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม สะท้อนให้เห็นว่าเขามองปัญหาต่างๆ อย่างวิเคราะห์วิจารณ์มากขึ้น ในบทความที่เขาเขียนให้นิตยสาร Far Eastern Economic Review ในเดือนธันวาคม 2516 อาจารย์ปวยมองเห็นว่าการที่สมาชิกสภานิติบัญญัติ ซึ่งเป็นสภาแต่งตั้งยังประกอบไปด้วยนายทหารซึ่งใกล้ชิดกับรัฐบาลชุดที่แล้วเป็นส่วนใหญ่ โดยที่อำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบของพวกเขาก็ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงนั้น แสดงให้เห็นว่าเสรีภาพของประชาชนไทยยังคงตั้งวางอยู่บนฐานที่เปราะบางมาก (Puey **Best Wish For Asia**, หน้า 60-65)

อย่างไรก็ตาม อาจารย์ปวยก็เช่นเดียวกับปัญญาชนเสรี

นิยมคนอื่นๆ ที่มีความหวังกับการเปลี่ยนแปลงในทางเสรีประชาธิปไตยที่เหตุการณ์ 14 ตุลาคมได้สร้างขึ้น และมีความกระตือรือร้นที่จะช่วยสร้างฐานประชาธิปไตยให้มั่นคงขึ้น นอกจากการทำหน้าที่ในฐานะสมาชิกสภานิติบัญญัติ และที่ปรึกษาทางเศรษฐกิจของรัฐบาลรักษาการแล้ว อาจารย์ป๋วยยังได้พูดและเขียนบทความเพื่อเสนอความคิดที่เขาเห็นว่า จะเป็นขั้นตอนที่จำเป็นสำหรับการสร้างสังคมประชาธิปไตยที่มั่นคงกว่าสภาพที่เป็นอยู่ในขณะนั้นออกมาอย่างต่อเนื่อง ความคิดที่สำคัญของเขาในช่วงนั้นมีอาทิเช่น การเสนอให้มีสภานิติบัญญัติที่มาจาก การเลือกตั้งของประชาชน เพื่อทำหน้าที่ร่างรัฐธรรมนูญแทนสภานิติบัญญัติที่มาจาก การแต่งตั้งแบบที่เป็นอยู่ การเสนอให้รัฐธรรมนูญที่จะร่างใหม่นั้น ประกันเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนโดยไม่มีเงื่อนไขใดๆ การเสนอให้หยุดยิงและเจรจากับผู้นำของพรรคคอมมิวนิสต์ เพื่อยุติสงคราม และสร้างการประนีประนอมภายในชาติ (national reconciliation) ขึ้น (Puey **Best Wish For Asia**, หน้า 62-65)

แต่เนื่องจากอำนาจทางการเมืองในเวลานั้น อยู่ในมือของชนชั้นนำในสังคม ซึ่งมีทัศนคติไปในทางจารีตนิยม ความคิดทางการเมืองที่มีลักษณะเสรีประชาธิปไตยแบบก้าวหน้าของอาจารย์ป๋วย จึงไม่ได้รับการเอาใจใส่มากนัก สิ่งที่ชนชั้นนำต้องการจากอาจารย์ป๋วย คือความสามารถทางวิชาชีพในฐานะนักเศรษฐศาสตร์ของเขา มากกว่า อาจารย์ป๋วยจึงถูกเรียกร้องให้ทำหน้าที่หัวหน้าคณะที่ปรึกษาทางเศรษฐกิจของรัฐบาล เพื่อช่วยรัฐบาลช่วยแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ในเวลานั้น เพราะนอกจากการพัฒนาเศรษฐกิจที่ผ่านมาจะล้มเหลว ไม่ได้กระจายไปสู่ประชาชนส่วนใหญ่ที่ยากจนแล้ว ยังเกิดปัญหาวิกฤติการณ์น้ำมันขึ้นราคา และ

ปัญหาค่าครองชีพเพิ่มสูงมากด้วย

แม้อาจารย์ป่วยในฐานะหัวหน้าคณะที่ปรึกษาทางเศรษฐกิจของรัฐบาลรักษาการ สัญญา ธรรมศักดิ์ จะไม่ได้มีอำนาจมากนัก และเขาอยู่ในตำแหน่งนี้ได้เพียงปีเดียว แต่เขาก็ได้พยายามสนับสนุนผลักดันให้เกิดการปฏิรูปทางเศรษฐกิจที่ก้าวหน้าหลายอย่าง อาทิเช่น การขึ้นค่าจ้างแรงงานขั้นต่ำ การควบคุมค่าที่เช่าที่ดิน และการปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม เป็นต้น

ในช่วงนั้น นักศึกษาปัญญาชนจำนวนมากไม่น้อย เชื่อกันว่า อาจารย์ป่วยน่าจะจะได้เป็นนายกรัฐมนตรีที่ดีที่สุด ถ้าเขาตัดสินใจเล่นการเมือง แต่อาจารย์ป่วยปฏิเสธความคาดหวังดังกล่าว โดยให้เหตุผลว่า เขาคิดว่าตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเป็นตำแหน่งที่จำเป็นต้องประนีประนอมสูง และเนื่องจากเขาไม่ยอมประนีประนอมในเรื่องที่เขาไม่เห็นด้วย ดังนั้นเขาจึงไม่คิดว่า เขาเหมาะสมที่จะเป็นนายกรัฐมนตรี (ป่วยให้สัมภาษณ์ น.ส.พ.ประชาธิปไตย 11-13 ธันวาคม 2516) ในขณะเดียวกัน อาจารย์ป่วยก็คิดว่าสิ่งที่เหมาะสมสำหรับเขามากกว่า และเขาสามารถทำอะไรสังคมได้มากกว่า คือ การเป็น “อิสระชนและสัตว์การเมือง (freelance and political animal) ที่สนับสนุน ส่งเสริม และปกป้องระบอบประชาธิปไตย” (Puey **Best Wish For Asia**, หน้า 75)

และอาจารย์ป่วยก็ยืนหยัดในทัศนะของเขาอย่างมั่นคงในช่วงปีแห่งความขัดแย้งที่แหลมคมจาก 14 ตุลาคม 2516 ถึง 6 ตุลาคม 2519 ในฐานะของปัญญาชนคนหนึ่ง ซึ่งหลังจากที่เขาพ้นจากตำแหน่งสมาชิกสภานิติบัญญัติ และที่ปรึกษาทางเศรษฐกิจของรัฐบาลรักษาการสัญญา ธรรมศักดิ์ ราวต้นปี 2518 แล้ว ก็ไม่ได้มีตำแหน่งทางการเมืองใดๆ ตำแหน่งงานประจำของเขา คืออธิการบดีมหา-

วิทยาลัยธรรมศาสตร์ และผู้อำนวยการโครงการพัฒนาชนบทบริเวณ
ลุ่มน้ำแม่กลอง ซึ่งเป็นโครงการร่วมของสามมหาวิทยาลัย ที่มีเป้า
หมายเพื่อให้มหาวิทยาลัยเรียนรู้จากชุมชน และรับใช้ชุมชนมากขึ้น

แม้อาจารย์ป๋วยจะกลับมาทำงานด้านการศึกษาและพัฒนา
ชนบท ซึ่งเขาคิดว่าจะทำประโยชน์ให้สังคมได้มากที่สุด และไม่ได้
เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมืองใดๆ แต่การเมืองก็เข้ามายุ่งเกี่ยวกับเขา
อยู่ดี เพราะสมัยนั้นเป็นสมัยที่มีความขัดแย้งทางการเมืองระหว่าง
กลุ่มต่างๆ สูง โดยเฉพาะความขัดแย้งระหว่างชนชั้นสูง ที่มีทัศน
เก่าไม่ต้องการการเปลี่ยนแปลงกับนักศึกษา ปัญญาชน กรรมกร
และชาวนาที่มีทัศนคติใหม่ ต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมให้เป็นประชา
ธิปไตยและเป็นธรรมมากยิ่งขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ มหาวิทยาลัยธรรม
ศาสตร์ในขณะนั้น ก็เป็นเวทีสำคัญของนักศึกษาประชาชนฝ่ายก้าวหน้า
และตัวอาจารย์ป๋วยเองก็เป็นปัญญาชนที่โดดเด่นที่กลุ่มการ
เมืองต่างๆ จับตามองอยู่ตลอดเวลา แม้ว่าเขาจะแสดงเจตนาชัดเจน
ว่าไม่เล่นการเมือง แต่คนก็ยังไม่เชื่อหรือพยายามอยากดึงให้เขามี
บทบาททางการเมืองมากขึ้น

อาจารย์ป๋วยซึ่งยืนอยู่ท่ามกลางกระแสที่เชี่ยวกรากของ
ความขัดแย้งระหว่างฝ่ายขวา กับฝ่ายซ้าย ต้องตกอยู่ในฐานะที่
ลำบากมากยิ่งขึ้นกว่าสมัยก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคมเสียด้วยซ้ำ จริง
อยู่ที่เขาเคยถูกเพ่งเล็ง ถูกหวาดระแวงจากฝ่ายชนชั้นสูงหัวเก่ามา
แล้ว แต่ครั้งนั้นความขัดแย้งยังไม่แหลมคมมากถึงกับจะมีการใส่
ร้ายป้ายสีเขาด้วยวิธีการสกปรกต่างๆ อย่างเป็นขบวนการเหมือน
อย่างที่เขาคงเผชิญอยู่ในช่วง 2516-2519 นี้ และครั้งนั้นเขายัง
ได้รับความเห็นใจและสนับสนุนจากนักศึกษาปัญญาชนส่วนใหญ่
แต่ในช่วง 2516-2519 ขณะที่อาจารย์ป๋วยยังคงยืนหยัดในหลัก

สันติประชาธรรมของเขา ฝ่ายเขาก็โจมตีเขาว่าเป็นผู้ยุยงนักศึกษา เป็นคอมมิวนิสต์หรือแนวร่วมของคอมมิวนิสต์ ฝ่ายซ้ายก็โจมตีเขาว่าเป็นพวกปฏิรูปที่ประนีประนอมกับชนชั้นสูง

แม้จะอยู่ในสภาพที่ถูกเข้าใจผิด ถูกโจมตีโดยไม่เป็นธรรม และปฏิบัติงานในฐานะอธิการบดี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งเป็นเวทีสำคัญของความขัดแย้งทางอุดมการณ์ได้ยากลำบากมาก แต่อาจารย์ปวยก็ยังคงยืนหยัดทำตามหน้าที่ความรับผิดชอบ และความเชื่อของตนโดยไม่ย่อท้อ ข้อเขียนที่สะท้อนความคิด อารมณ์ ความรู้สึกของเขาในช่วงนี้ได้อย่างชัดเจนและสวยงามมากขึ้นหนึ่ง คือคำไว้อาลัยที่เขาเขียนเป็นอนุสรณ์ในการจากไปของสุภาพ ยศ-สุนทร เพื่อนร่วมงานที่ธนาคารแห่งประเทศไทย ในเดือนสิงหาคม 2517 ซึ่งมีข้อความบางตอนดังนี้ :-

“ในการต่อสู้เพื่อเสรีภาพของผม ทั้งในและนอก
สถานิติบัญญัติ ระหว่าง 2 เดือนที่ผ่านมา จริสดังที่
คาด ผมมีเรื่องโต้แย้งอยู่เสมอต่อการกลั่นแกล้ง การ
บิดเบือน แม้กระทั่งการไปปิดมดเท็จจกกันซึ่ง ๆ หน้า
ถ้าเป็นปฏิบัติแบบเปิดเผยตรงไปตรงมา ผมยินดี
ต้อนรับ แต่ถ้าเป็นปฏิบัติแบบเต็มไปด้วยเล่ห์กระเท่ห์
ผมก็ได้แต่เศร้าใจ คำเรียกร้องเพื่อเสรีภาพแห่งความ
รู้สึกผิดชอบชั่วดี ได้ถูกตราหน้าประหนึ่งว่าเป็นการ
คิดในข้ออในกระดุก เป็นการหลบเลี่ยง ไร้ศีลธรรม
และทรยศ เสรีภาพทางวิชาการถูกโจมตีว่าเป็นลัทธิที่
อันตราย เมื่อเพื่อน ๆ และผมสนับสนุนให้มีเสรีภาพ
ในความเชื่อทางการเมือง เราก็กถูกตราหน้าว่าเป็น

คอมมิวนิสต์ ผู้พร้อมที่จะทำลายสถาบันพระมหากษัตริย์ ทำยสุดเมื่อปรบักษ์ของผมสิ้นปัญญาที่จะหาเหตุมาโจมตี ก็หันมาเล่นงานเรื่องเชื้อสายที่เป็นเงินของผม ชื่อเป็นเงินของผม แม้กระทั่งเชื้อสายภรรยาของผมก็ไม่ละเว้น

ในการเขียนถึงเรื่องนี้ ผมไม่ตั้งใจจะบ่นให้ใครๆ อย่างน้อยที่สุดคุณคนหนึ่งละ ให้รู้สึกเสียใจแทนผม ผมเพียงต้องการแสดงความยินดีกับคุณในความจริงที่ว่า การต่อสู้ของคุณนั้นยุติลงแล้ว เพื่อนๆ และผมต้องรับภาระหนักขึ้นอีกในการต่อสู้ ไม่ว่าคุณจะเห็นด้วยหรือไม่ก็ตาม ก็ไม่สำคัญนัก โดยเฉพาะในเรื่องเสรีภาพ สิ่งที่สำคัญกว่าคือ ความจริงที่ว่า คุณกับผมได้เห็นพ้องต้องกันว่า อุดมการณ์นั้นมีค่าควรแก่การต่อสู้ แม้มองไม่เห็นชัยชนะ”

สันติสุข

ป่วย อังภากรณ์

22 สิงหาคม 2517

(ป่วย อังภากรณ์ เศรษฐวรกรณ์ 2523, หน้า 45)

ถึงแม้ว่าอาจารย์ป่วยจะมีทัศนะแบบเสรีนิยมและมนุษย-ธรรมนิยมอย่างคงเส้นคงวามาตลอดชีวิตของเขา แต่จากการติดตามอ่านงานของอาจารย์ป่วย ที่เขียนขึ้นในระยะเวลาที่ต่างกัน อย่างเปรียบเทียบ ผู้เขียนมีความรู้สึก ว่า ทัศนะของอาจารย์ป่วย ในช่วงตั้งแต่ปี 2515 เป็นต้นมา มีลักษณะวิเคราะห์และวิพากษ์วิจารณ์มากกว่าทัศนะที่แสดงออกในช่วงก่อนหน้านั้น ที่เป็นทั้งนี้

ผู้เขียนมองว่า เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งสภาพแวดล้อมภายนอก และพัฒนาการทางความคิดของอาจารย์ป่วยเอง

กล่าวคือพัฒนาการทางการเมืองสังคมในขณะนั้น ได้เผย โฉมให้เห็นลักษณะขัดแย้งกันอย่างเด่นชัดมากขึ้น ขณะที่อาจารย์ป่วยเองก็ได้ผ่านประสบการณ์การทำงานและชีวิตมาอย่างสูงงอมพอที่จะทำให้เขา ซึ่งเป็นปัญญาชนที่แสวงหาความรู้อย่างไม่หยุดนิ่ง ได้คิดตรึกตรองทบทวน วิพากษ์วิจารณ์ถึงสิ่งที่ได้ทำมาอย่างรอบด้านมากขึ้น ประกอบกับการที่เขาได้สัมผัสกับชนบท อ่านหนังสือ พบคนที่คิดแตกต่างไปมากขึ้น ทำให้เขาพัฒนาความคิดความอ่าน ที่มีลักษณะวิพากษ์วิจารณ์ในเชิงก้าวหน้าขึ้นตามลำดับ เมื่อเทียบกับยุคก่อนปี 2514-2515 ซึ่งเขามักมองโลกในแง่ดี ไม่ค่อยวิจารณ์ใครรุนแรง มีที่วิจารณ์บ้างก็มักเน้นในแง่ความมีประสิทธิภาพ และในแง่ศีลธรรม มากกว่าที่จะวิจารณ์ระบบทั้งหมด

ตัวอย่างงานที่มีลักษณะวิพากษ์วิจารณ์มากขึ้นหนึ่ง คือ ปาฐกถาที่เขาแสดงที่สยามสมาคม ในวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2517 ปาฐกถานี้เป็นภาษาอังกฤษชื่อว่า “The Society of Siam” (สังคมสยาม) อาจารย์ป่วยได้พูดถึงสังคมสยามโดยใช้ประโยคที่ว่า “Unfortunately, the society of Siam is in many respects, excessively conformist, superficial and contemptuous of ideals” (น่าเสียดายที่ว่าสังคมสยามในหลาย ๆ แ่ง เป็นสังคมที่ว่าอะไรว่าตามกัน ผิวนิพนธ์และดูหมิ่นความคิดในเชิงอุดมคติ อย่างมากเกินไปจริงๆ) และวิจารณ์ไว้อีกตอนหนึ่งว่า

“ระบบเผด็จการที่ยาวนาน ได้ทิ้งผลเป็นที่ลึกลับ
สองแผลไว้ในสังคมของเรา เราเกือบลืมความรักใน

อิสราเอลของเรา ทั้ง ๆ ที่ชื่อของเราคือคำว่าไทยนั้น มีความหมายถึงอิสราเอลที่น่าทึ่ง เสรีภาพทางสังคม และการเมืองเป็นพืชพันธุ์ที่แบบบาง ซึ่งจะต้องปลูก รักษาและถนอมเลี้ยงด้วยความเอาใจใส่รักใคร่ และความตั้งใจที่เด็ดเดี่ยว เราจะต้องเริ่มต้นเรียนรู้นิสัยที่ดี ในการทำทนายอำนาจทางการ (authority) เมื่อใดก็ตาม ที่อำนาจทางการนั้นมีลักษณะผลการ ไม่ให้ความเป็นธรรมและไม่ถูกต้อง

แปลเป็นทางการเมืองอีกแปลหนึ่งในสังคมของเรา คือ การรวมศูนย์อำนาจบริหารไว้ที่ส่วนกลางมากเกินไป ทั้งในคณะรัฐมนตรีและระบบข้าราชการ ทั้งพลเรือน และทหาร เมื่อทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นอยู่กับคนเพียงกลุ่มเล็ก ๆ ไม่ว่าคนกลุ่มนั้นจะฉลาดหรือมีจิตใจเพื่อส่วนรวมเพียงใด คนอื่น ๆ ในสังคมย่อมไม่สามารถได้รับการดูแลเอาใจใส่ที่ดีเพียงพอ” (Puey **Best Wish For Asia** 1975, หน้า 32 คำแปลเป็นของผู้เขียนบทความนี้)

แต่ถึงแม้อาจารย์ป่วยในปี 2517 จะวิพากษ์วิจารณ์ระบบสังคมค่อนข้างมาก เมื่อเทียบกับงานยุคก่อนของเขา แต่อาจารย์ป่วยก็ไม่เคยก้าวไปไกลถึงขั้นจะเห็นด้วยกับทัศนคติแบบสังคมนิยมหรือฝ่ายซ้าย อย่างที่มีผู้โจมตีเขาบ่อยและเกินความจริง อาจารย์ป่วยเป็นคนที่สนับสนุนความเป็นธรรมในสังคม และคำพูดหรือข้อเขียนของเขาในยุคนี้บางชิ้น อาจจะมีลักษณะวิพากษ์วิจารณ์สังคมอย่างรุนแรง แต่ไม่เคยปรากฏเลยว่าอาจารย์ป่วยพูดหรือเขียนสนับสนุนสังคมนิยมไว้ที่ไหน ตรงกันข้าม เขาเป็นคนที่

สนับสนุนลัทธิเสรีนิยมทางเศรษฐกิจอย่างคงเส้นคงวา แม้ในยุค
หลัง 14 ตุลาคม ซึ่งปัญญาชนจำนวนไม่น้อยได้หันไปสนใจและชื่น
ชมกับความคิดสังคมนิยม ก็ไม่ได้มีผลทำให้อาจารย์ป่วยไขว้เขว
เปลี่ยนความคิดในเรื่องนี้ได้แต่อย่างใด เพียงแต่เสรีภาพและความ
ตื่นตัวทางการเมืองของประชาชนช่วงหลัง 14 ตุลาคม อาจจะทำ
ให้เขารับทราบความเดือดร้อนของชาวนาและกรรมกรเพิ่มขึ้นเท่านั้น

ในเดือนกุมภาพันธ์ 2517 เมื่อเขาไปแสดงปาฐกถาประจำ
ปีของมูลนิธิโกมล คีมทอง ให้กับผู้ฟังซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักศึกษาและ
คนหนุ่มสาวที่กำลังตื่นตัว เขาได้ตอบคำถามของผู้ฟังเกี่ยวกับเรื่อง
สังคมนิยมว่า เขาไม่คิดว่าสังคมนิยมจะแก้ปัญหาลังคมไทยในขณะ
นั้นได้ เพราะระบบราชการไม่มีประสิทธิภาพมากพอที่จะเป็น
เครื่องมือที่ดีของรัฐบาลสังคมนิยมได้ สิ่งที่เขาเห็นว่าเป็นเรื่อง
สำคัญที่สุดคือเสรีภาพของประชาชน และประชาชนจะเป็นผู้ตัดสิน
ใจเองในที่สุด ว่าเขาต้องการจะไปทางซ้ายหรือทางขวา (ป่วย อุดม
คติ, 2517)

แม้กระนั้น อาจารย์ป่วยก็เป็นเป้าในการถูกโจมตีจากฝ่าย
จารีตนิยมว่า เป็นคนยุยงให้ทำย่นักศึกษาและสนับสนุนพวกคอม-
มิวนิสต์มากกว่าเป็นปัญญาชนเด่น ๆ คนใด การที่อาจารย์ป่วยถูก
กล่าวร้ายป้ายสีว่าเป็นพวกนิยมซ้าย ทั้ง ๆ ที่เขามีทัศนะที่ต่างจากพวก
นิยมซ้ายอย่างไม่ปิดบัง สะท้อนให้เห็นความเป็นจริงทางการเมือง
ข้อหนึ่งว่า พวกหัวเก่ามองว่าอาจารย์ป่วยซึ่งเป็นปัญญาชนเสรีนิยม
ที่เด่นที่สุด มีโอกาสที่ประชาชนจะสนับสนุนให้ขึ้นมาเป็นผู้นำรัฐบาล
มากที่สุด เป็นอันตรายกับพวกเขาเสียยิ่งกว่าพวกปัญญาชนนิยม
ซ้าย จริง ๆ แล้วปัญญาชนพวกหัวเก่าก็คงจะรู้ว่าอาจารย์ป่วยไม่ใช่
ซ้าย แต่นั่นไม่ใช่สิ่งสำคัญสำหรับพวกเขา สิ่งที่สำคัญคือจะต้อง

ทำลายชื่อเสียงเกียรติคุณของอาจารย์ป่วย เพื่อไม่ให้เขามีโอกาสเป็นคู่แข่งทางการเมือง ซึ่งจะนำไปสู่การปฏิรูปทางเศรษฐกิจสังคมที่พวกเขาเป็นฝ่ายเสียประโยชน์ได้ แม้จะโดยสันติวิธีก็ตาม

ในทัศนะของพวกเขาหัวเก่า ซึ่งปรกติก็มักจะคิดว่าใครที่คัดค้านตนไม่เห็นด้วยกับตน เป็นซ้ายเป็นคอมมิวนิสต์อยู่แล้ว การโจมตีให้ร้ายอาจารย์ป่วยยังเป็นประโยชน์ทางการเมืองอีกอย่างคือ เนื่องจากอาจารย์ป่วยเป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งในเวลานั้นเป็นหัวหอกของขบวนการเคลื่อนไหวของนักศึกษาประชาชน การโจมตีอาจารย์ป่วยก็เท่ากับเป็นการโจมตีขบวนการนักศึกษาไปด้วย เพราะประชาชนทั่วไปบางส่วนยังมองนักศึกษาเป็นเด็ก ๆ ที่ชื่อบริสุทธิ์ ไม่มีผลประโยชน์ ไม่รู้เรื่องทางการเมือง

พวกเขาหัวเก่ารวมทั้งชนชั้นกลางที่ต่อต้านนักศึกษา เพราะเกรงว่าการเติบโตของขบวนการนักศึกษาจะทำให้ตนเสียผลประโยชน์ จึงมักต้องชอบใช้วิธีอ้างว่านักศึกษาถูกยุยงปลุกปั่น ถูกใช้เป็นเครื่องมืออยู่เสมอ นอกจากพวกเขาจะอ้างเป็นประจำว่านักศึกษาถูกยุยงโดยคอมมิวนิสต์แล้ว การอ้างว่านักศึกษาถูกยุยงโดยอาจารย์ป่วยโดยโยงใยไปถึงปรีดี พนมยงค์ หรือโดยการอ้างความเป็นไปได้ว่าอาจารย์ป่วยอยากขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรี ก็ฟังดูเข้าเค้า สามารถจูงใจให้ประชาชนบางส่วนที่ไม่ค่อยรู้เรื่องราวไม่รู้จักอาจารย์ป่วยอย่างแท้จริงพลอยเชื่อไปได้ โดยเฉพาะเมื่อฝ่ายหัวเก่าเป็นผู้มีทั้งกำลังทรัพย์และอำนาจ ในการคุมกลไกการสื่อสารและการเผยแพร่อุดมการณ์อยู่ด้วยแล้ว พวกเขาก็ยิ่งสร้างข่าว สร้างเรื่องครอบงำความคิดคนได้โดยง่าย

ดังนั้นเมื่อขบวนการฝ่ายขวา ซึ่งตื่นตระหนกกับการเติบโตของขบวนการนักศึกษาประชาชน และชัยชนะของฝ่ายคอมมิวนิสต์

ในประเทศอินโดจีน ตัดสินใจณรงค์ในยุทธการ “ฆ่าคอมมิวนิสต์
ไม่บาป” ในเดือนตุลาคม 2519 อาจารย์ป่วยจึงกลายเป็นเป้าที่ถูก
รายการวิทยุและหนังสือพิมพ์ของฝ่ายขวากระหน่ำโจมตีอย่างรุนแรง
เหตุการณ์นี้เริ่มจากเมื่อนักศึกษาประชาชนได้เริ่มชุมนุมประท้วง
การกลับเข้าประเทศของถนอม โดยมีศูนย์กลางการประท้วงอยู่ที่
ธรรมศาสตร์ พวกฝ่ายขวาได้ถือโอกาสโจมตีโฆษณาโจมตีนักศึกษา
และอาจารย์ป่วย ว่าเป็นพวกคอมมิวนิสต์ที่กำลังจะก่อความ
วุ่นวายเพื่อล้มชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ หนังสือพิมพ์และราย
การวิทยุของทหาร ปลุกระดมให้คนเกลียดชังและพิฆาตนักศึกษา
กองกำลังของฝ่ายขวาเริ่มชุมนุมก่อวุ่นอยู่นอกมหาวิทยาลัย และ
แสดงท่าเหี้ยมกระตือรือร้นที่จะบุกเข้ามาทำร้ายนักศึกษา อาจารย์ป่วย
พยายามระงับศึก แต่ไม่มีใครสนใจฟัง เพราะแม้แต่อาจารย์ป่วย
เองก็ถูกเพ่งเล็งถูกระวางไปเสียแล้ว ในสภาพเช่นนี้ อาจารย์ป่วย
ไม่มีทางเลือกอื่น นอกจากเดินทางออกไปต่างประเทศตามคำแนะนำ
ของผู้ใกล้ชิด

แต่ก่อนอาจารย์ป่วยจะได้ขึ้นเครื่องบินจากสนามบินดอน
เมือง เขาได้ถูกขบวนกรฝ่ายขวารวมทั้งนายพันตำรวจบางคนกักตัว
ไว้และปฏิบัติต่ออย่างไม่ให้เกียรติ เช่น ควบคุมตัว ต่ำว่า ขับไล่ไล่ส่ง
กระชากโทรศัพท์ออกจากมือ และนั่นคือฉากสุดท้ายของบทบาท
ของอาจารย์ป่วยในเมืองไทย เป็นฉากที่เป็นทั้งโศกนาฏกรรมและ
ความอับยศสำหรับคนไทยทั้งชาติ ที่ได้เกิดการปฏิบัติต่อคนที่ได้
อุทิศตัวเพื่อประเทศชาติอย่างจริงใจมาตลอดชีวิต ด้วยท่าทีที่เลว
ร้ายเช่นนั้น (รายละเอียดอ่านใน ส. ศิวรักษ์ ป่วย ผู้ใหญ่ที่ไม่กะล่อน
2522, ป่วย อันเนื่องมาแต่ 6 ตุลาคม, 2523)

แต่นั้นเป็นเพียงฉากแรกของโศกนาฏกรรมที่ยิ่งใหญ่กว่าที่

จะตามมา วันที่ 6 ตุลาคม ขบวนการจัดตั้งฝ่ายขวา เสริมด้วยกำลังตำรวจทหารได้ยิงและบุกเข้าไปในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กลุ่มรุมทำร้ายและฆ่าพันนักศึกษาประชาชนที่ชุมนุมประท้วงรัฐบาล โดยสันติวิธีในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีคนเสียชีวิตและบาดเจ็บหลายร้อยคน และผู้ชุมนุมที่น้อยกว่าสามพันคนถูกจับกุมคุมขัง เป็นเหตุการณ์ที่รุนแรงที่สุดในประวัติศาสตร์สมัยใหม่ของไทย นำความเศร้าใจมาสู่คนไทยส่วนใหญ่ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งอาจารย์ป่วย ผู้รักเสรีภาพและเชิดชูสันติวิธี

ที่อังกฤษ อาจารย์ป่วยยังคงต่อสู้เพื่ออุดมคติของเขาต่อโดยการพยายามพูด เขียน ให้โลกได้เรียนรู้ถึงความจริงที่เกิดขึ้นในเมืองไทย เพราะรัฐบาลใหม่ซึ่งเป็นพวกพลเรือนที่มีอุดมการณ์จารีตนิยมสุดขั้ว ได้พยายามบิดเบือนข่าวและเซ็นเซอร์ข่าวโดยทุกวิถีทาง พยายามสร้างภาพว่าขบวนการนักศึกษาเป็นขบวนการที่หนุนหลังโดยคอมมิวนิสต์ พยายามสร้างความวุ่นวาย และเป็นฝ่ายใช้อาวุธยิงเจ้าหน้าที่ก่อน ทำให้ทหารต้องทำรัฐประหารเพื่อควบคุมสถานการณ์ รักษาความสงบ และป้องกันประเทศไม่ให้เกิดเป็นคอมมิวนิสต์ อาจารย์ป่วยได้ร่วมมือกับเพื่อนชาวไทยและชาวต่างประเทศที่รักเสรีภาพและความเป็นธรรม จัดตั้งกลุ่มเพื่อเผยแพร่ข่าวสารข้อเท็จจริงในเมืองไทยให้โลกได้ทราบ และเพื่อหาทางช่วยเหลือผู้ประสบภัยจากการปราบปรามและคุกคามเสรีภาพโดยรัฐบาล อาจารย์ป่วยได้เขียนเล่าถึงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม จากประสบการณ์และข่าวสารที่เขาได้รับจากเพื่อนฝูงลูกศิษย์

ด้วยคำบอกเล่าแบบเรียบง่าย ซึ่งเป็นท่วงทำนองของเขา แต่ผู้อ่านก็จะเห็นได้ว่ามีความขมขื่นแฝงอยู่อย่างแจ่มชัด และเป็นครั้งแรกที่อาจารย์ป่วย ผู้ไม่เคยเขียนว่าใครด้วยถ้อยคำรุนแรง หรือ

ไม่เอ่ยชื่อ ได้วิจารณ์ว่าการฆ่าฟันกันที่ธรรมศาสตร์เป็นการตัดสินใจของรัฐบาลโดยตรง และยังได้เอ่ยชื่อปัญญาชน นักเขียน นักประชาสัมพันธ์กลุ่มหนึ่งที่พยายามโจมตีนักศึกษา และแก้ตัวให้รัฐบาลอย่างชนิดกลับขาเป็นดำ ว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญในการโกหก (Puey A Siamese for All Seasons, หน้า 77-91)

นอกจากจะพูด ให้สัมภาษณ์ เขียน พิมพ์เอกสารเผยแพร่ในอังกฤษแล้ว อาจารย์ป่วยยังได้เดินทางตามคำเชิญของกลุ่มคนไทยในประเทศต่าง ๆ เช่น สหรัฐ ญี่ปุ่น เพื่อไปเล่าเรื่องเหตุการณ์ 6 ตุลาคม ให้ทั้งคนไทยและชาวต่างประเทศที่สนใจเรื่องเมืองไทยฟัง รวมทั้งยังได้ไปให้การต่อคณะกรรมการวิเทศสัมพันธ์ของรัฐบาลสหรัฐ เรื่องการละเมิดสิทธิมนุษยชนในไทยซึ่งเป็นประเทศที่สหรัฐให้ความช่วยเหลือและมีความสัมพันธ์ที่ดีกันตลอดมา ในการให้การครั้งนี้ อาจารย์ป่วยได้ถูกซักจากกรรมการบางคนที่มีทัศนคติแตกต่างจากอาจารย์ป่วย หรืออย่างน้อยก็อยากจะทำให้เรื่องที่รุนแรง น่าเกลียดน่าชังดูเบาลง แต่อาจารย์ป่วยก็ได้อธิบายและโต้ตอบได้อย่างแหลมคม เพราะเรื่องทั้งหมดที่เขาอธิบายเป็นความจริงที่เขาได้ประสบ และเป็นความรู้สึกที่แท้จริงของเขา เช่น มีตอนหนึ่งที่กรรมการคนหนึ่งได้ซักถามเป็นทำนองว่า เรื่องสิทธิเสรีภาพประชาธิปไตย สิทธิอันชอบธรรมของพลเมืองเป็นสิ่งที่มีความหมายเฉพาะปัญญาชนหรือเปล่า คนส่วนใหญ่ในโลกที่สามคงจะไม่ได้ให้ความสำคัญกับสิ่งที่อาจารย์ป่วยพยายามพูดนักใช่ใหม่อต่อประเด็นนี้ อาจารย์ป่วยได้ตอบคำถามในเชิงตั้งข้อสงสัยนี้ว่า

“ท่านประธาน เสรีภาพของประชาชน เป็นสิ่ง
แปลก ถ้าตัวเราเองไม่ได้ถูกลิดรอนเสรีภาพดังกล่าว

ก็จะไม่รู้สึ กอะไร และจะพูดได้เสมอว่าคนอื่นยัง
สามารถอยู่ได้เลย ภายใต้การกดขี่ปราบปราม ถ้า
คุณเป็นชาวนา และบุตรของคุณ ตำรวจนำตัวไปโดย
ที่เขามิได้ก่อกรวนแต่อย่างใด มิได้ทำอะไรทั้งนั้น ถูก
นำตัวไปโดยปราศจากข้อหา เมื่อนั้นแหละคุณจะรู้สึก
ขมขื่นมาก ฉะนั้นผมจึงไม่คิดว่า จริงๆ แล้วมันเป็น
เรื่องของปัญญาชนที่จะวิตกกังวลเท่านั้น คนตัว
เล็กๆ ซึ่งได้รับความเดือดร้อนเพราะการไร้ซึ่งสิทธิ
และเสรีภาพ ถูกข่มขู่จากพวกเผด็จการ จะได้รับ
ความทุกข์กันทุกคน มีพวกปัญญาชนเท่านั้น ที่
สามารถจะบอกเล่าอะไร ชาวนาไม่ทราบจะพูดออก
มาอย่างไร แต่พวกเขาารู้สึกขมขื่นอย่างรุนแรง

ผมอยากจะเตือนคุณว่า คำว่า ‘ไทย’ หมาย
ความว่ามีเสรีภาพ และพวกเรคนไทยที่อยู่ในประเทศ
ไทยต้องมีเสรีภาพ ไม่ว่าเราจะจน ไม่ว่าเราจะอยู่ใน
โลกที่สาม ไม่ว่าเราจะอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ ผมเห็น
ว่า การเป็นอยู่ของเพื่อนร่วมชาติของผมนั้น ไม่มี
ทางอื่นนอกจากการอยู่อย่างเป็น ‘ไท’ อย่างมีเสรี
ภาพพอสมควร” (คำให้การของ ดร. บัวย 2524, หน้า
46-47)

แม้ว่าเหตุการณ์ 6 ตุลาคมจะทำให้อาจารย์ป่วยรู้สึกขมขื่น
เคืองแค้นต่อชนชั้นสูงของไทย ที่ได้ปฏิบัติการละเมิดสิทธิมนุษยชน
ของประชาชนไทยอย่างรุนแรง แต่เขาก็ยังคงยืนยันกรานในหลักการ
ต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย หรือสิทธิเสรีภาพ ประชาธิปไตยโดยสันติวิธี

โดยไม่เปลี่ยนแปลง แม้ว่าขณะนั้น นักศึกษาปัญญาชนหลายพันคน ซึ่งโกรธแค้นกับการปราบปรามจนเกินเหตุของรัฐ และหรือกลัวยการปราบปรามจับกุมที่จะตามมา ได้เดินทางออกสู่ชนบทและป่าเขา เข้าไปสมทบกับกองกำลังติดอาวุธของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย แต่อาจารย์ป๋วยก็ไม่เคยสนับสนุน หรือพูดเข้าข้างกลุ่มที่เข้าร่วมการต่อสู้ด้วยอาวุธดังกล่าว รวมทั้งอาจารย์ป๋วยก็ระมัดระวังที่จะไม่วิจารณ์หรือกล่าวถึงสถาบันระดับสูง ซึ่งในขณะนั้นมีรายงานข่าวโดยสำนักข่าว หนังสือพิมพ์ และผู้สังเกตการณ์ต่างประเทศอย่างหนาหนาว่า มีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ 6 ตุลาคม (Puey Siamese For All Seasons, หน้า 164-165)

งานส่วนที่อาจารย์ป๋วยและเพื่อนชาวไทยและชาวต่างประเทศทำ ในการเผยแพร่ข่าวสารข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากในขณะนั้น เพราะคนไทยในประเทศถูกปิดกั้นเสรีภาพ ไม่สามารถหาข่าวสารหรือเผยแพร่ข่าวที่เป็นจริงได้ ข่าวสารที่อาจารย์ป๋วยและเพื่อนในต่างประเทศทำเผยแพร่ได้แพร่หลายไปถึงรัฐบาล องค์การ และบุคคลในต่างประเทศ และมีการลักลอบเอาเข้ามาเผยแพร่ในหมู่นักศึกษาปัญญาชนในประเทศไทยด้วย ทั้งหมดนี้ทำให้เกิดแรงวิพากษ์วิจารณ์และผลักดันให้รัฐบาลไทย ต้องผ่อนคลายท่าทีในการปราบปรามจับกุมฝ่ายค้าน เช่น การปล่อยตัวผู้ที่ถูกจับกุมในวันที่ 6 ตุลาคมส่วนใหญ่ และภายในระยะเวลาเพียงหนึ่งปีภายหลัง 6 ตุลาคม กลุ่มนายทหารหนุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับนโยบายแบบจารีตนิยมจัดของรัฐบาลพลเรือโท ธานินทร์ ภัยวิเชียร ก็ได้ผลักดันให้ฝ่ายทหารทำรัฐประหารเปลี่ยนแปลงรัฐบาลใหม่ เป็นรัฐบาลที่มีนโยบายจารีตนิยมน้อยลง ผ่อนปรนให้สิทธิเสรีภาพมากขึ้น รวมทั้งยอมให้มีการ

ร่างรัฐธรรมนูญใหม่และการเลือกตั้งทั่วไปในเวลาต่อมา

แม้ว่าสถานการณ์ทางการเมืองจะคลี่คลายไปในทางที่ดีขึ้น แต่อำนาจก็ยังอยู่ในมือของชนชั้นสูง และประชาชนยังไม่ได้มีสิทธิเสรีภาพมากเหมือนสมัย 14 ตุลาคม 2516-6 ตุลาคม 2519 อาจารย์ป่วยจึงไม่คิดที่จะกลับเมืองไทย และก็ไม่มีความสนใจที่จะเชิญอาจารย์ป่วยกลับมาทำงานช่วยพัฒนาชาติบ้านเมืองด้วย อย่างไรก็ตามข้อเขียนและคำพูดของอาจารย์ป่วยเริ่มสามารถนำกลับมาตีพิมพ์อย่างเปิดเผยได้ และได้รับการต้อนรับจากนักศึกษาปัญญาชนอย่างกว้างขวาง งานรวมเล่มของอาจารย์ป่วยที่นำมาพิมพ์เป็นหนังสือฉบับกระเป๋ာ หลายเล่มได้รับการตีพิมพ์ซ้ำหลายครั้ง และอาจารย์ป่วยยังได้รับการพูดถึงอย่างยกย่องจากนักศึกษาปัญญาชนและประชาชน ที่มีการศึกษาหรือมีความรู้ ความสนใจทางการเมืองทั่วไป แต่เป็นที่น่าเสียดาย ที่อาจารย์ป่วยต้องเกิดป่วยในปี 2521 จนสมองบางส่วนไม่ทำงานตามปกติ ไม่สามารถพูดได้ และไม่สามารถทำงานในฐานะนักคิด นักวิชาการ ได้ตั้งแต่นั้นมา เป็นที่เข้าใจกันว่าความตึงเครียดและการคิดมากตั้งแต่เกิดเหตุการณ์ 6 ตุลาคม คงมีส่วนทำให้อาจารย์ป่วยต้องป่วยด้วยอาการดังกล่าวด้วย หลังจากนั้นอาจารย์ป่วยก็ได้ใช้ชีวิตบั้นปลายกับภรรยาอย่างสงบที่อังกฤษและไม่ได้กลับเมืองไทยเลย จนกระทั่งตอน เมษายน 2530 จึงได้เดินทางกลับมาเยี่ยมญาติพี่น้องเพื่อนฝูงเป็นการส่วนตัวอย่างเงียบๆ แต่ผู้คนโดยเฉพาะนักศึกษาและพนักงานธนาคารแห่งประเทศไทย ก็ได้ให้การต้อนรับที่ยิ่งใหญ่เหมือนวีรบุรุษ ถึงแม้ว่าอาจารย์ป่วยจะยุติบทบาทลงเพราะความเจ็บป่วย แต่งานของเขาก็ยังได้รับการรวบรวมนำมาตีพิมพ์รวม ทั้งยังมีคนเขียนถึงเขาหรือพูดถึงเขาในที่ประชุมสาธารณะอยู่เสมอๆ

สรุปและประเมิน บทบาทของอาจารย์ป่วย

บทบาทของอาจารย์ป่วย ในการมีส่วนเปลี่ยนแปลงทาง การเมืองและสังคมไทย น่าจะแยกได้เป็น 2 ช่วง คือ ช่วงแรกใน ฐานะของปัญญาชนนักวิชาชีพหรือข้าราชการ และช่วงหลังของชีวิต ในฐานะของปัญญาชนอิสระที่วิพากษ์วิจารณ์ อาจารย์ป่วยเป็น ปัญญาชนไทยรุ่นแรก ๆ ที่ได้รับการฝึกอบรมให้มีความรู้ในวิชา เศรษฐศาสตร์แบบตะวันตก ซึ่งเป็นวิชาใหญ่หรือยังไม่ได้ลงรากปัก ฐานในเมืองไทยในช่วงปลายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง จึงทำให้ อาจารย์ป่วยเป็นที่ยินดีต้อนรับของชนชั้นนำในสมัยนั้น ซึ่งต้องการ ผู้เชี่ยวชาญทางเทคนิคมาช่วยพัฒนาเศรษฐกิจไทย ให้ทันสมัยตาม แบบตะวันตกเช่นเดียวกับในสังคมอื่นๆ ในยุคสมัยเดียวกัน นัก เศรษฐศาสตร์เป็นที่ต้อนรับ เพราะว่าวิชาเศรษฐศาสตร์เองได้รับการ ยอมรับอย่างกว้างขวางจากสังคม โดยเฉพาะนักการเมืองและ ข้าราชการ ว่าเป็นศาสตร์ที่สามารถจัดการและให้คำแนะนำที่จะไป สู่การเพิ่มความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจได้สูงสุด และสามารถจะ แก้หรือลดปัญหาทางเศรษฐกิจ วิกฤติการณ์และความซับซ้อนทาง

เศรษฐกิจได้ดีที่สุด

ประกอบกับทั้งอาจารย์ป่วยเป็นคนที่มีความสามารถสูง มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีทัศนคติทางการเมืองในช่วงก่อนปี 2514 ที่ไม่รุนแรง ทำให้อาจารย์ป่วยประสบความสำเร็จในชีวิตการทำงานอย่างดี สามารถไต่เต้าจากครอบครัวเชื้อสายจีนที่ค่อนข้างยากจน เป็นข้าราชการชั้นสูงได้ไม่ยาก และเป็นคนที่มืบทบหาอย่างสำคัญในการสร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจและการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว อาจารย์ป่วยก็เช่นเดียวกับปัญญาชนนักวิชาชีพคนอื่น ๆ ที่มีความเชื่อว่า วิชาเศรษฐศาสตร์เป็นศาสตร์เฉพาะที่ควรจะอยู่ในความรับผิดชอบของนักเศรษฐศาสตร์ ที่ได้รับการฝึกฝนมาโดยตรงและมีประสบการณ์เท่านั้น (Puey "The Application and Potential Value of Economic to Thailand" ในหนังสือ **G. William Skinner (ed) The Social Sciences and Thailand** 1956, หน้า 102)

การที่อาจารย์ป่วยเชื่อว่าเศรษฐศาสตร์เป็นศาสตร์ที่สามารถแก้ปัญหาเศรษฐกิจทั้งหมดหรือเกือบจะทั้งหมดได้ ทำให้เขามองสาเหตุหรืออุปสรรคของการพัฒนาสังคมไทยในแง่ของปัญหาทางเศรษฐกิจหรือปัญหาทางเทคนิคล้วน ๆ และดูจะมีทัศนะเช่นนี้อยู่จนกระทั่งถึงราวปี 2514 การมีทัศนะเช่นนี้ทำให้เขามีความเชื่อในแง่ที่ดีว่างานที่เขาทำในสมัยสุฤษดิ์และถนอมตอนต้น เป็นงานที่มีประโยชน์ต่อประชาชนส่วนใหญ่จริง ๆ แม้ว่าเขาจะต้องทำงานอยู่ภายใต้รัฐบาลที่ฉ้อฉลก็ตาม อาจารย์ป่วยเป็นนักวิชาชีพที่มีอุดมคติมั่นคง ต่างกับนักวิชาชีพโดยทั่วไป เป็นคนที่ภูมิใจในความเป็นนักวิชาชีพของตน และพยายามที่จะรักษารายจริยธรรมของนักวิชาชีพอย่างเคร่งครัด ครั้งหนึ่งเขาได้กล่าวอย่างเชื่อมั่นและจริงจังว่า

พวกเรานักเศรษฐศาสตร์ในการแสวงหาความจริง และในการปฏิบัติ วิชาซีพของเรา ไม่เพียงแต่จะต้องรอบรู้และมีประสิทธิภาพเท่านั้น เราจะต้องซื่อตรง แสดงความซื่อตรง และซื่อตรงพอที่จะสามารถ เรียกร้องให้คนอื่นซื่อตรงด้วย (Puey **A Siamese For All Seasons**, หน้า 102)

คำพูดประโยคนี้ของอาจารย์ปวยจะได้รับการยกมาอ้างบ่อย โดยเฉพาะจากนักเศรษฐศาสตร์ เพื่อแสดงให้เห็นภาพว่าอาจารย์ปวยเป็นคนที่สามารถทำได้อย่างที่เขาสอนคนอื่นจริงๆ ประโยคนี้ ถ้าดูเผิน ๆ ก็เหมือนกับเป็นการกล่าวของนักอุดมคติธรรมดา แต่ถ้ามองในอีกแง่หนึ่ง ประโยคเช่นนี้ก็เป็นการสร้างความชอบธรรมให้กับอาชีพนักเศรษฐศาสตร์ ในฐานะที่เป็นผู้เชี่ยวชาญทางเทคนิคที่จำเป็นในโลกที่เต็มไปด้วยปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม ที่รอกการแก้ไขอยู่ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ พวกนักเศรษฐศาสตร์พยายามกีดกันประชาชนธรรมดาออกไปจากการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ว่าเขาต้องการแก้ปัญหาเศรษฐกิจอย่างไร ต้องการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมไปในทางไหน โดยพยายามแสดงให้เห็นว่าต้องเป็นนักเศรษฐศาสตร์เท่านั้นที่จะแก้ปัญหาได้ และคนที่จะแก้ปัญหาได้ดีที่สุดคือนักเศรษฐศาสตร์ที่มีทั้งความสามารถและจริยธรรม จริงอยู่ ที่อาจารย์ปวยเองอาจจะได้ตระหนักถึงสิ่งเหล่านี้ ในการสะท้อนทัศนคติดังกล่าวออกมา เขาอาจเพียงอยากจะบอกพวกนักการเมือง ข้าราชการและชนชั้นสูงอื่นๆ ว่าไม่ควรปล่อยให้ใครบริหารหรือแก้ปัญหาเศรษฐกิจแบบตามใจชอบเท่านั้น หากควรมอบให้เป็นหน้าที่ของผู้เชี่ยวชาญ คือนักเศรษฐศาสตร์มากกว่า แต่ในการเน้นความเชี่ยวชาญดังกล่าว เขาก็ได้มีส่วนสร้างให้วิชาเศรษฐศาสตร์และนักเศรษฐศาสตร์มีความชอบธรรมเกินไป ในการเป็นผู้กำหนดว่า

ประเทศไทยควรจะพัฒนาอย่างไร ควรจะแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจอย่างไร

ไม่ว่าจะโดยตั้งใจหรือไม่ อาจารย์ป๋วยได้มีส่วนอย่างสำคัญในการสถาปนาวิชาเศรษฐศาสตร์และนักเศรษฐศาสตร์ให้มีความสำคัญอย่างมาก จนเป็นพลังที่สำคัญที่มีบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมบริวาร ที่ไม่เป็นธรรมและสร้างปัญหาอยู่มากมายในปัจจุบัน อาจารย์ป๋วยนอกจากจะแนะนำและสอนวิชาเศรษฐศาสตร์แล้ว ยังสนับสนุนส่งคนหนุ่มสาวจากธนาคารชาติ กระทรวงการคลัง ซึ่งต่อมาแตกแขนงไปเป็นหน่วยงานต่าง ๆ อีกมาก คณะเศรษฐศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ออกไปเรียนวิชาเศรษฐศาสตร์ชั้นสูงในประเทศตะวันตกจำนวนมาก และคนเหล่านี้ได้กลับมา มีบทบาทสำคัญในการเสนอแนวคิด วางแผนกำหนดนโยบาย ปฏิบัติตามนโยบาย ซึ่งทำให้เศรษฐกิจประเทศไทยในช่วงหลังจากมีแผนพัฒนาจนถึงปัจจุบัน พัฒนาแบบทุนนิยมที่มีลักษณะพึ่งพาต่างชาติ กระจายทรัพย์สินและรายได้ที่ไม่เป็นธรรม และสร้างปัญหาอื่นตามมามากมาย โดยที่แม้อาจารย์ป๋วยจะค่อยเปลี่ยนความคิดไปในทางวิพากษ์วิจารณ์การพัฒนาแนวนี้มากขึ้น นับตั้งแต่ปี 2514-2515 แต่นักเศรษฐศาสตร์ส่วนใหญ่ที่อาจารย์ป๋วยมีส่วนสนับสนุนหรือสร้างขึ้นทั้งทางตรงทางอ้อม ยังคงไม่เปลี่ยนแปลง

การกล่าวเช่นนี้ ไม่ได้หมายความว่า อาจารย์ป๋วยควรจะมีส่วนรับผิดชอบทั้งหมด ในการที่เขาได้มีส่วนสร้างปัญญาชนนักวิชาชีพที่เป็นเครื่องมือของการพัฒนาแบบทุนนิยมทั้งหลายขึ้นมา เพราะในช่วงแรกของชีวิตอาจารย์ป๋วย ย่อมมองนักวิชาชีพในแง่ดีอย่างช่วยไม่ได้ เพราะตัวอาจารย์ป๋วยเองก็ได้รับการศึกษาอบรม

มาแบบนั้น ทั้งเขาก็ยังเป็นนักวิชาชีพที่มีอุดมคติและไม่มี ความ
ทะเยอทะยาน ดังนั้น นอกจากสิ่งแวดล้อมจะทำให้เขามองโลก
และวิชาชีพเศรษฐศาสตร์ในแง่ดีแล้ว ชีวิตส่วนตัวของเขาก็คงมีส่วน
ทำให้เขามองคนอื่นในแง่ดีหรือในแง่อุดมคติด้วย ดังนั้นไม่ว่าจะโดย
ตั้งใจหรือรู้ตัวหรือไม่ บทบาทของอาจารย์ป้วยจึงเป็นบทบาทใน
ฐานะนักวิชาชีพที่ทำงานรับใช้ระบบทุนนิยมอย่างซื่อตรง นับตั้งแต่
หลังสงครามโลกครั้งที่สองจนถึงราวปี 2514 และบทบาทในการ
สร้างนักวิชาชีพ ให้รุ่นหลังให้มาทำงานรับใช้ระบบทุนนิยมต่อมาจน
ถึงปัจจุบัน

สิ่งนี้ได้สะท้อนให้เห็นว่า ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ
แบบทุนนิยมสามารถสร้างภาพมายาให้คนรู้สึกได้ว่า นี่คือการพัฒนา
หรือความเจริญเส้นทางเดียวที่เราได้อยู่ และต้องดันดันไปให้ถึงได้
อย่างมีพลังอย่างยิ่ง แม้แต่ปัญญาชนที่ฉลาดและซื่อตรงอย่าง
อาจารย์ป้วยก็ยังถูกครอบงำให้มีความเชื่อดังกล่าวดำเนินเวลากว่า
ยี่สิบปี แม้ว่าในช่วงระยะเวลาดังกล่าว บางครั้งอาจารย์ป้วยก็บ่น
กับเพื่อนว่า เขาต้องเสียเวลาป้องกันรัฐบาลไม่ให้ฉ้อฉลเสียจนไม่
ค่อยได้มีเวลาที่จะทำอะไรที่จะเป็นประโยชน์อย่างจริง ๆ จัง ๆ (Puey
เล่มเดิม, หน้า 39) แต่เขาก็อดทนอยู่ในระบอบราชการได้เรื่อยมา
ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็นเพราะเขามีความเชื่อโดยลึก ๆ ถึงประโยชน์ของ
การพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมตะวันตก อีกส่วนหนึ่งก็อาจจะ
เป็นเพราะเขาเป็นคนมีชีวิตแบบเรียบง่าย สมถะ ไม่มีความทะเยอ
ทะยาน และเป็นนักปฏิบัติที่นิยมที่มองสิ่งต่าง ๆ ตามสภาพความเป็น
จริง คือเห็นว่าในสถานการณ์หนึ่ง ๆ ในชีวิต ถ้าพอทำอะไรที่คิดว่า
เป็นประโยชน์ และไม่เสียหลักการของตนเองก็ทำไปได้เรื่อย ๆ

การที่อาจารย์ป้วยสามารถอยู่ในระบอบราชการตั้งแต่ปี 2492

จนถึงปี 2514 โดยไม่มีความขัดแย้งขั้นแตกหัก ส่วนหนึ่งเป็นเพราะขณะนั้นอาจารย์ป่วยยังมองปัญหาจากทัศนคติธรรมมากกว่าจะมองอย่างวิพากษ์วิจารณ์ระบบ การวิจารณ์ของเขาก็เป็นการวิจารณ์คนชั้นสูงบางคนในแง่ศีลธรรม จริยธรรม ซึ่งถ้าคนชั้นสูงเหล่านั้นทำหน้าที่หนาทนอยู่ได้ คำวิจารณ์ของอาจารย์ป่วยก็ไม่ได้มีพลังมากพอที่จะเป็นอันตรายต่อระบบที่ดำรงอยู่ได้ ดังนั้นคนอย่างอาจารย์ป่วย ซึ่งเป็นคนซื่อคนดี จึงคงยังมีที่ยืนอยู่ในระบบที่เลว เพราะเขาเป็นประโยชน์มากกว่าที่จะเป็นอันตรายต่อระบบ

แต่บทบาทของอาจารย์ป่วยได้เปลี่ยนไปหลังจากปี 2514 เป็นบทบาทของปัญญาชนนักวิจารณ์ ที่เปลี่ยนจากการวิจารณ์เฉพาะในแง่ศีลธรรม เป็นการวิจารณ์ระบบโครงสร้างการเมืองมากขึ้น จริงอยู่ที่ในตัวอาจารย์ป่วยเองอาจจะไม่ได้เปลี่ยนแปลงมากนัก เขายังคงเป็นคนดี เป็นนักเสรีนิยมที่รักเสรีภาพประชาธิปไตย เป็นนักมนุษยธรรมอย่างเสมอต้นเสมอปลาย แต่ในแง่ความคิด ความอ่านที่วิพากษ์วิจารณ์มากขึ้นของเขา ส่งผลสะท้อนต่อการรับรู้และการตื่นตัวทางการเมืองของคนหนุ่มสาวและประชาชนทั่วไปมากขึ้น ผู้เขียนเห็นว่าบทบาทของอาจารย์ป่วยได้เปลี่ยนไป และเป็นบทบาทที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม ไปในทางเป็นประชาธิปไตย และเป็นธรรมมากขึ้นกว่าบทบาทในฐานะนักเศรษฐศาสตร์คนสำคัญของรัฐบาล ในช่วงแรกของชีวิตมากนัก

เมื่อเรามองดูชีวิตของอาจารย์ป่วยทั้งหมด โดยเปรียบเทียบกับปัญญาชนไทยคนอื่น ๆ โดยเฉพาะในหมู่ปัญญาชนนักวิชาชีพแล้ว เราจะเห็นได้ว่า เขาเป็นปัญญาชนคนที่มีพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงและมีลักษณะวิพากษ์วิจารณ์มากที่สุด ไม่เคยมีปัญญาชนนักวิชาชีพระดับสูงคนไหนที่จะกล้ายอมรับ เหมือนอย่างอาจารย์ป่วย

ในปี 2521 ว่า เขาควรจะตำหนิตัวเองในฐานะที่เป็นคนหนึ่งที่ทำให้เกิดการพัฒนาแบบเถรตรง ชนิดที่สนใจแต่เฉพาะอัตราความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และมองข้ามปัญหาทางสังคม ที่เป็นผลตามมา (Puey A Siamese For All Seasons, หน้า 124) แต่การที่อาจารย์ป่วยไม่สามารถแก้ไขข้อผิดพลาดที่เขาได้มีส่วนสร้างขึ้น ก็เพราะว่ามีคนน้อยคนที่จะเอาใจใส่รับฟังทัศนะแบบเสรีนิยมก้าวหน้า ที่อาจารย์ป่วยเริ่มแสดงออกตั้งแต่ราวปี 2514 เป็นต้นมา คือชนชั้นสูงก็ไม่ฟังเขาอยู่แล้ว และช่วงหลัง 14 ตุลาคม 2516-6 ตุลาคม 2519 พวกนักศึกษาปัญญาชนที่หัวรุนแรงก็ไม่ฟังเขาเช่นกัน แต่ทั้งนี้ก็ได้หมายความว่าเราควรจะโทษสถานการณ์ทางประวัติศาสตร์ทั้งหมด เพราะถ้าเรามองอาจารย์ป่วยอย่างวิพากษ์วิจารณ์ เราก็จะพบว่า แม้ช่วงหลังของชีวิตเขาจะมีบทบาทในฐานะปัญญาชนที่วิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งเป็นบทบาทที่สำคัญและน่ายกย่องมากกว่าบทบาทในฐานะนักเศรษฐศาสตร์ของรัฐในช่วงแรก แต่เขาก็มีจุดอ่อนเช่นเดียวกับปุถุชนอื่น ๆ ด้วยเช่นกัน นั่นก็คือบางครั้งเขาเป็นคนเชื่อมั่นในตัวเองมาก จนไม่ยอมประนีประนอมกับคนอื่นที่มีทัศนะต่างออกไป แต่ไม่ใช่ถึงกับแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง เช่น การที่เขาไม่ค่อยจะลงรอยกับนักศึกษาปัญญาชนฝ่ายซ้ายในช่วงปี 2517-2519 ทั้งที่ความจริงแล้วพวกเขาก็มีส่วนร่วมกันอยู่มาก โดยเฉพาะการถูกเป็นเป้าโจมตีจากขบวนการฝ่ายขวาเหมือนกัน นอกจากนี้แล้ว อาจารย์ป่วยก็เป็นปัจเจกชนนิยมค่อนข้างมาก จนบางครั้งเหมือนกับคนที่ชอบทำอะไรคนเดียว ไม่อยากร่วมมือกับใคร เช่น การที่เขาแสดงความเห็นในช่วงปี 2517 หลังการเปลี่ยนแปลง 14 ตุลาคม ว่าถ้าหากรัฐธรรมนูญเปิดโอกาสให้คนสมัคร ส.ส. โดยไม่ต้องสังกัดพรรคได้ บางทีเขาจะสมัคร ส.ส. และเมื่อปรากฏ

ว่ารัฐธรรมนูญที่ออกมา ไม่เปิดโอกาสเช่นนั้น อาจารย์ป่วยก็ปฏิเสธที่จะสมัคร โดยอ้างว่าเขาไม่ต้องการเข้าพรรคหนึ่งพรรคใด หรือตั้งพรรคของตัวเองขึ้นมา ลักษณะความเป็นปัจเจกชนของอาจารย์ป่วย เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เขาไม่ได้รับความสนับสนุนเท่าที่ควร รวมทั้งไม่สามารถที่จะร่วมมือทำงานกับพวกปัญญาชนก้าวหน้าให้เข้มแข็ง มากไปกว่าที่เป็นอยู่ในช่วงปี 2517-2519 ได้

ภายหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 และโดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังจากที่ปัญญาชนก้าวหน้าได้ผิดหวัง และแตกตัวมาจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในราวปี 2522-2523 ความคิดของอาจารย์ป่วย ในเรื่องการสร้างสังคมประชาธิปไตยได้รับการหยิบยกมาพิจารณาด้วยความสนใจมากขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งประจวบเหมาะกับการฟื้นความสนใจ ในเรื่องพุทธศาสนาในหมู่ปัญญาชนรุ่นใหม่ ที่ผิดหวังทั้งจากระบบทุนนิยมและทฤษฎีมาร์กซิสม์ แต่ความจริงแล้วทัศนะเรื่องสันติประชาธรรมที่อาจารย์ป่วยเสนอตั้งแต่ปี 2516 ก็ยังเป็นเพียงแนวคิดหลวมๆ ที่มีลักษณะเพื่อฟื้นเชิงอุดมคติในหลายๆ ด้าน ซึ่งยังต้องการการวิพากษ์วิจารณ์ การทบทวน การสานต่อหรือคิดขึ้นใหม่อีก มากกว่าที่จะปรับปรุงให้มีลักษณะใกล้เคียงกับความเป็นจริงในปี 2530 มากขึ้นได้

แม้บทบาทของอาจารย์ป่วยจะยุติลงแล้ว ตั้งแต่เขาป่วยในปี 2521 แต่เรื่องราวของเขา ความคิดของเขา จะยังถูกนำมาเล่าใหม่ ตีความใหม่ ถูกใช้เป็นแบบอย่างหรือบทเรียนจากทั้งฝ่ายจารีตนิยม เสรีนิยม และฝ่ายก้าวหน้าแบบราดิกัล ด้วยเหตุผลที่แตกต่างกันหรือแม้แต่จะขัดแย้งกันด้วยซ้ำ ฝ่ายจารีตนิยมและเสรีนิยม จะเลือกที่จะจำและเผยแพร่เรื่องอาจารย์ป่วย ในฐานะนักเศรษฐศาสตร์คนสำคัญที่สุดคนหนึ่ง และในฐานะข้าราชการที่ชื่อตรงมาก

ที่สุดคนหนึ่งที่เท่าที่เคยมีมาในประเทศนี้ มากกว่าที่จะอยากจำหรือ
เผยแพร่อาจารย์ป่วย ในฐานะของปัญญาชนนักอุดมคติที่วิพากษ์
วิจารณ์และท้าทายระบบที่ดำรงอยู่ เพราะการทำเช่นนั้นจะทำให้
พวกเขาได้รับประโยชน์มากกว่า นั่นก็คือพวกเขาสามารถที่จะ
โฆษณาอาจารย์ป่วยให้เป็นตัวอย่าง เพื่อที่ปัญญาชนนักวิชาชีพรุ่น
หลังจะได้ทำงานด้วยความขยันขันแข็งและไม่คดโกง เพื่อให้ระบบ
สังคมแบบที่เป็นอยู่ดำรงอยู่ได้ต่อไป ขณะที่ฝ่ายก้าวหน้าจะมอง
และอยากเผยแพร่อาจารย์ป่วย ในส่วนที่เขาเป็นนักวิพากษ์วิจารณ์
ท้าทายระบบสังคมมากกว่า ผู้เขียนเห็นว่า การศึกษาอาจารย์ป่วย
น่าจะต้องทำอย่างวิพากษ์ โดยคำนึงถึงประวัติศาสตร์การเมือง
สังคมอย่างรอบด้านโดยมองทั้งด้านจุดแข็งจุดอ่อน ในแต่ละช่วงใน
แต่ละประเด็น และน่าจะเป็นการศึกษาที่มีเป้าหมายกว้างกว่าการ
เชิดชูตัวบุคคล หากควรเป็นไปเพื่อนำความคิดของอาจารย์ป่วยไป
คิดต่อ ไปผลักดันต่อ ทำให้อุดมคติของอาจารย์ป่วยก้าวหน้าไป
การสร้างสังคมประชาธรรม ใกล้เคียงความเป็นจริงขึ้น

บทเพิ่มเติม

80 ปี ของอาจารย์ป่วย อิงภากรณ์

วันที่ 9 มีนาคม ศกนี้ เป็นวันครบรอบอายุ 80 ปี ของ ดร. ป่วย อิงภากรณ์ ผู้ซึ่งไม่ได้เป็นแค่ นักเศรษฐศาสตร์ นักการคลังผู้ซื่อสัตย์และยิ่งใหญ่ที่สุดเท่าที่เราเคยมีเท่านั้น ท่านยังเป็นนักคิด นักการศึกษา เป็นสามัญชน และเป็นนักมนุษยธรรมที่ยิ่งใหญ่ที่สุดคนหนึ่งที่สังคมไทยเคยผลิตมา แต่ชนชั้นนำในสังคมไทยตอบแทนท่าน โดยการขับไล่ให้ท่านต้องลี้ภัยไปอยู่ที่อังกฤษ ตั้งแต่เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ซึ่งจะครบรอบ 20 ปีในปีนี้

แม้ชนชั้นนำในสังคมไทย จะมีการปรับตัวจากเผด็จการ ขวจัด มาเป็นเผด็จการที่รับฟังปัญหา และประนีประนอมกับพวก ปัญญาชนก้าวหน้าได้ในอีก 2-3 ปีต่อมา แต่ก็ไม่มีใครสนใจจะเชิญ ดร. ป่วยกลับมา หรือให้เกียรติต่อท่าน นอกจากกลุ่มผู้ใกล้ชิดตุลาคิษย์ลูกหา ซึ่งจัดงานวันครบรอบวันเกิด 72 ปีให้ท่านเมื่อปี 2531 หลังจากนั้นคนก็แทบจะลืมท่านโดยสิ้นเชิง

อาจารย์ป่วย เป็นลูกของคนสามัญที่มีโอกาสได้เป็นศิษย์รุ่นเก๋ารุ่นแรก ๆ ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ซึ่ง

เป็นชื่อเต็มของมหาวิทยาลัยก่อนที่จะถูกตัดคำว่า “และการเมือง” ออกในยุคเผด็จการ ธรรมศาสตร์มีกำเนิดมาจากการปฏิวัติ 2475 ซึ่งถึงแม้ใครจะวิจารณ์ว่าเป็นการปฏิวัติที่ล้มเหลวในหลายเรื่อง แต่การสร้างมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง (มธก.) ในปี 2477 มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางภูมิปัญญาของคนไทยมาก ทำให้คนธรรมดาสามัญที่ต้องทำงานเลี้ยงตัวเองและครอบครัวอย่าง อาจารย์ป่วย อึ้งภากรณ์ คุณกุหลาบ สายประดิษฐ์ และปัญญาชนรุ่นนั้นและรุ่นต่อมาหลายหมื่นคน สามารถเข้าเรียนมหาวิทยาลัยได้ เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ของสามัญชนไทย

เพราะถึงแม้ปัญญาชนหัวก้าวหน้าอย่างเจ้าพระยาธรรม-ศักดิ์มนตรี จะเสนอแนะผลักดันให้มีการตั้งมหาวิทยาลัยแห่งแรกคือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้มาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 แต่จุฬาย ก็เป็นมหาวิทยาลัยปิดที่รับนักศึกษาเต็มเวลาในจำนวนจำกัดมาก ในปี 2477 ที่ตั้ง มธก. นั้น จุฬาย มีนิสิตทั้งมหาวิทยาลัยเพียง 500 คน เท่านั้น แต่ มธก. เปิดรับปีแรกมีคนสมัครเรียนถึง 7 พันกว่าคน โดย มธก. เปิดรับคนอย่างกว้างขวางกว่า เสียค่าใช้จ่ายต่ำกว่า และเปิดให้คนทำงานแล้วมาเรียนได้ด้วย

การที่อาจารย์ป่วยได้เรียนที่ มธก. นี้เอง ที่ทำให้ท่านมีโอกาสดำเนินไปเรียนต่อที่อังกฤษ โดยท่านได้เลือกไปเรียนที่สำนัก London School of Economics and Politics ที่มีปรัชญาการศึกษาแบบก้าวหน้าทำนองเดียวกับ มธก. ช่วงทำปริญญาเอกอยู่ ท่านสมัครเป็นเสรีไทย เพื่อต่อต้านญี่ปุ่นชนิตเสี่ยงชีวิตโดดร่มมาทำงานใต้ดินในเมืองไทย หลังสงครามเมื่ออาจารย์ป่วยเรียนจบ ได้ตัดสินใจกลับมาทำงานรับราชการ โดยไม่สนใจการทำงานในต่างประเทศ

ท่านเป็นนักเศรษฐศาสตร์ นักวางแผนรุ่นแรกๆ ในเมืองไทย ผู้ทำงานด้วยความขยันขันแข็งและซื่อสัตย์ จนได้รับมอบหมายให้ดำรงตำแหน่งสูงอย่างรวดเร็ว อายุ 37 ปีได้เป็นทั้งผู้ช่วยฝ่ายวิชาการ ปลัดกระทรวงการคลัง และรองผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย อาจารย์ป่วยมีใจผูกพันกับเรื่องการพัฒนาการศึกษา การสร้างคนมาโดยตลอด นอกจากการบรรยายพิเศษ สอนพิเศษทั้งที่ธรรมศาสตร์และที่อื่น ๆ แล้ว ท่านยังอาสาเข้ามาเป็นคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในปี 2507 ในยุคที่ตำแหน่งคณบดีเป็นตำแหน่งที่ไม่ค่อยมีความหมายมากนัก เมื่อเทียบกับตำแหน่งอื่นที่สำคัญกว่าของท่าน คือ ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย ซึ่งท่านดำรงมาตั้งแต่ปี 2502

ช่วงที่อาจารย์ป่วยเข้ามาเป็นคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์ในปี 2507 เป็นช่วงไล่เลี่ยกับที่ผมเข้าไปเป็นนักศึกษาที่นั่น ในยุคนั้นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ถูกเปลี่ยนให้เป็นมหาวิทยาลัยในระบบราชการ เหมือนกับมหาวิทยาลัยอื่นเรียบบร้อยมาหลายปีแล้ว แต่เดิมธรรมศาสตร์เป็นมหาวิทยาลัยอิสระจากระบบราชการ และได้เข้าถือหุ้นในธนาคารแห่งหนึ่งเป็นการลงทุนของมหาวิทยาลัยด้วย แต่ธรรมศาสตร์ยุคจอมพลสฤษดิ์, ถนอม กลายเป็นมหาวิทยาลัยปิดที่ต้องสอบแข่งขันเข้า และเก็บค่าหน่วยกิตแพงขึ้นกว่าแต่ก่อนมาก เป็นการกีดกันสามัญชนออกไปส่วนหนึ่ง ตามระบบการศึกษาแบบแพ็คตัดออก เพื่อคัดส่วนหัวไปทำงานรับใช้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม หลักสูตรที่เคยเรียนแบบสหวิทยาการแบบธรรมศาสตร์และการเมือง ก็เปลี่ยนเป็นหลักสูตรแยกเป็นคณะเพื่อผลิตผู้เชี่ยวชาญตามสาขาวิชาชีพ ไปป้อนการระบบเศรษฐกิจทุนนิยมสมัยใหม่ อาจารย์ผู้สอนส่วนใหญ่ก็มีแต่ผู้ที่เป็นข้าราชการ

และคิดแบบข้าราชการ มากกว่าคนที่จะเป็นปัญญาชน คิดแบบปัญญาชนอิสระ

ผมออกจากมหาวิทยาลัยใน 4 ปีต่อมา อย่างค่อนข้างผิดหวัง ที่มหาวิทยาลัยให้ความรู้ความคิดทางวิชาการน้อยกว่าที่ผมคาดไว้ แต่ผมก็ได้ประโยชน์จากห้องสมุด และจากความพยายามของอาจารย์ป๋วย ที่จะพัฒนาคณะเศรษฐศาสตร์ให้ดีขึ้นกว่าสภาพที่เป็นอยู่เมื่อตอนท่านเริ่มเข้ามามากพอสมควร เช่น ได้เรียนหลักสูตรภาษาอังกฤษที่มีอาจารย์จากต่างประเทศมาช่วยสอนบางวิชา

ผมคิดว่าในรอบ 40 ปีที่ผ่านมา อาจารย์ป๋วยเป็นผู้ที่มีบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจ และสร้างนักเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทยมากกว่าใครเพื่อน ตั้งแต่เป็นผู้ว่าการธนาคารชาติในช่วงปี 2502-2514 ท่านก็ส่งเสริมให้เยาวชนไทยไปเรียนเศรษฐศาสตร์ในต่างประเทศกลับมาหลายรุ่น ที่เป็นนักเศรษฐศาสตร์และนายธนาคารสำคัญ ๆ ในเวลานี้ ส่วนใหญ่ก็มาจากการสนับสนุนของอาจารย์ป๋วยทั้งนั้น และตอนอาจารย์ป๋วยเป็นคนบดเคี้ยวเศรษฐศาสตร์(2507-2515)ท่านก็หาทุนส่งอาจารย์และผู้ที่จะกลับมาเป็นอาจารย์ ไปเรียนเศรษฐศาสตร์ในต่างประเทศหลายสิบคน

นักเศรษฐศาสตร์ทุนธนาคารชาติ คณะเศรษฐศาสตร์และหน่วยงานอื่น ๆ มีบทบาทที่สำคัญ ในการพัฒนาเศรษฐกิจไทยหลายคนเป็นใหญ่เป็นโตในปัจจุบันทั้งภาครัฐและเอกชน พวกเขาส่วนใหญ่อ้างความนับถือในตัวอาจารย์ป๋วย อ้างเป็นศิษย์อาจารย์ป๋วยหรือผู้นิยมอาจารย์ป๋วย แต่จริง ๆ แล้วพวกเขากำลังนำประเทศไทยไปในทิศทางตรงกันข้ามกับแนวคิดของอาจารย์ป๋วย พวกเขาเน้นการหากำไรส่วนเอกชน เน้นการเร่งรัดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยไม่สนใจการรักษาสิ่งแวดล้อม ไม่สนใจปัญหาการขาด

รีดเอาเปรียบขานาชาวไร่ กรรมกร ผู้หญิง และเด็ก ซึ่งแตกต่างกันไป จากแนวคิดของอาจารย์ป๋วยโดยสิ้นเชิง เพราะอาจารย์ป๋วยนั้น ถึงแม้ท่านจะสนับสนุนเศรษฐกิจระบบเสรีนิยม แต่ท่านก็สนับสนุนเสรีนิยมที่เป็นธรรมและมีประสิทธิภาพ บรรารณาให้สังคมพัฒนาไป โดยเสมอภาค, สันติประชาธรรม, อนุรักษ์และทำนุบำรุงรักษาสสิ่ง แวดล้อม วัฒนธรรม ตักดีศรีของความเป็นคนไม่ใช่เน้นแต่การพัฒนาทางวัตถุ เมื่อใครยาวสาวได้สาวเอา แบบที่นักเศรษฐศาสตร์ คนอื่น ๆ ทั้งที่ผ่านมาและปัจจุบันทำกันอยู่

นักเศรษฐศาสตร์ที่อาจารย์ป๋วยสร้างขึ้น ส่วนหนึ่งผึก กำลังกันเป็นแนวร่วมของอภิสิทธิ์ของนายทุนการเงินที่ยิ่งใหญ่ พวกเขาสะสมความมั่งคั่งส่วนบุคคล และเอาเปรียบประชาชนอย่างมี หลักวิชาการมากขึ้น ในขอบเขตที่กว้างขวางใหญ่โตขึ้นอย่างที่ อาจารย์ป๋วยเองคงคาดไม่ถึงว่าจะเป็นไปได้ถึงขนาดนี้ แม้แต่เจ้า หน้าทีธนาคารชาติ ซึ่งอาจารย์ป๋วยพยายามสร้างให้เป็นคนที่ได้ เงินเดือนและสถานภาพสูงกว่าหน่วยงานอื่น เพื่อจะได้พอกินพอใจ จะได้รับการรักษาความซื่อสัตย์สุจริต มีอุดมคติไว้ได้ ในปัจจุบันก็วุ่นวาย กับการเล่นหุ้นและการหาผลประโยชน์ทางการเงิน อย่างได้เปรียบ คนอื่น ๆ

ใน พ.ศ. 2539 ในยุคที่ใคร ๆ ก็แข่งขันกันหาเงินหาอำนาจ นักบริหารนักธุรกิจมีอาชีพที่รับแต่เงินเดือนที่ต่ำกว่าภาคเอกชน และใช้ชีวิตแบบคนธรรมดาสามัญอย่างอาจารย์ป๋วย ได้กลายเป็น ตำนานที่ดูห่างไกล คนที่ลาออกจากตำแหน่งระดับสูงอย่างผู้ว่า การธนาการแห่งประเทศไทยมาเป็นคนบดเคี้ยวคนเล็ก ๆ กลายเป็น คนที่แปลกอย่างเหลือเชื่อ ในยุคที่เจ้าหน้าที่นักเศรษฐศาสตร์ส่วน ใหญ่ ต่างมุ่งหาเงินจากตลาดหุ้นและธุรกิจการเงินด้านต่าง ๆ อย่าง

ไม่คำนึงถึงจริยธรรมแบบอาจารย์ป่วยอีกต่อไป

เด็กรุ่นหลังซึ่งถูกสังคมนับถือเงินและการเสเพล
เป็นพระเจ้า ไม่รู้จักอาจารย์ป่วย และถึงมีใครบอกพวกเขา พวกเขาอาจจะไม่แน่ใจว่าคนอย่างอาจารย์ป่วยเคยมีอยู่จริงหรือไม่ หรือเป็นไปได้อย่างไรที่จะเคยมีคนที่คิดแบบนี้ และใช้ชีวิตแบบนี้อยู่ในโลกที่เต็มไปด้วยการแข่งขันแสวงหาเงิน อำนาจ และการบริโภคทางวัตถุ อย่างในเมืองไทยในขณะนี้ แต่อาจารย์ป่วยเป็นคนที่อยู่จริง และเป็นคนจริงมากกว่าคนปลอม ๆ ผู้นำปลอม ๆ หลายคนที่มีชีวิตอยู่ในความจริงลงในปัจจุบัน ท่านมีความคิดชัดเจนเป็นระบบอธิบายได้ มีความประพฤติที่สม่ำเสมอ ที่คนรุ่นใหม่ควรจะกลับไปเรียนรู้จากท่านได้มาก ถ้าคิดจะช่วยให้เมืองไทยพ้นจากวิกฤติของความโลภของคนไทยในปัจจุบันได้ ใครที่ยังสนใจอยากรู้จักคนอย่างอาจารย์ป่วย น่าจะกลับไปอ่านงานท่าน หรืองานที่มีผู้เขียนถึงท่านอย่างจริงจัง จะได้พบว่าอาจารย์ป่วยไม่ได้เป็นเพียงคนดีที่ท่านเทียบได้ยากในเรื่องจริยธรรมความซื่อตรงเท่านั้น หากยังเป็นนักเสรีประชาธิปไตยก้าวหน้า ที่มีจินตภาพกว้างไกล เป็นนักมนุษยนิยมชนิดที่ท่านได้ยากมากด้วย ●

บรรณานุกรม

วิทยานิพนธ์

The Economics of Tin Control. Unpublished Ph. D Thesis,
London School of Economics, London University, 1949.

หนังสือภาษาอังกฤษ

Best Wishes for Asia. Bangkok : Klett Thai, 1975. 107 pp.
**A Siamese for All Seasons : Collected Articles by and
about Puey Ungphakorn.** Komol Keemthong Foun-
dation, 1981. (Fourth Edition, 1984.)

ตำราภาษาไทย

การคลัง.

ฉบับพิมพ์ครั้งที่หนึ่ง. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2496.
160 หน้า

ฉบับพิมพ์ครั้งที่สอง. ประมวลมิตร, 2498. 272 หน้า

เศรษฐกิจแห่งประเทศไทย.

ฉบับพิมพ์ครั้งที่หนึ่ง. คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2496.

ฉบับพิมพ์ครั้งที่สอง. ประมวลมิตร, 2499.

ฉบับพิมพ์ครั้งที่สาม. ประมวลมิตร, 2504.

(ฉบับพิมพ์ครั้งที่สองและสาม เขียนร่วมกับคุณหญิงสุภาพ ยศสุนทร)

หนังสือทั่วไป

คำพูดและข้อเขียน. สำนักพิมพ์รวมสาส์น, 2511.

สันติประชาธรรม. สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2516. (พิมพ์ครั้งที่สอง, 2517 พิมพ์ครั้งที่สาม, 2528)

เสียชีวิตอย่าเสียสิ้น. สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2517. (พิมพ์ครั้งที่สอง, 2523)

อุดมคติ. จุลสารมูลนิธิโกมล คีมทอง, 2517.

เหลียวหลังแลหน้า. กองทุนเพื่อชนบท สำนักศูนย์บัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2519.

แนวทางสันติวิธีหลัง 6 ตุลาคม 2519. สำนักพิมพ์ปิยะสาส์น, 2521.

เศรษฐศาสตร์ของอาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์. สมาคมเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์, กรกฎาคม 2523.

อันเนื่องมาจาก 6 ตุลาคม 2519. มูลนิธิโกมล คีมทอง พิมพ์ครั้งแรก 6 ตุลาคม 2523.

คำให้การของ ดร. ป๋วย อึ๊งภากรณ์ กรณีเหตุการณ์ 6 ตุลาคม. สำนักพิมพ์สนุ๊กนิ๊ก พิมพ์ครั้งแรกเนื่องในวันเกิดอาจารย์

ป่วย อังภาภรณ์ เมื่อ 9 มีนาคม 2524. (สำนักพิมพ์มูลนิธิ
โกมล คีมทอง พิมพ์ครั้งที่สอง เมื่อเดือนพฤศจิกายน 2525.)
การศึกษาในทัศนะของข้าพเจ้า. มูลนิธิโกมล คีมทอง กุณาพันธ์
2530.
ศาสนธรรมและการพัฒนา. มูลนิธิโกมล คีมทอง, 2530.

หนังสือแปล

มาร์กาเรต อังภาภรณ์. **การสงเคราะห์ประชาชนในประเทศอังกฤษ.**
กรุงเทพฯ สำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง, 2496. 60 หน้า.
(อาจารย์ป่วย อังภาภรณ์ แปลจากเรื่อง Social Welfare
Service in England)

หนังสือเกี่ยวกับอาจารย์ป่วย อังภาภรณ์

บุญเกิด งอกคำ. **ธรรมศาสตร์-มหาวิทยาลัยแห่งความหวัง ดร.ป่วย
อังภาภรณ์-คนดีที่โลกต้องการ.** วิวัตรศิลป์การพิมพ์, 2526.
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คณะกรรมการห้องสมุดเศรษฐศาสตร์.
คิดถึงอาจารย์ป่วย. โรงพิมพ์สวีตา, 2527.
ส. ศิวรักษ์. **นายป่วย อังภาภรณ์ ผู้ใหญ่ที่ไม่กะล่อน.** มูลนิธิโกมล
คีมทอง, 2522. (พิมพ์ครั้งที่หก, 2528.)
คณะกรรมการห้องสมุดเศรษฐศาสตร์. ปี 2520 **คิดถึงอาจารย์ป่วย.**
สำนักพิมพ์ดอกหญ้า พิมพ์ครั้งที่ 2, เมษายน 2527.
รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์. **ป่วย อังภาภรณ์ ชีวิต งาน และความหลัง.**
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, มีนาคม 2529.

ประวัติโดยสังเขป ของอาจารย์ปวย อึ้งภากรณ์

เกิดปี 2459 จังหวัดพระนคร

การศึกษา

2480	ธรรมศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
2484	ปริญญาตรีทางเศรษฐศาสตร์ เกียรตินิยมอันดับ
หนึ่ง London School of Economics
มหาวิทยาลัยลอนดอน
2492	ปริญญาเอก
London School of Economics มหาวิทยาลัย
ลอนดอน

การทำงาน

2476-2480	ครูโรงเรียนอัสสัมชัญ
2480-2481	ล่ามอาจารย์ฝรั่งเศส มหาวิทยาลัยวิชาธรรม-
ศาสตร์และการเมือง
2485-2488	รับราชการในกองทัพแห่งสหราชอาณาจักร

	เพื่อทำงานให้ขบวนการเสรีไทย
2492-2499	เศรษฐกร ประจำกระทรวงการคลัง
2496	รองผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย
2499-2502	ที่ปรึกษาเศรษฐกิจการคลัง ประจำสถานเอก- อัครราชทูตไทย ณ กรุงลอนดอน
2501-2503	ผู้อำนวยการสำนักงานงบประมาณ สำนักนายกรัฐมนตรี
2503-2505	ผู้อำนวยการสำนักงานเศรษฐกิจการคลัง กระทรวงการคลัง
2502-2514	ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย
2507-2515	คณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรม- ศาสตร์
2510-2515	ที่ปรึกษากระทรวงการคลัง
2514-2516	อาจารย์พิเศษ University College (ต่อมา เปลี่ยนชื่อเป็น Wolfson College) มหา- วิทยาลัยเคมบริดจ์
2516-2517	ที่ปรึกษาเศรษฐกิจของรัฐบาลนายสัญญา ธรรม- ศักดิ์
2518-2519	อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ตำแหน่งและเกียรติประวัติอื่น ๆ

1. ศาสตราจารย์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
2. สมาชิกกิตติมศักดิ์ London School of Economics มหา-
วิทยาลัยลอนดอน

3. สมาชิกกิตติมศักดิ์ สยามสมาคม
4. รางวัลแมกไซไซ ประจำปี 2508 สาขาบริการสาธารณะ
5. ผู้ว่าการกิตติมศักดิ์ International Development Research Centre นครออตตาวา แคนาดา
6. กรรมการ Board of Trustee, International Council for Educational Development นครนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา
7. ประธานมูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย ภายใต้พระบรมราชูปถัมภ์
8. กรรมการ Board of Trustee, East-West Center มหาวิทยาลัยฮาวาย สหรัฐอเมริกา
9. กรรมการ Board of Trustee, International Food Policy Research Institute : Washington D.C.
10. กรรมการ Board of Trustee, Asian Institute of Technology, กรุงเทพมหานคร
11. ผู้ว่าการ A Siam Institute of Management มนิลา
12. รองประธานมูลนิธิโกมล คีมทอง
13. ผู้อำนวยการโครงการพัฒนาชนบทลุ่มน้ำแม่กลอง
14. ผู้อำนวยการโครงการบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ศึกษาบทบาทและความคิด อาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์

วิท ย า ก ร เช ย ิง กู ด

งานเขียนชิ้นนี้ เป็นการศึกษาในเชิงวิเคราะห์ถึงชีวิตงานและความคิดของอาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ โดยจะเน้นถึงบทบาทและความคิดทางการเมืองในความหมายกว้าง นั่นก็คือ การเมืองในความหมายของการมีส่วนที่จะผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือการคงสภาพของสังคมโดยส่วนรวม ไม่ว่าจะเป็นในทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม หรือวัฒนธรรม การเลือกศึกษาอาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ก็เนื่องจากเป็นปัญญาชนที่มีบทบาทสำคัญคนหนึ่งของสังคมไทย การศึกษาในเรื่องนี้ นอกจากจะทำให้เราเข้าใจบทบาทของปัญญาชนไทยมากขึ้นแล้ว ยังน่าที่จะทำให้เราเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในช่วง 40-50 ปีที่แล้วมามากขึ้นด้วย